

Csurgó Bernadett – Kovách Imre
– Légmán Anna – Megyesi Boldizsár:

Éghajlatváltozás és helyi kormányzás

A lakossági energiafogyasztás
befolyásolásának kormányzati lehetőségei
Hajdú-Bihar megyében és öt európai kistérségben

Éghajlatváltozás és helyi kormányzás

A lakossági energiafogyasztás befolyásolásának kormányzati lehetőségei
Hajdú-Bihar megyében és öt európai kistérségben

© Csurgó Bernadett, Kovách Imre, Légmán Anna, Megyesi Boldizsár

Sorozatszerkesztő: Csurgó Bernadett és Mihályfy Zsuzsanna

Lektorálta: Fekete Attila

ISSN 2062-3119

ISBN 978-963-7372-70-4

Tárgyszavak:

energiapolitika, helyi kormányzás, kormányzati/kormányzási modellek

A kiadásért felel az MTA PTI igazgatója

MTA Politikatudományi Intézet

Budapest 2010

Studies in Political Science (Institute for Political Science, HAS)
Politikatudományi tanulmányok (MTA Politikatudományi Intézet)

Studies in Political Science – Politikatudományi tanulmányok

No. 1.

Közösség és közélet

Szerkesztette Utasi Ágnes

No.2.

Agricultura y proyectificación en Argentina

Redactores: Mónica Bendini – María Belén Alvaro – Norma Graciela Steimbregger

No.3.

Climate Change and Local Governance

Alternative approaches to influencing household energy consumption.

A comparative study of five European regions.

Edited by Imre Kovách and Nick Gotts

No.4.

Árnyékban

Az európai parlamenti választási kampányok elemzése

Szerkesztette Mihályffy Zsuzsanna és Szabó Gabriella

Tartalom

I. Helyi kormányzat és energiapolitika.....	4
1. Bevezetés.....	4
2. Kutatási területek: Infrastruktúra és megújuló energiaforrások.....	4
2.1 Kutatási területek.....	4
3. Kormányzás, hatalmi viszonyok és energiapolitika.....	8
3.3. Kutatási kérdések.....	17
4. Kormányzati rendszerek és módszerek.....	17
5. Kormányzati rendszer az energiapolitikában.....	25
5.2. Kooperatív döntéshozás – a helyi partnerségi modell az energiapolitikában – Potsdam és České Budějovice városok és környékük esete.....	25
6. Az energiakormányzás összehasonlító elemzése.....	46
Összefoglalás.....	50
Irodalomjegyzék.....	53
II. Kormányzás, hatalmi viszonyok és energia politika.....	60
A kormány.....	60
Kormányzati struktúra Hajdú-Bihar megyében.....	61
A központi hatóság megjelenése helyi szinten.....	62
Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács.....	62
A magyarországi önkormányzatok felépítése.....	62
A Megyei Önkormányzat Hivatala.....	62
Debrecen.....	63
Vállalatok Debrecenben.....	64
Esetleírások.....	64
Alternatív energiahasználat a város fűtési rendszerében.....	64
Panelprogram.....	65
A helyi közlekedés.....	65
Hajdúság.....	66
Egy hajdúváros önkormányzatának működése.....	68
Hajdúböszörmény.....	68
Esetleírás.....	68
Hajdúböszörményi szalmaerőmű.....	68
Berettyóújfalu kistérsége.....	69
A berettyóújfalui önkormányzat felépítése és működése.....	69
Energiapolitika Berettyóújfaluban.....	70
Civil szervezetek.....	70
Vállalkozók.....	71
Bihari Leader.....	71
Esetleírások.....	72
Vállalkozások.....	72
Panelprogram.....	72
Komádi.....	73
Összefoglaló.....	75
Energiapolitika.....	76
Felhasznált irodalom.....	78
Felhasznált adatbázisok:.....	80

I. Helyi kormányzat és energiapolitika

1. Bevezetés

Az Európai Unió egyik deklarált célja, hogy Európa belátható időn belül világszerte legyen a megújuló energia termelésében: a fenntartható, versenyképes és biztonságos energiaellátás biztosításában. A fosszilis energiahordozók felhasználásának visszafogásával az üvegházhatású gázok kibocsátása jelentősen csökkenthető. A műszaki fejlesztések az európai törekvéseknek megfelelően történtek meg, azonban a kérdés társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai dimenziói a tudományos vizsgálatok során kevesebb figyelmet kaptak.

Az elsődleges energiafelhasználás 35%-ért a háztartások, az üvegházhatású gázok kibocsátásáért 40%-ban az egyéni fogyasztók a felelősek. A technológiai újításoknak köszönhetően egyre több alacsony széndioxid kibocsátású és energiafogyasztású berendezés kerül forgalomba, de ezek használata nem feltétlenül csökkenti a háztartások energiaigényét. A kisebb fogyasztású személygépkocsik például nagyobb utazási hajlandóságot generálnak, a kisebb fűtési költség klímaberendezések beszerzésére ösztönzi a vásárlókat. A széndioxid kibocsátás visszafogásának kulcsát a környezettudatos életstílus-minták jelentik.

A tanulmány a GILDED (Governance, Infrastructure, Lifestyle Dynamics and Energy Demand: European Post-Carbon Communities) EU FP7 keretében zajló, 5 országra (Skócia, Hollandia, Németország, Csehország, Magyarország) kiterjedő, a háztartások energiafelhasználásának kérdésére vonatkozó összehasonlító kutatás alapján készült. A kutatás második munkacsomagjában készített vizsgálat eredményeit hasonlítjuk össze, amely a különféle kormányzati modellek zöld politikájának hatékonyságával foglalkozott. Az EU tagállamainak éghajlati adottságai, kultúrája, törvényi szabályozása, infrastruktúrája (fűtés, szállítmányozás, élelmiszerellátás) sokban különbözik. Az öt vizsgált ország eseteinek elemzésével válasz kereshető arra, hogy milyen intézkedések alkalmazhatók a leghatékonyabban a klímaváltozással szemben az egyes európai régiókban, a régi és az új tagállamokban.

2. Kutatási területek: Infrastruktúra és megújuló energiaforrások

2.1 Kutatási területek

Egy városi és egy vidéki kutatási területet választottunk ki mind az öt országban. Németország esetében Potsdam városa és Potsdam Mittelmark térsége a kutatási terület (Reusswig et al 2010). A német újraegyesítést követően 1990-ben Potsdam (mint független város) és Potsdam Mittelmark megye a 14 megyéből és 4 független városból álló Brandenburg tartományi állam részévé vált. Potsdam gazdaságában a turizmus mellett a média/kommunikációnak, a biotechnológiának, az autóiparnak és az adminisztrációnak van nagyobb szerepe. Potsdam város Berlin/Brandenburg nagyvárosi övezetéhez tartozik és a Havel folyó partján fekszik. A történelmi városközpont szomszédságában változatos városnegyedek és nagy zöld területek találhatók, a lakóövezetet az 1960-as években kezdték kiépíteni, a kelet-német korszak a város számos pontján érezhető. Brandenburg

kulturális központ szerepe mellett Potsdam is ismert tudományos intézményeiről és egyetemeiről, és a zöld iparágak (green industries) egyik központjává fejlődhet. Potsdam Mittelmark Bradenburg tartomány délnyugati részén helyezkedik el. A földterület 80 százaléka mezőgazdasági vagy erdőgazdálkodási művelésű, a gazdálkodók fontos szerepet játszanak a térség életében (Reusswig et al 2010).

A skót kutatási terület Skócia észak-keleti részén helyezkedik el, Aberdeen megyét és Aberdeen várost foglalja magába. Aberdeenshire alapvetően vidéki jellegű. Aberdeen várost a 8. században halásztelepülésként alapították. A 12. századra jelentős várossá és kikötővé vált. Skócia harmadik legnagyobb városa (Aberdeen City and Shire Report 2010).

A holland kutatási terület az észak-kelet Hollandiában található Assen és régiója. A 750 éves Assen, Drenthe tartomány fővárosa, csupán 1809-ben kapott városi rangot. A holland tartományok közül Drenth rendelkezik a legalacsonyabb lakosságszámmal és a legkisebb népsűrűséggel. Assen a leggyorsabban fejlődő északi város Hollandiában. (WP 2 Country Report the Netherlands 2010).

A cseh kutatási terület, České Budějovice város és megye, az osztrák határ menti dél-csehországi régióban található. Adminisztratív szempontból két körzetet foglal magában: České Budějovice-t és Český Krumlov-t. České Budějovice területe inkább városias jellegű, míg Český Krumlov jellemzően vidékies. A természeti adottságok tekintetében mindkét terület relatíve nagy kiterjedésű erdővel, tavakkal, rétekkel, legelőkkel rendelkezik (WP 2 Country Report the Czech Republic 2010).

Magyarországon Debrecen és Hajdú-Bihar megye a kutatási terület. A Hajdúság és Debrecen városa a (paraszt)polgári hagyományairól híres – a lakosság évszázadok óta városokban élt ezen a területen, míg Biharban a lakosság inkább falvakban él.

2.2. Lehetséges környezetbarát energiaforrások

A lehetséges környezetbarát energiaforrások meghatározzák azt, hogy milyen mértékben váltható fel a fosszilis energiahasználat környezetbarát energiaforrásokra, valamint, hogy a széndioxid-kibocsátás milyen mértékben csökkenthető a fosszilis anyagok kiváltásával.

Potsdam és Potsdam Mittelmark területét a jégkorszaki maradványok sokasága jellemzi. Olaj, gáz és szén alapanyagok nem találhatóak a térségben. Jelentős termásvíz készletük van, amit jelenleg csak gyógyfürdőként hasznosítanak, de megújuló energiaforrásként is hasznosítható lehetne (LBGR 2009). A régióban számos száraz és vízhiányos terület van. A tartomány északi részén Havelland azonban hatalmas víztartalékairól, tavairól és folyóiról ismert. A megújuló energiák (szél, nap, víz, biomassza/biogáz) részesedése a teljes villamos energia termelésben 2000 és 2006 között 4,2 százalékról 34,4 százalékra nőtt. A szélenergia a legfontosabb megújuló energiaforrás Potsdam-Mittelmarkban, a megújuló energia 90,2 százaléka a szélenergiából származik. Ez a részesedés jelentős mértékben nőtt 2003 óta. 2006-ban 206,7 GWat-ot számoltak el a szélenergia termelésből és körülbelül 21 GWat-ot a távfűtési erőművekben állítottak elő. Ez volt tehát a második legnagyobb megújuló energiaforrás. Lényegesen kevesebb energia származott a fotovoltaikus (kb. 900 KWat) és vízerőművek (130 kWat) termeléséből. A blokkfűtő erőművek és a napkollektor erőművek termelése folyamatosan nőtt 2000 óta. A régió időjárási viszonyai alapján a szélenergia felhasználása elengedhetetlen a szennyezőanyag kibocsátás csökkentésére irányuló kezdeményezésekben. Csökken viszont az új szél erőművek elhelyezésére alkalmas terület. Csökken a szél erőmű parkok elfogadottsága is, mivel az emberek attól tartanak,

hogy azok többsége negatív hatással lehet a tájképre és csökkenti az ingatlanok értékét. Számos önkormányzat hatékonyan vesz részt a régió klímavédelmi és energiaügyeiben, eltekintve a nagy szélerőmű parkoktól, amelyek a megyétől független vállalatok (pl. Enercon) tulajdonában vannak. Az elsődleges energiaforrás Potsdamban a gáz. Az NDK korszakban a domináns fűtőanyag a szén volt, a legtöbb háztartás akár több kályhát is használt. A meghatározó modernizáció 1990 után történt, amikor az egyedi kályhákat lakásonként egy, gázzal működő egységgel váltották fel. A szélerőmű parkok hatékonyságának köszönhetően Potsdam-Mittelmarkban az elektromos energiatermelés nagy arányban a megújuló energiaforrásokból származik (47%, Lorenz 2009). A biogáz, nap és geotermikus erőművek telepítése további lehetőséget adhat. A megújuló energiák további fejlesztése a legnagyobb energiaszolgáltató cég, az Eon.edis. stratégiájához kapcsolódik. A cégnek megvannak az eszközei arra, hogy érdekeinek megfelelően erősítse vagy akadályozza a megújuló energiaforrások elterjedését, mert könnyítheti vagy nehezítheti az energiafejlesztők csatlakozását az villamos energia hálózathoz (Reusswig et al 2010).

Aberdeenshire Tanácsa szerint a legfontosabb erőforrás és a legfontosabb eszköz a fosszilis üzemanyagok hiánya elleni küzdelemben a gázellátásból kimaradó területek költséghatékony fűtéséhez a fa tüzelőanyag, és különösképpen a pellet, 2007 óta 5 megaWatt termelésű biomassza fűtőberendezés kialakítására adtak megbízást és két fapellet erőmű kezdte meg termelését 2008-ban. A Tanács 200 megaWatt szárazföldi szélenergia termelés tervére adta beleegyezését, amelyből 70 megaWatt termelése meg is kezdődött. Aberdeenshire-szerinte mintegy 600 régi vízimalom van, ami lehetőséget ad kisebb vízerőművek telepítéséhez. Ennek lehetőségeit mind a tanács mind pedig néhány helyi társaság is vizsgálja. Továbbá van számos turbina telephely, amelyet a múltban villamos energia termelésre használtak és alkalmasak az újbóli üzembe helyezésre. (Aberdeen City and Shire Report 2010)

Hollandiában minden háztartás saját gáz és villamos energia szolgáltatót választhat. Néhány szolgáltató egyaránt kínál megújuló és nem megújuló energiát, míg mások csak egyféléét. A megújuló energia nem drágább, mint a nem megújuló. Az asseni lakosság által használt megújuló energia az összes energiafogyasztás mindössze 0,3 százaléka. A biomassza és a hulladék teszi ki a 3,6 százalékot. A leggyakrabban használt energiaforrás a gáz, ami 60,8 % (CO₂ semleges KNN). Számos formája létezik annak, ahogy egy holland háztartás fenntartható energiát állíthat elő, teheti ezt például napenergiát hasznosító vízmelegítők vagy napelemek elhelyezésével, elhelyezhet kis szélmalomokat a házon vagy a tengernél beléphet egy szélmalom parkba. További lehetőség az energia előállítására a fűtés esetében a hőszivattyú vagy a hideg-meleg tároló. A gazdálkodók használhatnak mezőgazdasági hulladékot energia előállítására (biogáz) (WP 2 Country Report the Netherlands 2010).

A **cseh kutatási területen** a megújuló energiaforrások használata még csak a kezdeteknél tart, de megjelent már a napenergia, a vízenergia és a biomassza felhasználása. A cseh energiapolitika legfőbb célja jelenleg a megújuló energiaforrások részesedésének növelése 2010-ben 8.9 %-ra és 2030-ig 15,7%-ra a teljes energiafogyasztáson belül. A biomassza felhasználásnak kell biztosítania a megújuló energiafelhasználás egyharmadát. A megújuló energia erőforrások részesedése 2006-ban mindössze az összes 4,6 százaléka volt, a biomasszával együtt jelenleg ez körülbelül az energiafogyasztás negyede. A legtöbb régió bizonyos fokú természetvédelem alatt áll, ezért nagyon nehéz megfelelő helyet találni a szélerőmű parkok számára. A vízerőművek esetében már foglalt a legtöbb potenciális helyszín az új létesítmények számára. A napenergia felhasználásának van a legnagyobb esélye a kutatási területen. Számos cég szakosodott napenergia technológia forgalmazására és gyártására, amit számos sikeres telepítés is bizonyít. A régióban a biomassza a legfontosabb

megújuló energiaforrás. Speciálisan erre a célra természetett növényeket, valamint a mezőgazdasági és faipari melléktermékeket használnak a massa előállítására. Az elektromos áram- és földgázellátást az E.On biztosítja a kutatási területen. 2006 január 1-től, miután az utolsó fogyasztói csoport, a háztartások is megszerezték a jogot, hogy energiaszolgáltatót választhassanak, a piac teljes mértékben liberalizálttá vált. A villamos energia fogyasztás éves mérlegéről azonban csak országos adatok állnak rendelkezésre, a kutatási területre vonatkozóan nincsenek információk (WP 2 Country Report the Czech Republic 2010).

Hajdú-Bihar megyében számos lehetséges alacsony széntartalmú energiaforrás található: szélenergia, napenergia, termálvíz, biomassza és szalmaerőművek. A megyében tervezik új szélenergiaerőművek telepítését, ami az egyik legfontosabb megújuló energiaforrás lehet. Ezt igazolja az a tény is, hogy a 19. században a számos magyarországi szélmalom 95 %-a az Alföldön volt megtalálható. Egy másik fontos alternatív energiaforrás a termálvíz, amely szinte minden településen megtalálható, de jelenleg csak turisztikai célra hasznosítják. Számos tudományos és innovációs kutatási projekt irányul a termálvíz energiaforrásként való felhasználásának vizsgálatára. A mezőgazdaság relatíve nagyobb jelentősége jó alapot biztosít a biomassza energia erőforrásként való hasznosításhoz (Csurgó és társai 2010).

Az alábbi táblázatban összefoglaljuk a különböző kutatási területekre jellemző lehetséges alacsony széntartalmú energiaforrásainak legfőbb sajátosságait.

Országok	Jelenlegi alacsony széntartalmú energiaforrások	Lehetséges alacsony széntartalmú energiaforrások
Németország (Potsdam, Potsdam-Mittelmark)	Szélenergia, blokk-erőmű	Szélenergia, biogáz, naperőmű, geotermikus energia
Skócia (Aberdeenshire)	Szélenergia, fa tüzelőanyag	Fa-pellet, biomassza, vízenergia
Hollandia (Assen)	Biomassza és hulladék, naperőmű, szélenergia, biogáz	Biomassza és hulladék, naperőmű, szélenergia, biogáz
Csehország (Ceské Budejovice és környéke)	Nem számottevő	Biomassza, napenergia, vízenergia
Magyarország (Hajdú-Bihar megye)	Nem számottevő	Szélenergia, napenergia, geotermikus energia, biomassza, szalmaerőmű

1. táblázat. A kutatási területek (lehetséges) alacsony széntartalmú energiaforrásainak összehasonlítása

Skóciában, Hollandiában és Németországban a megújuló energiaforrások jelenlegi felhasználása lényegesen jelentősebb, mint Csehországban és Magyarországon. Ugyanakkor jelentős hasonlóság, hogy minden vizsgált kutatási területen számos lehetséges alacsony széntartalmú energiaforrás található. Az erőforrások mindenhol léteznek, felhasználásukat a helyi és nem helyi kormányzati döntések befolyásolják.

2.3. Az infrastruktúra fő sajátosságai

A kiválasztott kutatási területek méretük és számos más tekintetben is nagyon különbözőek. A skót és a holland kutatási területek egy vagy két jelentősebb várossal és néhány faluval rendelkeznek. A német, a cseh és magyar kutatási területek lényegesen összetettebb településszerkezetű régiók, számos mikrorégióval és különböző méretű településekkel. A méret és szerkezetbeli különbségekből adódóan a népesség összetétele is

eltérő. Ugyanakkor minden kutatási területnek van egy városi és egy vidéki része, amely lehetővé teszi a vidék-város közötti különbségek vizsgálatát.

A kiválasztott területeken az egy háztartásban élő személyek átlagos száma hasonlóan 2,2 és 2,5 között van. Minden kutatási területre jellemző a háztartások nagyságának csökkenése. Szintén hasonlóság figyelhető meg a lakáshasználat tekintetében. A jellemző lakásméret a három vagy többszobás lakás, és mindenhol jelentős a családi házak aránya.

Minden kutatási területen magas általában a fogyasztás és ezen belül a magas környezeti hatással rendelkező húsfogyasztás mértéke. A közlekedési rendszer fejlettsége különböző. A holland kutatási területen, Assenben, a német kutatási területen (Potsdam és Potsdam Mittelmark) valamint Hajdú-Bihar megyében fejlett közlekedési hálózat van, míg a skót és cseh kutatási területre lényegesen fejletlenebb közlekedési rendszer a jellemző. A személygépkocsik száma és a gépkocsihasználat jelentősége ugyanakkor minden területen növekszik. A legfontosabb tömegközlekedési eszköz minden kutatási területen az autóbusz. A kerékpárhasználat a német, a holland és a magyar kutatási területen elterjedt.

A kutatási területek általános jellegzetességei számos kérdést vetnek fel a későbbi vizsgálat számára is. A településszerkezet, a családnagyság vagy a korstruktúra természetesen hatással van az energiahasználatra is. Ugyancsak különböző lehet a városi és falusi családok energiaszükséglete. Azt feltételezzük, hogy a népesebb területeken nagyobb állami szerepvállalás szükséges az energiapolitikában, míg a vidéki területeken a civil szervezetek könnyebben tudnak megvalósítani energiával kapcsolatos projekteket.

3. Kormányzás, hatalmi viszonyok és energiapolitika

3.1 Elméleti megfontolások

A "kormányzás" fogalmának meghatározása összetett feladat. A szakirodalom szerint a kormányzás fogalmát meglehetősen különféle módokon és különféle jelentéssel használják (Rhodes, 1996; Stoker, 1997), abban azonban konszenzus van, hogy a többszintű kormányzás (governance) a kormányzati stílusok olyan jellegű fejlődésére vonatkozó kifejezés, amelynek során az állami és a magánszektor közötti határok elmosódnak. A többszintű kormányzás (governance) vizsgálata elsősorban olyan szabályozó mechanizmusokra vonatkozik, amelyek nem a hatósági tevékenységek igénybevételén és a kormányzati szankciókon alapulnak. "A többszintű kormányzás fogalma azt a folyamatot emeli ki, amely során egy olyan szerkezet vagy rend alakul ki, amelyet nem egy külső erő, hanem egymást befolyásoló, egymással interakcióban lévő szereplők sokasága alakít ki" (Kooiman és Van Vliet, 1993, 64. oldal). Munkánk kiindulásaként Stokernek a többszintű kormányzás-fogalommal kapcsolatos megjegyzéseit fogadtuk el, amelyek szerint:

- 1) A többszintű kormányzás fogalma mindazon intézményekre és szereplőkre vonatkozik, amelyekre működése során a kormányzat támaszkodik, és amelyek kötődnek a kormányzathoz.
- 2) A többszintű kormányzás azt eredményezi, hogy elmosódnak a különböző társadalmi és gazdasági kérdésekkel kapcsolatos határok és felelősségek. A kormányzás fogalma leírja a közös cselekvésekben résztvevő szereplők és intézmények közötti hatalmi függőségi viszonyokat.
- 3) A többszintű kormányzás az autonóm szereplők önszerveződő kormányzati hálózatait jelenti

- 4) A többszintű kormányzás fogalmának része annak elismerése, hogy lehetséges a kormányozhatóság biztosítása a kormányzati hatalom nélkül is, és hogy a kormányzat képes új eszközöket és technikákat alkalmazni az irányításban és a vezetésben (Stoker, 1998:18).

A többszintű és többszereplős kormányzást illetően azt hangsúlyozzuk, hogy a többszintű kormányzás folyamatosan változó struktúrák, intézmények és szereplők (és azok hálózatainak, közös értékeinek és érdekeinek) összessége. Stewart és Jones (2003) szerint: "Megfelelő irányítás alatt azokat a politikákat, struktúrákat és folyamatokat értjük, amelyek lehetővé teszik az érintettek ellenőrzését és koordinálását, és amelyek elősegítik a kérdéshez kapcsolódó közös értékek kialakulását." A többszintű kormányzás fogalmának meghatározása során, a hatalom összetett jellegét is figyelembe véve, elengedhetetlen mindazon szereplők számbavétele, akik a háztartások energia felhasználását befolyásolhatják.

A szerzők többsége amellet érvel, hogy a helyi érintetteket és szereplőket be kell vonni a kormányzásba. Ahogy a kormányzat – kormányzás kérdéseit tárgyaló, folyamatosan gyarapodó tudományos irodalom is megfogalmazza, kormányzatról akkor beszélhetünk, amikor jellemzően egy érintett bír meghatározó szereppel, a többszintű kormányzásban pedig sok szereplőnek van lehetősége arra, hogy megjelenítse az álláspontját és az érdekeit (Viola, 2006; Kooiman, 1993). A kormányzat vertikálisan, a kormányzás horizontálisan szerveződő rendszer (Viola, 2006). A partnerség fogalmának és gyakorlatának kulcsszerep jut a hierarchikus kormányzatot a többszintű, többközpontú kormányzásra felcserélő folyamatban. Az egyközpontú, hierarchikus kormányzattal ellentétben a többközpontú rendszerek pluri-centrikus kormányzása az állami intézmények és szereplők együttműködését jelenti a nagyszámú érdekelt szervezettel a jól szervezett társadalmi és politikai alrendszerekben, ami a politikai fórumok és a közigazgatási szintek összefonódását is elősegíti. A hálózat-alapú társadalmi koordináció hatékonyan segítheti a kormányzati szerveket a kétoldalú függőségből eredő összetettség kezelésében (Klijn et al., 1997; Rhodes, 2000; Murdoch, 2006). A többszintű kormányzásba beleértendőek a hálózatok is, mint a társadalmi koordináció elsődleges eszközei. A hatalmi viszonyok, az érdekek és a nyomásgyakorló csoportok jelenléte egyértelmű a többszintű kormányzásban, míg a formálisan demokratikus rendszerekben a kormány átláthatóbb lehet. Az összetettség, az interakció és a kétoldalú függőség a többszintű kormányzás minden szintjén jelen vannak, és ez az illetékesség és felelősség folytonos változását eredményezi. A kormányok és a helyi önkormányzatok veszítenek a befolyásukból, és ezért aktívan keresik a kormányzás új technikáit és módszereit (Rhodes 1997, 2000, Kooiman, 1993).

A kormányzati modelltől a többszintű kormányzás felé történő elmozdulás átértékeli a helyi szereplők, és a civil szféra szerepét. Hyden, Court and Mease (2003) szerint ezért az új kormányzás politikai folyamatainak lehető legtöbb összetevőjét elemezni kell ahhoz, hogy megérthetővé váljanak a civil és a közigazgatási szereplőket összekötő kapcsolatok. Ennek érdekében a politikai színtér következő hat területét kell vizsgálni: a civil szervezeteket, amelyek révén az állampolgárok megfogalmazhatják és kifejezhetik a számukra fontos ügyeket a közigazgatás felé; a politikumot, amelyben artikulálódnak a különböző témák; a kormányzatot, amely a kormányzás, mint rendszer központi eleme; a bürokráciát, amely a szakpolitikákat meghatározza és végrehajtja; a gazdasági társaságokat, amelyek az állam és a gazdaság közötti viszonyt meghatározzák és az igazságszolgáltatást, amely a viták rendezést segíti. (Hyden et al., 2003, pp.5–6).

3.1.1. Érintettek és hálózataik

Tanulmányunkban központi kérdés, hogy kik lehetnek a klímaváltozás okainak csökkentésével kapcsolatba hozható szereplők, milyen tevékenységet fejtenek ki és milyen szerepük van a kormányzás módját és a háztartások energia használatát egymáshoz rendelő hatalmi viszonyok alakításában,

3.1.1.1. A közigazgatás vezetői

A kormányzásban meghatározó szerepű közigazgatási vezetők, különösen hierarchikus kormányzat esetén, kiemelkedő hatalommal rendelkeznek a klímaváltozással kapcsolatba hozható rendelkezések és gyakorlatok kialakításában. A közigazgatási hatalom viszont nem képes megfelelő legitimitáció: a lakosság és a helyi kormányzat és az állam közötti szabályozott szerződés nélkül működni. Ennek a szerződésnek az alapelvei: a hagyományos, a karizmatikus és a jogi tekintély (autoritás) és – Parsons kiegészítésével –, a szakmai tekintély. Az állami hivatalnokok a hierarchikus közigazgatás képviselői. Magyarországon ilyen szervezet például az egyes energetikai kérdésekért is felelős korábbi Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium regionális hálózata, a Környezetvédelmi, Vízügyi és Természetvédelmi Hatóság. A helyi központ adatokat gyűjt, és koordinálja az állami projekteket. A formális bürokratikus rezsimek uniós és nemzeti intézményei (a Miniszterek Tanácsa, az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek) alakítják ki azokat a klímaváltozással kapcsolatos politikai irányvonalakat, irányelveket, amelyekhez a helyi közigazgatásnak alkalmazkodnia kell (például a 2008-as uniós éghajlati és energia irányelvek). A kutatás során csak az energiapolitikát és a háztartások energia felhasználást befolyásolni képes közigazgatási vezetőket kerestük fel. A politikusok és állami tisztviselők befolyása ellenére a szakhatóságok nem függenek közvetlenül az állami hierarchiától. A szakértők általában egyetemek és kutatóintézetek alkalmazottai. Legitimitásuk alapja a szakmai tekintély, ami biztosíthatja a kormányok energiapolitikájának kritikus elemzését.

3.1.1.2. Közvetítő szereplők

A partnerek együttműködései és a hálózatok az új kormányzás meghatározó eszközei (Rhodes, 2000). A közvetítő szereplők befolyása ennek következtében erősödik meg, különösképpen a szakszerűséget kívánó projekt alapú fejlesztések során (Sjöblom et al., 2006, Kovách és Kristóf, 2009). A politika hierarchikus hálózatokból többszintű politikai döntéshozatali rendszerre alakulása szintén a közvetítő intézmények és szereplők jelentőségére világít rá (Goodwin, 1998; Greer, 2005). A kormányzati szektor közvetítő szereplőinek és a háztartások energiafelhasználására gyakorolt befolyásuknak a meghatározása összetett feladat. Az energiapolitikát a legtöbb európai országban az EU és a nemzeti kormányok szabályozzák, alapvetően utasításos regulációt alkalmazva. A közvetítő szereplők és a hozzájuk kapcsolódó intézmények (alapítványok, egyesületek) egyre jelentősebb szerepet játszanak abban, hogy a háztartások, a kormányzat intézményei, az intellektuális központok és mozgalmak felismerjék és elfogadják az új megközelítéseket és a széndioxid-kibocsátás csökkentésének fontosságát, az alternatív energiaforrások használatát, a kapcsolódó új értékeket, normákat és ismereteket, és hogy mindezen értékek a nevelésben is megjelenjenek. A közvetítő szereplők feladata a képzési technikák és módszerek kidolgozása; a helyiek és a helyi politika segítése az új energiaforrások iránti igények kialakításában. A közvetítők nagy hatalmú szereplők: a háztartások és a döntéshozók között közvetítenek, befolyásolják a háztartások energiahasználatra vonatkozó döntéseit, értékeit (hosszútávon).

3.1.1.3. A projekt osztály

A projekt osztály egy új társadalmi formáció Európában (Kovách – Kucerova, 2006). A projekt, mint szervezeti és menedzsment eszköz a fejlesztések domináns intézményévé vált, a projektifikáció az európai gazdaságokban és társadalmakban széles körben elterjedt (Sjöblom et al., 2006). Három olyan tényező van, amely a projekt osztály létrejöttéhez vezetett: (1) az igazgatási reformok; (2) a fejlesztéspolitika megváltozása EU és nemzeti szinten; és (3) a kulturális és elméleti ismeretek jelentőségének a növekedése a területfejlesztésben (Kovách – Kucerova, 2006).

Az igazgatási reformok és a fejlesztési projekteken résztvevők számának növekedése között egyértelmű az összefüggés. Jobbára a projekteket megtervezni és megszervezni képes irodai személyzet a regionális és helyi kormányzat irodáiban és a civil szektorban is (Andersson, 2006), ami egyenes következménye annak, hogy az európai intézményi reformok megvalósítását projekt formában az (ön)kormányzati hivataloktól a kevésbé bürokratikus módokon szervezett, ideiglenes költségvetésű intézményekhez irányították át. Az utóbbi évtizedek folyamatos decentralizációja és (újra)bürokratizálódása magától értődően vezetett a projekt-osztály felemelkedéséhez. A projektek adminisztratív terhei megkövetelik a szakértők, tanácsadók erőteljes részvételét. A projekt osztály feladata, hogy közvetítse, újraossza a köz és magán fejlesztési támogatásokat és forrásokat, közvetítse az ötleteket, anyagi javakat, a hatalom és tudás összes formáját. A fenntartható vidékfejlesztés során felhasznált tudásformák vizsgálata szerint a tudáshasználat a projekt osztály hatalmának a forrása. (Tovey, 2008; Csurgó et al., 2008, Kelemen et al., 2008). Az új elitek növekvő aktivitása kikezdheti a korábbi struktúrákat és a projekt osztály létrejötte a helyi hatalmi szerkezet átalakulását eredményezi. A projekt osztály egy olyan közvetítő csoport, amely helyettesíteni képes a hatalommal nem rendelkező helyi szereplőket a projektek megszerzésében és lebonyolításában. A szakértők, vezetők, tanácsadók, tervezők, szakemberek, kutatók és oktatók, más értelmiségiek, a civil társadalom képviselői, intézmények bürokratikus munkatársai, a kormányzati rendszer, a helyi önkormányzatok és az Európai Unió különböző szinteken dolgozó munkatársai, akik gazdasági, társadalmi és szimbolikus helyzetükből és megélhetési okokból a rövid vagy hosszú távú projektekhez kapcsolódnak, mind tagjai az új kognitív osztálynak. A projekt osztály (és annak intézményei) döntő hatással lehet a háztartások alternatív energiaforrás-használatára is.

3.1.1.4. Civil szervezetek

A nem kormányzati, non-profit szervezetek meghatározói jellemzői a profit másodlagossága, a kormányzattól való függetlenség (helyi és országos szinten is), a regisztráltság, az önálló jogi személyiség és az az önkéntesség jelenléte, valamint az, hogy bevételeik jelentős része a magánszektorból származik. Bár a politikai szervezetek egy része is a civilek tekintendő az irodalom szerint, mi nem tekintettük azokat a kutatás során civil szervezetnek (Salamon – Sokolowski – List 2003).

A civil szervezetek és az állam kapcsolata változó; a fejlett és jól szervezett civil szervezetek fokozott tevékenységükkel képesek az állam működésnek befolyásolására. A nonprofit szektorra vonatkozó interdiszciplináris elméletek a jóléti állam új meghatározásához kapcsolódnak. Salamon (1987) szerint a jóléti állam válságának hatására világossá vált, hogy a non-profit szektor erősen függ az államtól. A non-profit szervezetek személyre szabott szolgáltatásokat képesek biztosítani, rugalmasabbak és alkalmazkodóképesebbek, mint az állam, így számos szolgáltatást érdemes ezekre a szervezetekre bízni. Evers szerint, a non-profit

szervezetek az állam és a háztartások, a formális és informális szervezetek között közvetítő szerepet játszanak. A jóléti pluralista koncepció (Evers – Olk, 1996) az állami, a piaci, a háztartási és a non-profit szektort különbözteti meg. A szektorok közötti együttműködés alapvető, a jólét nem egyetlen szektor működésének eredménye.

A nem kormányzati szervezetek alkalmasak arra, hogy új kérdéseket fogalmazzanak meg, felmutassák és képviseljék a civil érdekeket, figyelemmel kísérik a politikai döntéshozatalt és válaszoljanak arra. A kormányzati intézkedések és a piaci szektor teljesítménye önmagában nem elegendő a fenntartható fejlődés céljának eléréséhez, nagy szükség van a tudatos fogyasztói magatartás, a környezeti tudatosság kialakítására is. A civil társadalom szereplői elsődlegesen abban látják a szerepüket, hogy a közvéleményben tudatosítsák a környezetvédelem jelentőségét. A civil szervezetek korábban nemzeti és helyi problémákra koncentráltak, a környezeti kockázatok viszont egyre inkább nemzetközi jellegűvé váltak. Ma már egyre több ezért a globális együttműködés a környezetvédelmi szervezetek között. A helyi közösségeknek maguknak kell kialakítaniuk válaszaikat a globális kihívásokra. Az ökológiai gondolkodás egyik jellemzője a decentralizáció. Számos civil szervezet egyre több lehetőséget nyújt a társadalmi önszerveződésre. A spontán szervezett közösségek és a civil társadalom fontos fóruma lehet az energia-kérdésekkel kapcsolatos párbeszédnek és a vitáknak.

A környezetvédelmi szervezetek típusai:

- 1) Az általános környezetvédelmi érdekeket képviselő szervezetek, amelyeknek nem elsődleges célja a civil kontroll (Greenwood 2003). A szervezeteknek lehetőségük van a döntéshozatali folyamatok teljes áttekintésére és így különböző módszerekkel (tárgyalások, demonstrációk) képesek befolyásolni azt.
- 2) Speciális érdekeket képviselő szervezetek; például a természetvédelem, vagy hulladék-hasznosítás területén.
- 3) Nagy nemzeti szervezetek, amelyek Magyarországon jellemzően tematikusan szervezettek: például újrahasznosítás, energiapolitika és éghajlatvédelem területén. A legtöbb ilyen szervezet valamelyik globális hálózathoz kapcsolódik.
- 4) Ideiglenes mozgalmak és akciócsoportok adott speciális célra (pl. egyes környezeti konfliktusok megoldása, beruházás elleni tiltakozás). Általában az ilyen szervezeteknek nincs jogi formája, és megszűnnek, miután a tagok elérték a céljukat.

3.1.1.5. Vállalkozások

A vállalkozások jelentős szerepet játszhatnak a zöld eszmék terjesztésében, mivel állami vagy uniós támogatással részt vehetnek a megújuló energiaforrások keresésében, fejlesztésében és a zöld-energia termelésében; az energiaszegény országok függőségét csökkentheti az alternatív energia-termelés. A vállalkozások szerepét felértékeli a globalizáció is, amelynek hatásaként a világgazdaságban az energetikai infrastruktúrák összekapcsolódtak: a csővezetékek és a villamosenergia-átviteli hálózatok, valamint az energiahordozók áramlása, így az olaj, gáz, szén és urán forgalom kiemelkedő.

3.1.1.6. Háztartások

A háztartási energiafogyasztás jelentősen befolyásolja az életkörülményeket és életvitelt. Azonban nem csak a társadalmi és a családi háttér határozza meg, hogy milyen a helyiek és a környezet viszonya, hanem a környezetvédelmi kérdésekkel kapcsolatos helyi és állami politikák is. A legfontosabb tényező az energia iránti kereslet a háztartási szektoron belül; ez magában foglalja az üzemanyag árát, a rendelkezésre álló jövedelmet, az elérhető energiahordozókat, de kulturális elemeket is.

3.1.1.6.Hálózatok

Kutatásunkban elsősorban a közpolitikai hálózatokra a szereplők közötti kapcsolatokra fordítunk figyelmet (Knocke, 1990; Laumann and Pappi, 1976; Laumann, Knoke and Kim, 1985; Marin and Mayntz 1991).

3.2. Kormányzati modellek

A kormányzás elemzésekor az összes olyan lehetséges szereplőt és érintettet bemutatjuk, aki részt vesz a tervezésben, a döntéshozatalban és a helyi ügyek vitelében. A következő részben bemutatjuk azt a tipológiát, amelyben az összes fent leírt érdekelt és szereplő megjelenik. A tipológia segítségével jobban megérthetőek a bemutatott folyamatok és változások, mind az autokratikus kormányzat, mind a klasszikus demokrácia, mind pedig a deliberatív demokrácia esetei is (Ringen, 2007). A tipológia alkalmas a kormányzat – kormányzás váltás bemutatására is. A modellek nem bírnak normatív funkcióval, a tipológia nem jelent hierarchiát. Fő célja, hogy segítségével le lehessen írni a különböző szintű kormányzati / irányítási struktúrákat, azok szervezeti felépítését és a különböző politikákat. A modellek jellemzése három dimenzió segítségével történik: (1) a hatalom és a legitimitás forrása, (2) a hatalmi viszonyok; és (3) a döntéshozatal általános mintái. Az intézményi szerepek és kompetenciák elemzése nem szerepel az alábbi tipológiában, de az esettanulmányokban vizsgáljuk ezeket a kérdéseket is.

A helyi önkormányzatokról, a helyi kormányzatról (Marsden, 2006), az új intézményrendszerrel, (Murdoch, 2000, 2006), a környezeti veszélyekről és kockázatok kezeléséről folytatott kutatások és az összehasonlító politikatudomány, a globális ökológiai rendszerek szakirodalma alapján az alábbi tipológiát hoztuk létre:

1. Központosított, hierarchikus modell
2. Domináns hatalmi pozíciók – Helyi hierarchikus modell
3. Formális demokratikus döntéshozás
4. Együttműködésen alapuló döntéshozatal: a helyi partnerség modellje
5. Központi intézmények
6. Önszabályozó együttműködések

A hat különböző modellt az alábbi szempontok szerint különítjük el: legitimitás; a szervezet vezetőjének kiválasztási módja, vezetési modell, döntéshozatali módszer, hatalom forrása, legitimitáció forrása, bevont szereplők. A legitimitás forrása lehet törvényi (rendeletek) alapú, vagy nemzetközi megállapodásokon alapuló. A vezetők kiválasztásának módja is kiemelt megkülönböztető tényező: a kiválasztás történhet jelölés útján (központi kormányzat által), vagy szabad választásokon. A hatalmi viszonyokat meghatározza a vezető szerepe: hogy egyszemélyi vezetés (az intézményt egy személy irányítja belső ellenőrzés nélkül), vagy konzultatív vezetés jellemzi-e (amely esetben a vezető stratégiai partnerséget épít ki az érintettekkel).

A hatalmi viszonyok tükröződnek a döntéshozatali mintázatokban: a dimenziót vizsgálva a döntéshozatal folyamatát és elemeit elemezzük az ügy felmerülésétől, felvetésétől, meghatározásától kezdve a tervezés, projektmenedzsment és végrehajtás szakaszáig. Hogy mely érintetteket kell bevonni a döntéshozatalba, azt előírások szabályozzák, annak módja azonban, hogy valójában miként vesznek részt a folyamatban, jellemző a szervezetre. A formális és informális döntések jelentősége szintén megkülönböztető jegy lehet. A döntéshozatalnak a következő módszerei írhatóak le: tárgyalás, konzultáció, rendelet és utasítás.

Az alábbiakban bemutatjuk a hat elméleti esetet:

Az első eset a nem-helyi hierarchikus modell, amelyben a vezetőt a központi kormányzat nevezi ki, így az adott szervezet érdekeinek megfelelően cselekszik, és annak tartozik felelősséggel. A szervezeteknek általában egyaránt van rendeletalkotó joga, és végrehajtó hatalma is. Ennek megfelelően a döntésekbe csak nagyon kevés érintettet vonnak be, a döntéseket felülről lefelé megközelítés jellemzi, szigorúan szabályozott hierarchikus viszonyok, a döntéshozatal központosított, a szubszidiaritás elve nem érvényesül, a helyi érintetteknek nem sok lehetősége van a folyamatok alakítására. A vezetés utasításokkal és rendeletekkel irányít és kommunikál. Mivel a szereplőknek nincs módjuk nyíltan részt venni a döntésekben, számos érdekcsoport kísérel meg informális nyomást gyakorolni, így a döntések nem transzparenssek (Eckersly, 2004). Helyi szinten kevésbé jellemző ez a modell, inkább az ENSZ missziók működése adhat erre példát (Smith, 2004).

A domináns hatalmi pozíciók – helyi hierarchikus modellben a vezetőt a helyiek választják, esetleg egy helyileg választott testület. A szervezet vezetőjének kezében összpontosul a végrehajtó hatalom, amelyet egy közgyűlés, vagy választott bizottság ellenőriz. Mivel hierarchikusak a hatalmi viszonyok a szervezeten belül, a vezető nagyon erős. A vezető nagy befolyással rendelkezik: ennek következtében nem tárgyalások útján, hanem rendeletekkel és utasításokkal irányít. A helyi és nem helyi vállalkozók és civil szervezetek ritkán kapnak részt a politikai döntéshozatalból, és gyakran a döntéshozatal átláthatósága sem garantált. A különböző szereplők lehetősége a döntések befolyásolására egyenlőtlen (Eckersly, 1992, 2004; Peter, 2002).

A formális demokratikus döntéshozatali modellben a vezetőt a helyiek választják, a legitimitáció forrása a választás. A vezetőnek jelentős ugyan a hatalma, de a döntésekbe adott esetben bevonja az erős ellenzék, vagy az erős helyi civil szervezeteket, vállalkozókat stb. A különböző érdekelt felek részvételének esetenként kialakult rendszere van. Az adott ügy kapcsán megjelenő különböző érdekeket és ötleteket a helyi közösségnek lehetősége van megfogalmazni és képviselni. A megválasztott vezető bevonja a közgyűlést és más szereplőket a tervezés folyamatába és a döntéshozatalba. A demokratikus döntéshozatal jellemzőit mutatják a helyi önkormányzat, civil szervezetek, és a vállalkozók közötti kapcsolatok is. A települési, önkormányzati együttműködés oktatási intézményekre, egészségügyi, szociális ellátási programokra terjed ki általában (Beck, 1992; Backstrand, 2003). Ez az irányításmód elsősorban a helyi vagy regionális szinteken jelenik meg.

Az együttműködésre épülő döntéshozatali / helyi partnerségi modellben szintén a helyiek választják a vezetőt. Bár ez a kormányzás típus előfordulhat egy-egy szervezeten belül, sokkal inkább jellemző a különböző szervezetek közötti együttműködésre: a szereplők és érdekcsoportjaik együttműködésére, amelyek alkalmanként ideiglenes társulásokat alakítanak konkrét célok megvalósítására. Ezek a szövetségek az érdekek változásával átalakulhatnak. A szubszidiaritás elve, valamint a horizontalitás meghatározó a döntéshozatalban. A döntéshozatalt kölcsönös megállapodások, hosszú tárgyalások jellemzik. A vezető kezében van az irányító

hatalom, de a szervezet nem rendelkezik szabályozási hatáskörrel. Az ilyen partnerségek általában térségi szinten szerveződnek, mint például a LEADER térségek az EU-ban (Kovách, 2000).

Önszabályozó együttműködés a nem-kormányzati szervezetekre jellemző, amelyek ideiglenesen működnek, szolgáltatási tevékenységekre, néha közszolgáltatásokra jöttek létre (Sjöblom 2006). Bár a döntéshozatal demokratikus, a szervezet vezetője nem közvetlenül választott, hanem a helyi önkormányzat vagy egyéb szervezetek (alapítványok, vállalkozások, stb.) delegálják, esetleg a szervezet tagjai választják. A döntéshozatal horizontális, a különböző résztvevők egymástól függetlenek, és szabadon dönthetnek az együttműködés mellett, érdekeiknek megfelelően. Erre a modellre lehet példa a magyar Éghajlat Órjázat, vagy a német Energieforum (Weale et al., 2003).

A független intézmények különböző központi hivatalok regionális kirendeltségeiként kinevezett vezetőkkel az állam kinyújtott kezeként annak rendelkezéseit hajtják végre. Szigorú alá-fölrendeltség, hierarchikus viszonyok a jellegzetesek. Magyarországon a nemzeti parki igazgatóságok, a természetvédelmi hatóságok és az Energia Ügynökség működnek így (Wenman, 2003).

Dimenziók Típus	Legitimáció, a hatalom forrása		Hatalmi viszonyok		Döntéshozás módjai		Területi jelleg	Példák
	A vezető megválasztásának módja	A hatalom forrása	A vezető szerepe	Kapcsolódó szereplők	Jellege	Módszerek		
Nem helyi hierarchikus modell	Kinevezés	Központi állam, törvények	Autokrata vezető	Nincs	Vertikális	Utasítások	Szupra-nacionális	ENSZ misszió vezetője
Domináns hatalmi pozíciók – Helyi hierarchikus modell	Választás	Helyi választások, Adminisztratív rendszer	Autokrata vezető / Kezdeményező	Nincs	Vertikális	Utasítások, Tárgyalások	Nemzeti / helyi	Önkormányzat
Formális demokratikus döntéshozás	Választás	Helyi választások, Adminisztratív rendszer	Management, Kezdeményező	Civil szervezetek, vállalkozók	Vertikális / Horizontális	Tárgyalások	Nemzeti / helyi	Többcélú Kistérségi Társulás
Együttműködésen alapuló döntéshozatal: helyi partnerség modellje	Választás	Intézmények, tárgyalások	Management, Kezdeményező	Más helyi önkormányzatok Civil szervezetek, vállalkozók	Horizontális	Tárgyalások konszenzusok	helyi	LEADER Csoport (EU)
Központi intézmények	Kinevezés	Központi állam, törvények	Közhivatalnok	-	Vertikális	Utasítások, rendeletek, központi döntések	Nemzeti	Környezet-, természetvédelmi és vízügyi Hivatal
Önszabályozó együttműködések	Választás	Helyi hálózatok Személyes kapcsolatok	Management, Kezdeményező	Nem-kormányzati szervek, helyi önkormányzatok	Horizontális	Tárgyalások Megegyezések, közösségi döntések	helyi	Energia fórum, Potsdam; Klíma Őrség (Magyarország)

2. táblázat Általános kormányzati / kormányzási modell

3.3. Kutatási kérdések

A továbbiakban a kormányzat szerkezeti felépítését elemezzük: a hatalmi kapcsolatokat, hálózatokat, a döntéshozatali folyamatot, mindazt, ami befolyásolhatja a háztartások energiaigényét és energiahasználatát a kormányzásban. Az a célunk, hogy azonosítsuk azokat a gazdasági és politikai elemeket, amelyek elősegítik vagy akadályozzák az energiahasználat csökkentését a vidéki és városi háztartásokban. Esettanulmányainkban kiemelten vizsgáljuk a kormányzat – új kormányzás folyamatát. Az összehasonlító elemzések középpontjában azok a múltbeli, illetve jelenleg is tartó közösségi vagy politikai kezdeményezések állnak, amelyek az energiaigény és energiahasználat csökkentésére, és a kapcsolódó hatalmi viszonyok feltárására irányulnak a vizsgált területeken, különös figyelmet fordítva azokra az elemekre, amelyek az energiafogyasztáshoz kapcsolódnak.

A kormányzati struktúra (például az adminisztratív szint, ahol az energiához kapcsolódó helyi és állami politikák megfogalmazódnak és működnek) nyilvánvalóan megszabja a nemzeti és a vidéki/városi különbségeket az energia használatában. A környezeti, infrastrukturális és kormányzati háttér elemzése elősegíti azoknak a kormányzási modellek működésének a megértését, amelyek hozzájárulnak az energiafogyasztás csökkentéséhez és ahhoz, hogy felismerjük a helyi energiapolitikát meghatározó nemzeti és európai keretfeltételeket.

Azokat a strukturális tényezőket is elemezzük (kormányzás, hatalmi kapcsolatok, infrastruktúra), amelyek a jelenlegi és az elmúlt évek energiaigényét és felhasználását formálják az energiafogyasztási kategóriák egy célcsoportjában az öt kutatási területen. Azonosítjuk azokat a társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai elemeket, amelyek jelentősen segítik vagy akadályozzák az energiahasználat csökkentését a városi és vidéki háztartásokban. Az elemzésben bemutatjuk az életstílus-mintákat és jellemzőket is.

Szoros együttműködésben az érintett szereplőkkel az egyes esettanulmányokban vizsgáljuk az energiahasználat változásait, azért, hogy azonosítani tudjuk az energiafogyasztás politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális ösztönzőit és kölcsönhatásait az életstílus elemeiben. Bemutatunk olyan civil vagy politikai kezdeményezéseket is, amelyek az energiaigény és használat csökkentésére irányulnak.

A következő részben ismertetjük azokat a kormányzati rendszereket és kormányzási módszereket, amelyeket a vizsgált területeken találtunk. Három meghatározó szereplőcsoportot azonosítottunk: 1. a helyi önkormányzatokat, a polgármestert, az önkormányzati képviselő-testületet és az adminisztrációt végző polgármesteri hivatalt 2. az energia és a klímaváltozás területén aktív, helyben működő civil szervezeteket 3. az energiatermeléssel és szolgáltatással foglalkozó helyi vállalatokat, vállalkozásokat.

4. Kormányzati rendszerek és módszerek

4.1. A cseh kutatási terület adminisztratív rendszere

A Cseh Köztársaság hierarchikusan egymásra épülő régiók, körzetek és települések adminisztratív együttese. A régió az állampolgárok alkotta területi egység, önálló irányítás alatt áll és a törvény szerint meghatározott tulajdonnal és bevételekkel rendelkezik, irányítja és ellenőrzi saját költségvetését. 2002. december 30-ig kerületi hatóságok és kormányzat volt a Cseh Köztársaságban, majd 2003-tól a kerületek hatáskörét részben a régiók, részben a kiterjesztett hatáskörrel rendelkező települések vették át. A közigazgatás és a

hatóságok rendszere decentralizálttá vált, a legjelentősebb kormányzati változást az állami szint helyett illetve mellett a régiók és települések kormányzati szerepkörének növekedése jelentette. A települések elsődleges feladata tulajdonuk és független ügyeik kezelése. Létezik hierarchikus rangsor is a települések között. A legalacsonyabb státuszúak az 1. szintű települési önkormányzatok, a 2. szint a települési önkormányzatok megbízott helyi hatóságokkal és vannak a 3., azaz a legmagasabb szintű települési önkormányzatok kiterjesztett hatáskörrel. A települési önkormányzatok hatalmát és hatáskörét meghatározza a státuszuk, amely a lakosságnagyságtól és a területi pozíciótól függ.

A cseh kutatási terület két különböző körzete České Budějovice és Český Krumlov. České Budějovice körzet 109 településből áll, melyek közül három kiterjesztett hatáskörrel rendelkező önkormányzattal rendelkezik, négy a megbízott helyi hatóságokkal rendelkező önkormányzatok típusához tartozik és 102 település sorolható az 1. szintű önkormányzattal rendelkező települések közé. Český Krumlov körzetében 46 települési önkormányzat van, melyek közül kettő rendelkezik kiterjesztett hatáskörrel, míg a többi a legalacsonyabb, első szintű önkormányzati státuszú. Ebben a területileg meghatározott adminisztratív rendszerben a városi területeknek van nagyobb hatalmuk, mivel a városok között több a 2. és 3. szintű önkormányzattal rendelkező település. Ezeken a településeken hivatalos szervezetek foglalkoznak az olyan problémák kezelésével, mint a környezetvédelem vagy a szociális gondoskodás. Az 1. szintű önkormányzattal rendelkező településeknek legtöbbször csak polgármesterei és képviselői vannak, de nincs közigazgatási hatásköre.

A formális demokráciából a partnerségi modellre váltás a cseh esetben a civil szervezetek növekvő szerepével ragadható meg. Az 1990-es években a civil szervezetek még mint az állami adminisztráció riválisai szerepeltek az energiapolitikában. Majd a civil szervezetek fokozatosan partnerré váltak a tárgyalásokon, meghívást kaptak az állami adminisztráció által előkészítendő döntések minden lépésében és lényeges szereplőivé váltak a helyi döntéshozatalnak.

A civil szervezetek vagy a helyi társadalom képviselői gyakran vállalnak szerepet a tanácsadó testületekben. A döntéshozatalban játszott szerepük egyre hangsúlyosabbá vált. A részvételük nem csupán informális, hanem a részvétel adminisztratív kereteit is létrehozták. Csehországban a nem kormányzati szereplők részvételének legjellemzőbb formája a helyi kormányzásban a LEADER. A Helyi Akció Csoport (HACS), mint a helyi fejlesztés legfőbb aktora, a köz és magánszféra között közvetít. A HACS feladata a LEADER stratégiai terv végrehajtása, a helyi projektek kiválasztása, amelyek illeszkednek a stratégiai tervhez és amelyeket a helyi fejlesztési program keretében valósítanak meg a támogatott helyi pályázók.

A környezeti kérdésekről történő döntéshozatalt a települési önkormányzatok hierarchiája határozza meg. (WP 2 Country Report the Czech Republic 2010)

4.2. A skót terület közigazgatási rendszere

A közigazgatási átalakításnak részeként 1996-ban alakították meg Aberdeenshire Tanácsát és az Aberdeen-i városi tanácsot. Az előző kétszintű regionális és kerületi szerkezet egy 32 önkormányzati területről álló közigazgatási rendszerré alakult át. A 32 önkormányzati terület további „egységes régiókká” osztható. A közigazgatás vezetőit a helyi tanácsosok választják. A megye és a város vezetője a „lord provost” („convener”), azaz a polgármester; aki a hivatali apparátust is irányítja.

A tanácsok területi és szakmai érdekek szerint működnek. A tanácsokat földrajzi alapon szolgáltatási csoportokra osztották. Az energetikai kérdéseket közvetlenül befolyásoló feladatai: a tömegközlekedés szervezése, gazdaságfejlesztési programok, vagyonkezelés, útfenntartás és az oktatás. A városi tanács tulajdonában van több mint 23.500 lakás, amelyeket bérbe ad. A két helyi tanács különböző saját lakáspolitikát alakított ki és a közlekedés-politikájuk sem egyforma. Az Egyesült Királyság kormánya Skóciában is fenntartja magának a döntés jogát bizonyos kérdésekben, amelyek közül kettő releváns az éghajlatváltozás mérséklése szempontjából: (1) az energia (elektromos áram, szén-, gáz-és nukleáris energia), valamint (2) bizonyos szempontból a közlekedési kérdések (beleértve a vasutak és a közlekedésbiztonság szabályozását). A brit kormány létrehozta az Energia- és Éghajlatváltozás-ügyi Minisztériumot (DECC), amelynek célja az energetikai kérdések kezelése és felkészülés az éghajlat-változás hatásainak csökkentésére. Ennek az új részlegnek a céljai a biztonságos, megfizethető és hatékony energiaellátás, az alacsony széndioxid-kibocsátású Nagy-Britannia létrehozása, és egy nemzetközi éghajlat-változási megállapodás megkötése. A mindezek eléréséhez szükséges első javaslatok The UK Low Carbon Transition Plan,¹ c. dokumentumban találhatóak, amely leírja, hogy az Egyesült Királyság miként képes 34%-kal csökkenteni a szennyezőanyag kibocsátását az 1990-2020 közötti időszakban. A DECC felügyeli mind a 2008-as brit Energia Törvény végrehajtását, amely elsősorban az energia-ellátásra vonatkozik, mind a szintén 2008-as brit éghajlatváltozási törvény érvényesítését. Felelős ezeken túl a közösségi energia-megtakarítási programokért (Community Energy Savings Programme (CESP))² is, amelyek célja kapcsolat kialakítása költség- és energiahatékonyság elősegítése érdekében a közüzemi szolgáltatókkal és energiatermelőkkel. A Környezet, élelmiszer és vidékügyi Minisztérium (Department for Environment, Food and Rural Affairs³ DEFRA) és a DECC munkája között van némi átfedés, mivel az előbbi feladatai között szerepel a környezeti kockázatok kezelése, a fenntartható, alacsony széndioxid-kibocsátású és erőforrás-hatékony gazdaság fejlesztése, és a fenntartható, egészséges és biztonságos élelmiszer-ellátás. Az energia-hatékonysági elkötelezettség (Energy Efficiency Commitment (EEC)) előírja a tüzelőanyag-ellátóknak, hogy az energiahatékonyság javítása érdekében biztosítsák a szükséges nyersanyagok használatát. A skót kormány felelős a legtöbb klímaváltozással és energiapolitikával kapcsolatos ügyek kezeléséért. Szintén a kormány feladata, hogy meghatározza, milyen eszközökkel lehet elérni a széndioxid-kibocsátás csökkentését. (Climate Change Bill 2009). A helyi hatóságok, így Aberdeenshire és Aberdeen City is elkötelezték magukat e célok megvalósítására.

4.3. A német adminisztratív rendszer működése

A német politikai rendszer legfőbb jellemzője a kompetenciák körének megosztása a szövetségi, állami és önkormányzati szintek között és az önkormányzatok önrendelkezési joga. Ez közvetlen felelősséget rendel az önkormányzatokhoz a pénzügyek terén, és jogot ad arra, hogy önállóan vessenek ki helyi adókat (Heinz, 2000: 176). A tartományi és nemzeti kormányzatnak jogosultsága van az önkormányzatok felügyeletére. Az önkormányzatok illetékességnek két fő területe van: 1. azok a (kötelező) feladatok, hatáskörök, amelyeket magasabb közigazgatási szintről ruháztak át rájuk, 2. azok a feladatok, hatáskörök, amelyek az önkormányzatsárból erednek. A kötelező feladatok (a közszolgáltatások biztosításai, útlevéllal és állampolgársággal kapcsolatos ügyek és a külföldiekkel kapcsolatos ügy) intézése) nem hagynak szabad mozgásteret az önkormányzatoknak.

¹ http://www.decc.gov.uk/en/content/cms/publications/lc_trans_plan/lc_trans_plan.aspx

² <http://www.decc.gov.uk/en/content/cms/consultations/open/cesp/cesp.aspx>

³ <http://www.defra.gov.uk/corporate/index.htm>

Az önkormányzati feladatok második csoportja kötelező és ajánlott feladatokra osztható. A kötelező feladatok közé tartozik többek között a földhasználati tervekkel, az infrastruktúrával, az ifjúsági és szociális ügyekkel és az ingatlantervezésekkel kapcsolatos ügyek ellátása. A lehetséges feladatok körét bizonyos fokig szabadon határozhatja meg az önkormányzat, de a pénzügyi helyzet jelentősen befolyásolja azt.

A törvény szerint szabályozott függőség és pénzügyi hierarchia nincs Potsdam és Potsdam-Mittelmark között. Mindkettő független terület, és mindkettő ugyanahhoz a regionális fejlesztési szervezethez és szövetségi államhoz, Brandenburghoz tartozik. A két terület politikai vezetői ismerik egymást, de nincsenek közös döntéshozási eljárásaik. A kivétel a regionális fejlesztési szervezet, ami egy olyan adminisztratív intézmény, amely összekapcsolja a tervezési szintet az állammal és a megyékkel. Potsdam és Potsdam-Mittelmark a Havelland-Flamingi vidékfejlesztési szövetséghez tartozik. A szervezet elsődlegesen a regionális területi fejlesztési tervek (a megyén belül és a megyék között) létrehozásáért felel. Ezek a tervek a megújuló energiaforrások (szélenergia és a napkollektorok) fejlesztésének az alaplajterveit. A regionális fejlesztési szövetség központi szervezetének, a regionális tanácsnak a tagja minden polgármester, és a 10 ezer főnél nagyobb települési önkormányzatok vezető képviselői. A városi és megyei közgyűlések is választhatnak képviselőket a tanácsba. A megbeszélések a 40 tag között gyakran nehézkesek, mert a döntéseknél tekintetbe kell venniük a városi vagy a települési érdekeket is. Ennek eredményeként nagyon sok szélenergia létezését megcélzó beruházási terv megvalósítása maradt függőben. Erre példa az a szélenergia terv amelynek megvalósítását regionális szinten jóváhagyták, de önkormányzati szinten ellene szavaztak, és így a beruházás nem valósulhatott meg.

Potsdamban a polgármester valamint a különálló osztályok koordinálják a különböző aleggységeket, amelyek nincsenek hierarchikus viszonyban egymással (pl. a klímakoordinációs csoport egy ilyen aleggység, ami a harmadik osztálynak van alárendelve, míg a környezetvédelem és a vállalkozásfejlesztés közvetlenül kapcsolódik a polgármesteri irodához). Az utóbbi években a polgármester sok klímával kapcsolatos intézkedést támogatott, amit a helyi szereplők fontosnak tartottak a saját sikerük szempontjából is. Az osztályok vezetői a polgármester-helyettesek, akiket az önkormányzati közgyűlés választ nyolc évre. Követve az adminisztratív hagyományt, Potsdamban a polgármester-helyetteseket a szakmai tudásuk alapján választják meg, de a jelenlegi koalíciós többségnek megfelelően, a politikai pártokkal való kapcsolat is fontos szempont. A legnagyobb hatalommal bíró osztály a IV. osztály, a városfejlesztés. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a városfejlesztés összekapcsolódik a nagyobb városfejlesztési tervekkel, amelyeknek jelentős pénzügyi vonzatuk van, és megkérik a helyi szabályozást. A többi osztálynak kisebb adminisztratív hatalma van (kivéve az első osztályt, ami felelős az egész költségvetésért és a pénzügyi tervezésért) (Reusswig et al 2010).

4.4 Az adminisztratív rendszer működése Magyarországon (2010)

Magyarország az energiakormányzás terén centralizált állammintát írhat le. A legfontosabb döntések a Magyar Energia Hivatalban születnek, amelyet a központi kormányzat ellenőriz. A különböző önkormányzati szervezetek döntéshozatali hatalma különböző feladatokhoz kapcsolódik: az önkormányzatok és a megyék a törvény alapján biztosítják a helyi közszolgáltatásokat. Mindkét szervezet tagjait választják. A térségi és kistérségi szervezetek tagjait delegálják (nekik a fejlesztésben, tervezésben és a közigazgatásban vannak feladataik). A megyék folyamatosan vesztik el hatásköreiket és anyagi forrásaikat, ezért az önkormányzatok váltak a helyi kormányzás legfontosabb szereplőivé. Az önkormányzati képviselőtestület tagjait és a

polgármestereket közvetlenül az állampolgárok választják, és az önkormányzatok jó néhány közfeladatot ellátnak. Az önkormányzatoknak saját költségvetésük van, és elsősorban, mint fogyasztók jelennek meg az energiapolitikában, ahol elsődleges céljuk, hogy csökkentsék az energiaszámláikat. A törvényi felügyeletet az állami és regionális közigazgatás látja el az önkormányzatok felett.

A megyék szerepének csökkentésével párhuzamosan a kisebb önkormányzatok társulásai egyre fontosabbá válnak: ezek a szervezetek különböző közszolgáltatásokat látnak el és koordinálják a fejlesztési terveket. Az önkormányzatok mellett a központi hatóságok helyi szervezetei és a térségi fejlesztési tanácsok a kormányzati struktúra intézményes szereplői. A központi kormányzat nem csak a törvényi háttérrel szabályozza, de hatással van a helyi ügyekre is, és tagokat is delegál a térségi fejlesztési tanácsba.

Debrecenben az önkormányzati közgyűlés létrehozott egy egyeztető bizottságot, ami segíti az önkormányzat és a megyei önkormányzat közötti együttműködést a közfeladatok ellátásában. A bizottság tagjai az önkormányzati testület által jelöltek közül, civil szervezetek tagjaiból és helyi állampolgárokból állnak. A polgármesteri hivatal befolyása nagy (ezt jelzi az is, hogy Debrecenben van a legnagyobb létszámú polgármesteri hivatal Magyarországon). Elemzésünk alapján a debreceni önkormányzat hatékonyan működő rendszer. Bár a város polgármestere határozza meg a legfontosabb fejlesztési irányvonalakat Debrecenben és a megyében, ez a szakmaiság és a szervezet működésének magas szintjét igényli, folyamatos együttműködést és megbeszéléseket tesz szükségessé a különböző osztályok között. Ezek a megbeszélések kiemelt jelentőségűek a debreceni vezetők számára. Az önkormányzati hivatal felépítése hierarchikus.

Berettyóújfalu közigazgatása is hasonló felépítésű, de a hatalmi kapcsolatok eloszlása és a helyi hálózatok némileg eltérnek Debrecen városétól. A polgármesternek itt is jelentős befolyása van, de együttműködik a helyi vállalkozókkal és civil szervezetekkel, bevonva őket a különböző döntéshozatali folyamatokba. Hatalma elsődlegesen a különböző szereplőket összekötő hálózati pozíciójában rejlik.

A Hajdúböszörményi Kistérség négy önkormányzatot és egy fejlesztési társulást foglal magában (a Hajdúsági Többfunkciós Kistérségi Társulást). A hagyományos bizalmatlanságon felülemelkedve ez az első működő szövetség a hajdúvárosok között, ami az új regionális fejlesztési rendszer kényszerítő erejének köszönhető. A társulásban konszenzusos döntéseket hoznak. A városokban mind a polgármesterek, mind a testületi többség jobboldali, de a testületi többség nem stabil, ami azt eredményezi, hogy folyamatos tárgyalások, alkalmi koalíciók szükségesek az önkormányzat működéséhez. A civil szférának perifériális szerepe van, míg a vállalatok, vállalkozók szorosan együttműködnek (Csurgó et al., 2010).

4.5. Az adminisztratív rendszer működése Hollandiában

Assen városának és az Assenhez tartozó falvaknak egy önkormányzata van. Az önkormányzat tanácsa 33 főből áll. Minden negyedik évben választják a tanácstagokat, a 18 év feletti állampolgárok rendelkeznek választójoggal. A tanács az általános kormányzati szerve az önkormányzatnak. Legfőbb feladata a politikák meghatározása és a döntések megvalósulásának ellenőrzése. Törvényi felhatalmazása, hogy kötelező érvényű szabályokat alkosson az itt lakók számára. Havonta kétszer tartanak tanácsüléseket, ahol megvitatják a követendő irányokat. Ezeken az üléseken a lakosok is elmondhatják a véleményüket, jóllehet az energiapolitika kérdésében nem nagyon történnek lakossági hozzászólások. Néha a témával foglalkozó szervezetek, mint például a Környezetvédelmi Szövetség, nyilatkoznak az energiakérdésről.

A hivatal, ami a polgármesterből, négy városi főtisztviselőből és egy titkárságból áll, a napi ügyekkel foglalkozik. 2002 előtt a főtisztviselőket a városi tanácson belül jelölték, választották és nevezték ki. Mostanra a városi tanács tagokon kívül is jelölhetnek főtisztviselőnek embereket. Ennek ellenére jelenleg kizárólag a tanács tagjai töltik be a városi főtisztviselői posztokat. Amikor egy tanács tagot tisztviselővé neveznek ki, elveszti szavazati jogát a városi tanácsban. A közigazgatási hivatal felelős a politikai döntések megvalósulásáért, és az új vagy korrigált ügyek előkészítéséért.

A tanács jelöli a polgármestert, akit a Minisztertanács és a királynő nevez ki. A polgármester vezeti a helyi tanácsot és a hivatalt. Néhány holland önkormányzat esetében a polgármestert a lakosok választják, ami azt jelenti, hogy két jelölt közül választhatnak. A tapasztalatok a választásokról nem túl pozitívak, és jelenleg ilyen rendszer már alig működik valahol.

Assen kormányzatát legjobban a domináns hatalmi pozíciókkal, vagyis a tanulmány első részében ismertetett helyi hierarchikus modellel lehet leírni. A tanács választja a polgármestert, akinek nagy befolyása van. A döntések során a városi főtisztviselőknek és a polgármesternek is egy-egy szavazata van. Ha a választást érvénytelenítik, akkor a polgármester szavazata dönt.

A városi főtisztviselők egyike felelős a környezeti politikáért. A környezetvédelem leggyakrabban megvitatásra kerülő témái a földhasználat, közszolgáltatások, információs pult, és az e-kormányzat, beleértve a gépesítést is, a területi politikák, beleértve a zöld menedzsmenetet is, a középületek, az utak és a jóllét fenntartása, beleértve az időspolitika és a szociális munkát, a környezeti politikákat és a hulladékgyűjtést is. A városi főtisztviselők felelősek jó néhány Assen-i kerületért és a falvak közötti egyeztetésért is (WP 2 Holland Ország riport 2010).

4.6. A kormányzati rendszerek összehasonlítása

A továbbiakban a kormányzati rendszer két fő dimenziójának, az államformának és a helyi önkormányzatok felelősségének elemzésével mutatjuk be a különböző kormányzati rendszerek működésének jellegzetességeit.

Ország	Államforma	Nemzeti energiapolitika	Létezik-e zöldenergi a politika?	A helyi önkormányzatok felelőssége (lakhatás, közlekedés, élelmezés)	Aggregált hatalom
Cseh Köztársaság	Központosított Köztársaság	Energia szolgáltatók (pl. Ipari Minisztérium. Energia Hivatal)	Igen	Oktatás, lakhatás, közszállítás	Önkormányzat; civil szervezetek helyiek Polgármester helyi tanács vállalkozók
Német Szövetségi Köztársaság	Szövetségi Köztársaság	Energia szolgáltatók	Igen	Szociális ellátás oktatás , tervezés, lakhatás szállítás	Polgármester helyi tanács vállalkozók energia szolgáltatók kormányzati

					tanácsadók
Magyarországi	Központosított Köztársaság	Magyar Energia Hivatal; energia szolgáltatók	nem	Szociális ellátás Oktatás Tervezés lakhatás szállítás távfűtés	Polgármester helyi tanács vállalkozók
Hollandia	Királyság központosított állam	Lakhatási, Terület tervezési és Környezeti Minisztérium	nem	Szociális ellátás Oktatás Tervezés lakhatás szállítás tanácsadás	Helyi tanács, Polgármesterek
Skócia	Királyság (szövetségi állam)	DECC és DEFRA; energia szolgáltatók	nem	lakhatás (a házak 23%-a)	Önkormányzat; civil szervezetek helyiek

3. táblázat Kormányzati típusok

Bár a vizsgált esetek között két királyság, két köztársaság és egy szövetségi köztársaság volt, a fontos különbségek nem a királyságok és a köztársaságok, hanem a szövetségi államszervezet és a központosított államok között húzódnak. Az Egyesült Királyságban és a Német Szövetségi Köztársaságban független régiók találhatóak: 16 állam (Länder) Németországban és négy ország az Egyesült Királyságban. Ezekben a régiókban, a központi állam korlátozott jogokkal rendelkezik, a döntések jelentős része az államok vagy országok kezében van, amelyek önálló választott testülettel rendelkeznek (parlamentek a német államokban, és decentralizált nemzeti hatóságok az Egyesült Királyságban). Ennek ellenére az energiapolitika mindkét szövetségi jellegű államban, a központi kormány hatáskörébe tartozik. Az Egyesült Királyságban a kormány fenntartja magának a jogszabályalkotás jogát mind az energia (elektromos áram, szén-, gáz-és nukleáris energia), mind a közlekedés (vasút, közlekedésbiztonság és a szabályozás) területén. A Klímaváltozás és Energia Osztály (Department of Energy and Climate Change) a kulcsszereplő. Itt jelölik ki a hosszú távú célokat az energiafogyasztás és a széndioxid-kibocsátás csökkentésére. Skóciának és általában az önkormányzatoknak lehetőségük van a saját célszámaik meghatározására.

A központosított államokban ezzel szemben nincsenek erős alacsonyabb szintű hatóságok. Bár léteznek régiók, ezeknek eltérő funkciója van, nem rendelkeznek választott vezetővel, sem pedig elegendő jogosultsággal és felelősséggel ahhoz, hogy érdekeiket artikulálni tudják. Magyarországon például a regionális tanácsok a fejlesztésekben vesznek részt, az önkormányzatok kötelessége pedig a közszolgáltatások nyújtása.

4.7. A helyi önkormányzatok feladatai

A továbbiakban a helyi önkormányzatok feladatait vizsgáljuk, azt, hogy hogyan vesznek részt az élelmiszer-ellátás, háztartási energia-felhasználás és a közlekedés szervezésében és ellenőrzésében. Említettük már, hogy a magyar esetben számos közszolgáltatás a helyi önkormányzatok feladata. Bár nem tartozik e kutatás kiemelt kérdései közé, érdemes megemlíteni, hogy a helyi közigazgatás, mint energia-fogyasztó, elsősorban,

mint ingatlan tulajdonos jelenik meg, másrészt, mint szolgáltató (tömegközlekedés), harmadsorban, pedig mint közszolgáltató (távfűtő művek tulajdonosa). Debrecen esetében például a helyi tömegközlekedés fejlesztésének célja egyrészt a széndioxid-kibocsátás csökkentése volt, másrészt pedig a költségcsökkentés. Az önkormányzatok érintettek a lakásügy kapcsán az energia kérdésében a magyarországi esetben, Aberdeenben és bizonyos mértékben a két német esetben is. Assenben a közlekedés nagyon fontos terület az önkormányzat számára, úgy, mint Aberdeenben is. Az élelmiszer-ellátás és az ehhez kapcsolódó energiaellátás azonban egyik önkormányzat számára sem kiemelt kérdés.

Tipológiánk alapján (3.2 fejezet) Potsdam a helyi partnerségi modellhez, Debrecen és Assen a domináns hatalmi pozíciók – helyi hierarchikus modellhez, Aberdeen és a Berettyóújfalu a formális demokratikus modellhez áll a legközelebb. Mindegyik kormányzati modellben lehetősége van befolyásos szereplőknek arra, hogy a lakossági energiafogyasztással kapcsolatos döntések során érvényesítsék érdekeiket.

5. Kormányzati rendszer az energiapolitikában

5.1. Szempontok az elemzéshez

Az elemzés elsősorban három szereplőcsoportra vonatkozik: a helyi önkormányzatok; a helyi civil szervezetek, amelyek az energetika, az energia-fogyasztás, az élelmiszer-ellátás vagy a helyi közlekedés kérdéseivel foglalkoznak; és a vállalkozások.

Elsősorban a legitimitás forrását vizsgáljuk a különböző érintettek esetében: azt, hogy választások révén, vagy a szakismereteik miatt, esetleg a közösséggel való kapcsolataik következtében kerültek-e pozícióba. Bizonyos intézmények elfogadását a törvények, nemzetközi megállapodások írják elő. Egy-egy intézmény vezetőjének kiválasztása alapján szintén megkülönböztethetjük a modelleket: a központi kormány kijelöl bizonyos posztokra vezetőt, delegáltak választanak más vezetőket, illetve azok szabad választásokon választhatóak.

A vezető pozíciója is különböző lehet: egyszemélyi vezető, aki külső és belső kontrollt nélkülözve vezet az intézményt, a lehető legkevesebbet konzultálva a többi érintettel. Ezzel szemben a vezető lehet csapatjátékos, aki stratégiai partnerség kiépítésére törekszik a többi érintettel, akinek a vezetői gyakorlatában a szervezeten belüli és az érintettek közötti párbeszéd és vita mindennapos.

A hatalmi viszonyok a döntéshozatali módszerekben is megmutatkoznak, ezért vizsgáljuk annak különböző elemeit: a munkatervet, célok kialakítását, az ötletelést, tervezést, a projektmenedzsment és kontrolling folyamatokat. A döntéshozatal során alkalmazott technikákat (tárgyalás, konzultáció, utasítások, konszenzus-orientált módszerek) is elemezzük.

A hálózati megközelítés szerint az érdekelték különböző szerepet játszhatnak a döntéshozatalban. Ezeket a szerepeket egyrészt a jogszabályok és szokások határozzák meg, másrészt az érintett szereplők hatalmi pozíciói. Bemutatjuk a hálózatok sűrűségét és a szereplők hálózati pozícióját. Elemezzük a felhasznált tőkefajtákat, elkülönítve a politikai, a társadalmi, a kulturális és a gazdasági tőkét.

5.2. Kooperatív döntéshozás – a helyi partnerségi modell az energiapolitikában – Potsdam és Česká Budějovice városok és környékük esete

5.2.1. Energiakormányzás Česká Budějovicében

5.2.1.1. A helyi környezeti kormányzás szereplői

A cseh kutatási terület esetében az energiapolitika a kormányzati és nem kormányzati szereplők együttműködésén alapszik. A formális pozíciók és az informális kapcsolatok határozzák meg az energiakormányzást, amelyben számos különböző érdek jelenik meg. A cseh esettanulmány a helyi energiakormányzás három fő szereplőtípusát határozta meg: (1) a helyi önkormányzat a vezetővel és a testülettel, (2) civil szervezetek és (3) vállalkozók. A helyi önkormányzat fő feladata a támogatások felügyelete, ellenőrzése és terjesztése valamint az oktatás egy bizonyos részének biztosítása. Ezen túlmenően a hirdeteményeken keresztül a helyi önkormányzat is képes pozitív módon hatást gyakorolni az energiateljesítményekkel kapcsolatos értékekre és viselkedésformákra. Például számos önkormányzati hirdetemény volt a térségben a hulladékkezelés kérdésével

kapcsolatosan. A helyi önkormányzatok felelősségi köre legfőképpen a támogatások elosztására illetve számos esetben a nemzeti és európai szintű pénzügyi segítség helyi újraelosztására terjed ki.

Az önkormányzatok bevonják a civil szervezeteket a helyi kormányzásba, az együttműködés fő területe a tanácsadás, az oktatás, a nyilvános kampányok, a támogatási kérelmek és különösképpen a költséghatékony intézkedések kapcsán. Az önkormányzat együttműködése a vállalkozókkal esetlegesebb, mint a civilekkel, de a költséghatékony stratégiák tervezésében a vállalkozók is részt vesznek.

A civil szervezetek az energiatakarékossággal kapcsolatos tárgyalások kezdeményezésén keresztül befolyásolják az energiapolitikát. Alternatív megoldásokat javasolnak az állami politika számára, amelyek hatással vannak a döntéshozatalra és végrehajtásra, valamint a közigazgatási eljárásokra is. A civil szervezetek ott játszanak meghatározó szerepet, ahol az állami közigazgatás nem működik megfelelően. A civil szervezetek a helyes állampolgári gyakorlathoz szülő információkat terjesztenek a sajtón és interneten keresztül. Együttműködnek az önkormányzatokkal, részt vesznek a tárgyalási folyamatokban, a döntéshozásban és a végrehajtásban. A civil szervezetek közigazgatásban való részvételének formális kerete a projekt, amelyen keresztül pályázhatnak a részvételre. Céljaiktól függően a civil szervezetek az energiakormányzásban mint fogyasztói szövetségek, környezetvédelmi szervezetek vagy lobbisták is jelen lehetnek.

A vállalkozók szintén aktívak az energiakormányzásban a cseh kutatási területen. A kizárólagos energiaforgalmazó (gáz, elektromos áram) az E.on társaság, amely az Energia Szabályozási Hivatal felügyelete alatt áll. Emellett számos kis és közepes vállalkozás kínál termékeket és szolgáltatásokat a háztartások energiapiacán. Az épületek hőszigetelése valamint az energiatakarékos technológiák és anyagok értékesítése a háztartások és az energiatermelés számára számos helyi vállalkozás jövedelmező tevékenységévé vált. A vállalkozók leginkább az energiapolitikai pályázatokban aktívak. Az energiakormányzásban érdekeik az alternatív pénzügyi lehetőségek megszerzését eredményezhetik. Formális és informális kapcsolatokat alakítanak ki a szakértőkkel a pályázatok és projektmenedzsment miatt, mivel tudástökéjük hiányos. Kapcsolatba lépnek civil szervezetekkel is érdekeik hasonlósága miatt. A kis és közepes vállalkozások szerepet játszanak az energiatakarékos módszerek és termékek közzsférában való elterjesztésében is (Vávra et al., 2010).

5.2.1.1 Esetelemzés

A cseh kutatási terület energiakormányzásának esete jó példa a nem kormányzati szereplők helyi kormányzásban való részvételére. Az energiapolitika fő szereplői itt a civil szervezetek. A civil szervezetek a kezdeményezői az energiatakarékossággal és légszennyezés kezelésével kapcsolatos tevékenységeknek. Az állami adminisztrációhoz és a helyi önkormányzatokhoz képest a civil szervezetek több információval és tudással rendelkeznek és részei a környezetvédelmi és energiatakarékossági nemzetközi hálózatoknak. Ez az alapja az energiakormányzásban elfoglalt erős hálózati pozíciójuknak és hatalmuknak. Számos esetben a civilek dolgoztak ki energiatakarékossági programokat (pl. a „hnutí Duha” a Temelín atomerőmű kampányban).

A civil szervezeteket gyakran kéri fel partnerként a közigazgatási lépések véleményezésére. Van egy határa a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok együttműködésének, de a közigazgatás energiapolitikára vonatkozó lépését számos esetben a civil szervezetek ellenőrzik.

A Stratégiai Fejlesztési Terv esete České Budějovice-ben jól példázza a civilek részvételét a helyi kormányzásban. A tervezés folyamata 2007 májusában indult. Öt tematikus munkacsoportot hoztak létre a terv kulcsterületeihez kapcsolódóan: (1) a szállítás és technikai infrastruktúra, (2) a fenntartható területfejlesztés, (3)

a lakosság életminősége, (4) a gazdasági fejlődés (5) az egészségügyi, szociális ellátás és oktatás. Az önkormányzat más formáit is alkalmazta a nem kormányzati szereplőkkel való együttműködésnek a stratégiai terv kialakításakor. A lakosság stratégiai tervről való véleményének összegyűjtésére például kérdőíves felmérést végeztek, és feltettek egy űrlapot is a honlapjukra a visszajelzések összegyűjtésére. Az önkormányzati szakértői csoportok átfogó elemzést végeztek és készítettek egy SWOT analízist is. Mielőtt az önkormányzati tanács és testület által elfogadásra került a stratégiai terv, nyilvános meghallgatást szerveztek. Amikor a végleges javaslatot elfogadta a tanács és a testület, odaadták azt a város képviselőinek. Az értékelési folyamat során számos nyilvános konzultációra került sor. (pl. a környezeti hatások kezelésének kérdésében). Végül 2008. szeptember 4-én elfogadták a végső tervet (Vavra et al., 2010). A tervezési folyamat számos fázisában vettek részt nem kormányzati szereplők, ami a kooperatív döntéshozatal helyi partnerségi kormányzati modell egyik jellegzetes mutatója.

Kutatási terület	České Budějovice			
Érintett szereplők	Helyi önkormányzat: vezető és tanács	Közigazgatás	Civil szervezetek	Vállalkozások
Legitimáció forrása	választás, az államigazgatás presztízse	Jogi szabályozás, bürokrácia	Helyi beágyazottság, szakértői tudás	Helyi beágyazottság
Döntéshozás	Tárgyalás, partnerség, demokratikus	Előkészítés és végrehajtás	Kezdeményezés, egyeztetés és kontroll	Egyeztetés
Döntéshozás általános eszközei	Tárgyalás, együttműködés, vita, egyeztetés			
Hálózati pozíció	Közvetítő: összekapcsoló pozíció	Közvetítő	Központi áthidaló pozíció	Marginális
Használt tőke	Politikai tőke, menedzseri tudás	Politikai tőke, menedzseri tudás	Társadalmi tőke, tudományos, menedzseri és laikus tudás	Gazdasági tőke, laikus tudás
Érintettek közötti kapcsolat	Erős és sűrű			

4. táblázat Energiakormányzás České Budějovice körzetében

5.2.2 Energiakormányzás Potsdamban és Potsdam-Mittelmarkban

5.2.2.1.A helyi környezeti kormányzás szereplői

A klímaváltozással foglalkozó közigazgatási intézmény Potsdamban a Klíma Koordinációs Egység (Klimakoordinierungsstelle, KKS). A KKS 2008-ban jött létre annak érdekében, hogy megjelenítse, koordinálja és erősítse a város klímavédelmi céljainak kivitelezését. A KKS a városi közigazgatás III. Osztályának (Ifjúság, környezet és egészség) egy szervezeti egysége. Az interjúk tanúsága szerint az érintettek ezt az egységet a közigazgatás keretein belül erőtlennek tekintik, mivel a klímacsoportnak nincs teljes hatásköre a közigazgatáson belül. A személyzet létszámát is csökkentették három főről két főre 2009-ben. Vita van arra vonatkozóan is, hogy a klímacsoportot a III. Osztálytól a IV. Osztályhoz kellene áthelyezni. Ez a közigazgatási struktúrán belüli változás - azaz, hogy KKS a IV. Osztályhoz tartozik – a hatalom szempontjából előrelépést jelentene, de nem oldaná meg a szervezeti egység általános problémáját, azaz, hogy nem eléggé beágyazott a közigazgatási rendszerbe. A KKS számos nyilvános és belső rendezvényt kezdeményezett abból a célból, hogy felhívja a figyelmet és cselekvésre ösztönözzön a klímavédelem területén. A legjelentősebb projektjüknek a klíma tanács megalakítása tekinthető. Minden jelentős, az energia- és klímaügyekben érintett kormányzati és nem kormányzati szereplő tagja ennek a tanácsadó testületnek.

Egy másik jelentős, a városi közigazgatáshoz kapcsolódó szereplő az Önkormányzati Ingatlan Szolgáltató (Kommunaler Immobilien Service, vagy KIS). A KIS az önkormányzati épületeket kezelő testület. Összehasonlítva a többi önkormányzati szervezettel, mint például a települési energiaszolgáltató, a KIS nem rendelkezik jogilag független státusszal és az önkormányzat az egyedüli megbízója. Így a KIS, mint a város képviselője jár el és erőteljesen függ a város költségvetésétől. A KIS a város energiaegyensúlyának fenntartásában is nagyon fontos, mivel a város energiakiadásának többségét jelentő hő- és villamos energia legnagyobb részét az önkormányzati ingatlanok fogyasztják. Ezért is hozta létre a KIS az energiamenedzser pozícióját 2009-ben, aki az épületek energiatakarékossági lehetőségeinek meghatározásáért felelős. Megállapították, hogy az energiamenedzser tevékenysége akkor nyereséges, ha az energiaköltségek megtakarításának növekedése meghaladja az 5 millió eurót évente (LHP 2009). Említésre méltó az is, hogy Potsdam önkormányzata transzparens módon működik: a testületi és bizottsági ülések általában nyilvánosak, kivéve a személyes vagy vállalati érdekekkel kapcsolatos ügyeket. A legtöbb bizottság együttműködik hozzáértő lakosokkal, akik támogatják és tanáccsal látják el a bizottság tagjait technikai vagy egyszerűen polgári/lakossági kérdésekben.

Egy lényeges különbség Potsdam és Potsdam Mittelmark között, hogy az utóbbi esetében a tanács a képviselője az önkormányzatok szövetségének, a bizottságoknak és a testületi gyűlésnek, és ezáltal általánosabb szerepe van, mint Potsdamban. Az egyes községek vagy városok önkormányzati tradíciójának hatáskörébe tartozó kérdésekkel az adott település községi tanácsai és közigazgatási vezetői (polgármesterek) foglalkoznak. A közvetlen vezetés alatt számos szervezeti egység található, melyek közül a legfontosabb a Gazdasági Fejlődés ügyosztály. A részleg egyik alkalmazottja volt korábban a felelős a tanácson belüli Környezeti irodáért, jelenleg ez a felelősségi kör eltolódott annak irányába, hogy a gazdasági fejlődést és az intelligens energiaellátást összekapcsolják. Ennek a két korábban ellentétes célnak, a gazdasági fejlődésnek és a fenntartható energiaellátásnak az összekapcsolása jelzi, ahogy az érdekek és világnézetek változnak.

Potsdam Mittelmarkban kissé eltérő önkormányzati osztályok vannak, mint Potsdamban. A legfontosabb különbség a nagyobb figyelemmel kezelt területfejlesztés és gazdálkodás, amivel külön közigazgatási osztály is foglalkozik. Potsdam Mittelmark jelenlegi vezető tanácsosa egyben a regionális fejlesztési egyesület feje is. Ő a megújuló energia fejlődése iránti nyitottságáról és a cselekvőképességéről ismert. Nincs még egy olyan intézmény, mint a Potsdami Klíma koordinációs egység vagy a Potsdam Mittelmarki Klíma Tanács. Ugyanakkor a fent említett gazdasági fejlesztési szervezeti részleg is sok hasonló és kapcsolódó tevékenységet elvégez. Például a környezeti tevékenységek éves díját ez a részleg határozza meg. Továbbá ez a részleg készíti el a megye számára a megújuló energiákkal kapcsolatos tervet és támogatja a régióban megvalósuló megújuló energiákkal kapcsolatos projekteket.

A kormányzati szerveken belüli döntéshozás és hatalmi viszonyok vizsgálata azt mutatja, hogy mind Potsdamban, mint Potsdam Mittelmarkban egyértelműen a polgármesternek és a vezető tanácsosnak van, politikai szerepének és hálózati pozíciójának köszönhetően, a legszélesebb körű hatalma. A következő legnagyobb hatalommal rendelkező szereplőcsoport az önkormányzati tanács és a városi közigazgatási egységek. Potsdamban az önkormányzati vállalatok a legnagyobb munkáltatók: azaz a helyi energiaszolgáltató (Energy Water Potsdam, EWP), és a legnagyobb helyi lakóépület szövetkezet (GEWOBA GmbH). A klímapolitika területének egyéb fontos gazdasági szervezetei a már említett helyi ingatlanszolgáltató (Kommunaler Immobilien Service, KIS), és a települési közlekedési társaság (Verkehrsbetrieb Potsdam, VIP). Mind az EWP, mind a VIP ugyanazon települési közüzem, az SWP (Stadtwerke Potsdam) része. Továbbá működnek más vállalatok is az SWP ernyője alatt, amely az E.ON EDIS, Németország legnagyobb energiaszolgáltatója készleteinek 35%-át tárolja. Ez a fajta rendszer elég gyakori a szűkös erőforrásokkal rendelkező városokban, míg más városokban gyakran nagyobb az energiaszolgáltatásukon belüli készleteik aránya (PWC, 2008: 16). Minden említett önkormányzati vállalat elengedhetetlen a város klímaprogramjának sikeréhez, mert ezek azok a legfontosabb önkormányzati szereplők, akiknek végre kell hajtaniuk a legfontosabb cselekedeteket a széndioxid-kibocsátás csökkentése érdekében. A városi önkormányzat hatása bizonyos mértékig korlátozott, mivel a vállalatok pénzügyi és logisztikai korlátokkal élhetnek.

A GEWOBA kiemelkedik a többi vállalat közül, mint egy különösen előrelátó cég, amely az energiahatékonyság javítását szolgáló építési módszerekkel foglalkozik és folyamatosan próbálja alkalmazni a mainstream éghajlatvédelmi eljárásokat és alkalmazkodási módszereket a mindennapi gyakorlatban. A többi cég, amely részt vesz a város klímavédelmi politikájában, jellemzően kis vagy közepes méretű vállalkozás, ezek azok, amelyek megteremthetik az alapját a város zöld iparának. A kapcsolat e cégek és a város közigazgatása között intenzív.

Potsdamban számos energia és klíma területen aktív civil szervezet működik. A legjelentősebb vitathatatlanul az Energia Fórum Potsdam (EFP), amely olyan helyi polgárok részvételével jött létre, akiknek többsége valamilyen energiaüggyel kapcsolatos szakmai háttérrel rendelkezik és néhányan vezető pozíciót töltenek be az önkormányzati vállalatokban (pl. a GEWOBA és az Energia Fórum számos tagja tagja a klíma tanácsnak is.) A Fórum rendszeresen találkozókat tart és megvitatja a helyi energiaügyeket. Az Energia Fórum fő célja, hogy felhívja a közvélemény figyelmét a klíma és energiaügyi kérdésekre, valamint, hogy eljuttassa a meglévő információkat és kérdéseket a lakossághoz ezekről a kérdésekről. A Solar Klub (Solarverein) egy lakossági kezdeményezés, amely két foto-voltaikus erőművet épített lakossági adományokból. Mindezek mellett Potsdamban is ott vannak a nemzetközi és országos környezetvédelmi hálózatok helyi szervezetei. Ezek a

szervezetek is részt vesznek a helyi energiapolitikában és főként környezeti kérdésekre koncentrálnak, tevékenységük az Energia Fórumon keresztül fejt ki hatását, amely számos ponton átfedésben van a város Klíma Tanácsával.

A legfontosabb helyi vállalkozás Potsdam-Mittelmarkban a helyi energiaszolgáltató Eon.edis. A nagy szélerőmű parkok a zöld energiát Németország más részeibe is exportálják. Van néhány kisebb innovatív cég is, amelyek részt vesznek a megújuló energiaforrások felhasználásával kapcsolatos kutatásokban és alkalmazásokban.

A gazdálkodók Potsdam Mittelmarkban általában fontos szerepet játszanak a megújuló energia alkalmazásában, és nem csak a biomassza és biogáz esetében, hanem akkor is, amikor területet biztosítanak a nap és szélerőművek számára, valamint biogazdálkodóként egyaránt.

Fontos szereplő még a térségben a Megújuló Energia Munkacsoport (Arbeitsgemeinschaft Erneuerbare Energie, ARGE) amely összefogja az energiahatékonyságra és megújuló energiára vonatkozó tevékenységeket megyei szinten. Az ARGE, az energiával foglalkozó szervezetek hálózata továbbá magába foglalja a megyei közigazgatás néhány tagját is. A csoport egy zárt, informális network, amelyben hivatalos közigazgatási és lakossági szereplők vesznek részt, akiknek fontos szerepük van az új fejlesztések népszerűsítésében (Reusswig et al 2010).

5.2.2.1.1. Energiastratégia

Már 1995-ben döntést született Potsdamban arra vonatkozóan, hogy a gáz alapú erőművet hő és villamos erőművel kombinálják. (Gas- und Dampfkraftwerk). A városi tanács és a polgármester ezt a döntést a lignit-lobby tiltakozása ellenére hozta meg, pedig ez a csoport nagyon erős Brandenburgban. A szén a legfontosabb energiahordozó Brandenburgban, és jelentős gazdasági ágazat is, amely nagyszámú munkahelyet biztosít a régióban. A város döntését sokan a megye érdekében szembeni ellenséges fellépésként értékelték. Ezzel az energiatermelésen belüli változtatással Potsdamnak sikerült elérnie, hogy relatíve alacsony az egy főre jutó széndioxid-kibocsátás a városban.

Potsdam-Mittelmark megye alapvetően más stratégiát választott azáltal, hogy nagyobb hangsúlyt fektet a megújuló energiákra. Annak ellenére, hogy az éghajlatváltozás vagy klímavédelem alig jelenik meg a helyi politikában, a helyi hatóságok, de még a helyi lakosság is a megújuló energiák fejlesztésére koncentrálnak. A gazdaságosság jelenti az általános stratégiát megyei szinten is. Természetesen van néhány kezdeményezés, amely az energiaügy szélesebb területeire is koncentrálnak, de ezek inkább kisebb, döntően egy-egy településhez kötődő kezdeményezések és nem vonatkoznak a teljes Potsdam-Mittelmark megyére.

Potsdam Mittelmarkban a fosszilis és megújuló energiák további fejlesztése kapcsolódik az Eon.edis stratégiai döntéseihez is. Az Eon.edis rendelkezik azokkal az erőforrásokkal, amelyekkel serkentheti vagy akár meggátolhatja a megújuló energiák decentralizációját és befolyásolhatja a megújuló energiafejlesztők kapcsolódását a villamos energia-hálózathoz.

A helyi kormányzás esetében számos példát találunk a demokratikus döntéshozási modellre, ugyanakkor számos jel utal a helyi partnerségi modell jellemzőire is (pl. a költségvetés részvételi tervezése), különösképpen a környezeti ügyek kezelése esetében. Az energiatermelés és a háztartások energiateljesítményének felhasználása önmagában is lényeges a helyi kormányzat számára, de a közlekedés és tulajdonviszonyok is jelentős kérdésnek számítanak (Reusswig et al., 2010).

5.2.2.2. Esetelemzés

A helyi partnerségi modell fő jellegzetessége az együttműködés számos kérdésben a különböző szereplők és érdekcsoportok között. Különböző szereplők működnek együtt a helyi ügyekben még akkor is, ha nem számítanak a téma szakértőinek. A részvételt az indokolja, hogy a térségben élnek, illetve, hogy a tervezett kezdeményezés hatással lehet az életükre. Mind az ideiglenes szövetség, mind a hosszú távú együttműködés működőképes a partnerségi modellben. A GILDED kutatás esetében Potsdam területe kínálja a legjobb példáját ennek a modellnek. A helyi szolgáltatásokat a város látja el, de számos civil szervezet és vállalkozás vesz részt a döntésekben és tevékenységekben a költségvetés tervezésétől a klíma tanácsig. A döntések kölcsönös megállapodások eredményeként, a szubszidiaritás jegyében, hosszú tárgyalásokat követően születnek.

Egy érdekes és jellemző példája ennek a részvételi költségvetés tervezés folyamata Potsdamban (Bürgerhaushalt). Minden évben a helyi polgárok javasolhatnak projekteket a városvezetés számára. Az ilyen jellemző javasolt projekt volt 2008-ban az ingyenes helyi tömegközlekedés, az ifjúsági klubok támogatása és a szabadidős létesítmények felújítása. A polgárok tíz tematikus kérdéskör esetében tehetnek javaslatokat (Beteiligungsgegenstände). Az aktuális témákról általában a közigazgatás különböző tagjai döntenek, de egy központi csoport a közigazgatáson belül irányítja a folyamatot. Először 2009-ben lehetett javaslattételrel élni a klímavédelem kérdésében a helyi polgároknak. Ez valószínűleg azért volt így, mert ekkora vált a klímaváltozás kezelése a város hivatalos politikájává, köszönhetően a klíma részlegnek és a klíma tanácsnak is. A témához kapcsolódó javaslatok jelenleg (2010-ben) a következők: a zöld energiákra való váltás a városi energiaszükséglet esetében, az önkormányzati épületek esetében a napenergia felhasználása, gáz vagy elektromos üzemű buszflotta felállítása a benzinesek helyett, a személygépkocsi-közlekedés csökkentése a városban. Minden helyi polgár elolvashatja a javaslatokat és szavazhat azokra. A legtöbb szavazatot kapott 80 javaslat kerül a helyi kormányzat elé. Gazdasági és politikai értékeléseket követően a javaslatokat elutasítják vagy elfogadják. A legtöbb javaslatot 2008-ban pénzügyi korlátok miatt elutasították vagy azt nyilatkozták, hogy azokat a helyi közigazgatás és kormányzat már korábban megkezdte végrehajtani (City of Potsdam 2009). A megvalósult projektek között olyanokat találunk, mint a Babelsbergi kulturális központ felújítása, vagy a főút megépítése (LHP 2009). Emellett a város stratégiáját számos ponton befolyásolják a részvételi költségvetés-tervezés során felmerülő és nagy arányban támogatott javaslatok.

Egy másik jellemző példa a polgárok és városvezetés folyamatos együttműködésére a Közlekedés Kerekasztal. A csoport havonta találkozik és megvitatja a közlekedésfejlesztéssel kapcsolatos legfontosabb kérdéseket. A csoport maga nem annyira ismert, mint a klíma tanács és úgy tűnik, hogy a klíma tanács közlekedéssel foglalkozó alcsoportja számos ponton átfedésben van a Közlekedés Kerekasztallal. A Kerekasztal egyik képviselője szintén tagja az alcsoporthoz is.

A közvetítő szereplők és a projekt osztály jelentősége egyre nő a német kutatási terület esetében.

Kutatási terület	Potsdam				
Érintett szereplők	Vezető	Tanács	Közigazgatás	Civil szervezetek	Vállalkozások
A legitimitáció forrása	Választás, presztízs	választás	Jog	Presztízs, helyi beágyazottság	-
Döntéshozás	Partnerség, tárgyalás,	Demokratikus tárgyalás;	Tárgyalás, ellenőrzés,	Tárgyalás, partnerség,	Kezdeményezés, tárgyalás

	demokratikus	vita	szabályozás, rendeletek	ellenőrzés, aktív kezdeményezé s	
Döntéshozás általános eszközei	Egyeztetés, részvételi tervezés, állampolgári tanács				
Hálózati pozíció	Központi, közvetítő	Közép, nem központi	Nagyon marginális	Közvetítő, középpozíci ó, kapcsolat a városi közigazgatás hoz és vezetéshez	Nem sűrű, de van kapcsolat
Használt tőke	Politikai, menedzseri tudás, presztízs	Politikai	Szakmai és menedzseri tudás	Szakértelem, kapcsolatok	Szakértelem, gazdasági tőke
Érintettek közötti kapcsolat	Erős, sűrű	Gyenge, ritka	Gyenge, ritka	Erős, sűrű	Erős, ritka

5. táblázat Energiakormányzás Potsdamban

5.2.3. A kooperatív döntéshozás - helyi partnerségi modell

Két példát találtunk a kutatás során a kooperatív döntéshozás modellre: a cseh és a német kutatási területet. Mindkét esetben a demokratikus választás a vezető és a kormányzati testületek legitimációjának alapja.

Az esettanulmányok elemzése azt mutatja, hogy a kooperatív döntéshozatali modell fő jellegzetessége a különböző szereplők együttműködése a tervezéstől a végrehajtásig, valamint, hogy többféle szereplő vesz részt a kormányzás folyamatában. Ezt példázza Potsdam esete, ahol bár a helyi szolgáltatásokat a város kínálja, de számos civil szervezet és vállalkozás vesz részt a tevékenységekben. A kooperatív döntéshozatali modell egyik legfőbb sajátossága a nem kormányzati szereplők jelentősége a helyi kormányzásban.

A helyi önkormányzatok számos formáját alkalmazzák a nem kormányzati szereplők kormányzásba történő bevonásának a közmeghallgatástól a projektig. České Budějovice Fejlesztési Stratégiai Tervének esete jól példázza, hogy milyen eszközöket alkalmazhat az önkormányzat a nem kormányzati szereplőkkel történő együttműködésre a weboldal működtetésétől, az egyeztetéseken át a civil szervezeteket tartalmazó szakértői csoportok felállításáig.

A civil szereplők a kormányzás folyamatának számos fázisában megjelennek a döntéshozattól a végrehajtásig. Mindkét esettanulmány számos példát szolgáltat arra vonatkozóan, ahogyan a kormányzati testületek egyeztetik döntéseiket a nem kormányzati szereplőkkel, és számos eset bizonyítja, hogy a megbeszéléseket a civilek vagy a vállalkozások is kezdeményezhetik. Mindez pedig a nem kormányzati szereplők erős helyi network-pozícióját eredményezi. A cseh esetben a civil szervezetek a helyi energiapolitika legbefolyásosabb szereplői. Pozíciójuk nemzetközi kapcsolatukon, intellektuális tőkéjükön és az energiaüggyel és környezetvédelemmel kapcsolatos tudásukon alapul.

A helyi önkormányzatok legitimációjának alapja a kooperatív politikai gyakorlat. Nyilvános egyeztetés nélkül nem hoznak legitim önkormányzati döntést ebben a modellben. A kooperatív döntéshozatali modellben a civil kontrol nagyon erős a kormányzás minden szintjén. Ez azt eredményezi, hogy a különböző érdekcsoportok számos helyi ügy irányításában, kivitelezésében aktívak, mint azt Potsdam esete is mutatta. Különböző tudás- és

érdekcsoportok juthatnak hatalomhoz, nagyon sokféle szereplő, a helyi lakosoktól a projekt osztály tagjaiig, érvényesítheti érdekeit ennek a modellnek a keretei között.

5.3 Formális demokratikus döntéshozás: a helyi demokratikus modell az energiapolitikában: Aberdeen és Berettyóújfalu este

5.3.1 Energiakormányzás Aberdeenben

5.3.1.1.A helyi környezeti kormányzás szereplői

Mindhárom kormányzati szinten – a központi kormányzat, a skót kormány és az önkormányzati szintjén - részletes tervekben rögzítették a széndioxid-kibocsátás csökkentésének céljait. Ezek általában a központi kormányzat céljait követik; de a skót éghajlat-változási törvényt (Scottish Climate Change Bill⁴) nyilvános konzultációk során alakították ki. Legfőbb cél, hogy a nagy kibocsátók (vállalkozások és közszféra) emisszióját csökkentsék. A helyi hatóságok, a kiskereskedők és a központi kormányzat is dolgozik a cél megvalósításán. A skót kormány számos programot indított: pl. a skót éghajlat-változási program (Scotland's Climate Change Programme;⁵), a Környezeti Információ Szabályozás (Environmental Information (Scotland) Regulations (2005)); a Házak energia-megtakarítási Törvénye (Home Energy Conservation Act (HECA) (1995); a Központi Energia Hatékonysági Alap (Central Energy Efficiency Fund (CEEF) valamint a skót kormány Központi fűtés programja (Central Heating Programme), amely 2008 októberében kezdődött. A Scottish Gas önálló kezdeményezést indított a skót kormány megbízásból, 'Warm Deal' fantázianévvel. A Fenntartható Skóciáért Hálózat (The Sustainable Scotland Network (SSN)) a fenntarthatósági irodák alkalmazottjainak a hivatalnokaiból áll, az Energia-takarékossági Alap (Energy Saving Trust⁶) öt regionális irodát tart fenn, amit a skót kormány finanszíroz. Az alap együttműködik a lakásszövetkezetekkel, önkormányzatokkal, és a civil szervezetekkel. Az egész Egyesült Királyságban a hálózat 21 irodát tart fenn. A programok nagyobb része a kormányzat és a helyhatóságok, kisebb részében pedig a kormány és a polgárok partnerségével működik.

Az Aberdeenshire-i Tanács különböző bizottságai vizsgálták a tanács éghajlatváltozásra való felkészültségét. A jelentésükben megállapították, hogy a város terveiben szerepel a széndioxid-semlegesség elérése rövid és középtávon (2020), valamint a megyei tervek között is szerepel ugyanennek az elérése közép és hosszútávon (2030).⁷ E célok elérése érdekében a tanács már számos kezdeményezést fogatosított (például a helyi hatóság széndioxid csökkentési tervét, az éghajlat-változási cselekvési tervet (Local Authority Carbon Management Plan, Climate Change Action Plan⁸) és továbbra is sokat tesz a széndioxid-kibocsátás csökkentése terén (például biomassza erőművet épített Aboyne-ban). Az Aberdeenshire-i Tanács finanszírozási lehetőségeket keres, hogy részt vehessen partnerségi programokban, kezdeményezésekben, hogy együttműködjön a helyi civil szervezetekkel (pl. Save Cash Reduce Fuel - SCARF) és a magán energiaszolgáltatókkal (pl. Scottish and Southern Energy, például az Egyesült Királyság kormányának CESP programjában (Közösségi Energia megtakarítási Program). Az energiacsökkentést a SCARF-fal együttműködve valósították meg, a kereslet

⁴ <http://www.scottish.parliament.uk/s3/bills/17-ClimateChange/index.htm>

⁵ <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2006/03/30091039/0>

⁶ <http://www.energysavingtrust.org.uk/scotland>

⁷ Source: 'The Bigger Issue'.

⁸ Climate Change Action Plan

csökkentésével és a fűtés hatékonyságának javításával, valamint a viktoriánus lakások szigetelése révén (The Aberdeen Victorian Tenements Project) (Gotts és társai 2010).

Kutatási terület	Aberdeen és Aberdeenshire				
Érintett szereplők	Vezető	Tanács	Közigazgatás	NGO-k	Vállalkozók
Legitimáció forrása	Választás, presztízs	Politikai hűség, Választás	Képzettség, törvények	Helyi beágyazottság	Nem releváns
Döntéshozás	Tárgyalások, rendeletek	Tárgyalások	Szabályozások ellenőrzés	Tárgyalások	Tárgyalások
Döntéshozás általános eszközei	Tárgyalások, lobbizás				
Hálózati pozíció	központi	közepes	közepes	Közepes	Marginális
Használt tőke	Politikai, presztízs	Politikai, társadalmi	Szakértői tudás	Szakértői, társadalmi, hálózati	Gazdasági, társadalmi
Érintettek közötti kapcsolat	Központi	Fontos	Vezetővel	Ritka	Kevés, ritka

6. táblázat Energiakormányzás Aberdeen-ben és Aberdeenshire-ben

5.3.1.2. Esetelemzés

Sok magán környezetvédelmi tanácsadó cég működik a skót kutatási régióban, amelyek természetvédelmi és környezeti hatásvizsgálatokat készítenek és olajipari kapcsolatokkal rendelkeznek. Néhány közülük a helyi érdekeltekkel is együttműködik: ezek a kezdeményezések kibocsátás-csökkentést céloznak. Ha nő a finanszírozás (a skót éghajlat-változási törvény szerint), akkor feltételezhető, hogy több magán tanácsadó indul a pályázatokon, aminek révén új kapacitások, javuló versenyképesség jelenhet meg az ágazatban. A szervezetek munkatársai a projekt osztály tagjai, azaz új kormányzási módszerek szereplői.

Aberdeenshire tanácsa a partnerségi kapcsolatokból számos előnyhöz jutott, például kiegészítő finanszírozást szerzett, növelte a nyilvános részvételt a helyi döntéshozatalban, növelte a helyi munkák hatékonyságát, és javította a helyi szolgáltatásokat. A Tanácsot számos tényező kényszerítette arra, hogy más szereplőkkel együttműködjön. Így nagy időráfordítással csökkenteni tudták a kockázatokat, növelték az átláthatóságot, az elszámoltathatóságot. Bár a partnerség lehetővé teszi, hogy mind többen vegyenek részt a szolgáltatásokban, a tágabb értelemben vett állami szektor működtetésében, a fokozott külső nyomás korlátozhatja a helyi tanácsot abban, hogy szükség esetén változtasson, átcsoportosítsa a forrásokat.

A helyi hatóságok alkalmazottainak beszámolója szerint jó a kapcsolat a kulcsfontosságú szereplőkkel, ugyanakkor azt is hozzátették, hogy lehetne javítani a koordinációt a különböző ágazatok között. Ezzel foglalkozik az Észak-kelet Skóciai Klímaváltozás Partnerség (Climate Change Partnership) (NESCCP), és az Aberdeenshire tanács Fenntarthatósági Fóruma (Aberdeenshire council's Sustainability Forum).

A skót közigazgatás rendszere a formális demokratikus döntéshozatal jellemző, illetve a helyi demokratikus modell. Ennek ellenére az energiapolitika erősen centralizált. A helyi hatóságok, civil szervezetek és vállalkozások kevés eszközzel rendelkeznek, hogy befolyásolják a lakossági energiafogyasztást, és ez tükröződik a különböző cselekvési tervekben (Gotts és társai 2010).

5.3.2 Energiakormányzás Berettyóújfaluban

5.3.2.1. A helyi környezeti kormányzás szereplői

Az energia egyre fontosabb kérdésként jelenik meg a városban és körzetében. Az energiakormányzás főszereplői Berettyóújfaluban az önkormányzat, a vállalkozások és a civil szervezetek. Az energiaügyekkel kapcsolatos állami és uniós beruházások szintén egyre nagyobb érdeklődésre tartanak számot az önkormányzat, a civilek és a vállalkozások részéről is.

Az önkormányzat

A polgármester véleménye szerint az önkormányzatnak nincsenek eszközei a háztartások energiatartásának hatékony befolyásolására, amit állami szinten kellene szabályozni az országos stratégia részeként. Ennek ellenére az önkormányzati tervek, koncepciók és tevékenységek azt mutatják, hogy vannak tényleges eredményeik a helyi energiatartás tekintetében. A helyi önkormányzat önálló tervet dolgozott ki az energiatartásról, és pályázatokat is benyújtottak a céljaik megvalósítása érdekében, a legtöbb esetben a terveiket a pályázati lehetőségekhez igazítva. Számos sikeres pályázatot valósítottak meg ezen a területen (pl. közvilágítás, a hagyományos izzók energiatakarékos izzókra való cseréje, a buszközlekedés átalakítása, hogy több helyi lakos tudja használni, kerékpárút kialakítása, stb.).

Ugyanakkor kidolgozott hosszú távú energiatartási stratégiaja nincs az önkormányzatnak. A képviselők érdekei jelentős mértékben befolyásolják a döntéseket.

A berettyóújfalui helyi kormányzás egyik sajátossága a vállalkozók és civilek erőteljes részvétele a kormányzásban, melynek köszönhetően hatékony beruházások valósultak meg és számos innovatív eljárást alkalmaztak. Néhány helyi vállalkozó tagja a városi testületnek és a legfontosabb helyi környezetvédelmi civil szervezetnek, a helyi önkormányzat a vállalkozók részvételével jött létre. Mindez segíti a megújuló energiák elterjedését, bár az anyagi erőforrások hiánya és az érdekek ellentéte sokszor akadályozza is ezt.

A bizonytalan pénzügyi háttér ellenére az önkormányzat szerint a megújuló energiákra való váltás legfőbb oka a takarékos volt. Két lehetőségük volt: vagy biomassza-erőművet hoznak létre a mezőgazdasági termékek felhasználásával, vagy geotermikus energiarendszert építenek ki. Végül a geotermikus energia mellett döntöttek, mert ez a fajta megújuló energia jobban támogatott, és mivel szinte a teljes beruházást pályázati támogatásból hajtják végre. A geotermikus erőművet egy önkormányzati cég működtetné. Eleinte az állami intézmények fűtésére használnák az erőművet, de szeretnék kiterjeszteni a használatát a háztartások számára is. Ugyanakkor a helyi vállalkozói lobbifolyó befolyásolhatja ezt a döntést. Az egyik vállalkozó képviselő párhuzamosan az önkormányzat döntésével megkezdte egy olyan hotel építését, amit geotermikus energiával fűtenek (Csurgó et al., 2010).

A piaci szektor

A piaci szektor lehet a leghatékonyabb a megújuló energiák terjesztésében. Az energia kérdése kiemelkedő fontosságúvá vált a vállalkozók körében az elmúlt években. A megjelenő nemzeti és uniós energiapályázatok miatt sok terv látott napvilágot. Jelenleg azonban a legtöbb tervet elvetették finanszírozási problémák miatt. Ugyanakkor a vállalkozók egy csoportja csatlakozott a helyi önkormányzathoz. Létrehozták saját lobbicsoportjukat, a Berettyóújfalui Vállalkozói Szövetséget. A tagok segítik és támogatják egymást az

egyre több megrendelés megszerzésében (pl. együtt vesznek részt a közbeszerzéseken) Ez a csoport az energiaügyben is nagyon aktív. Úgy tűnik, hogy a lobbitevékenységük jelentős mértékben befolyásolta az önkormányzat döntését a geotermikus energia használatával kapcsolatban is (Csurgó et al., 2010).

Civil szervezetek

A legtöbb civil szervezetet Berettyóújfaluban a helyi politikusok és vállalkozók alapították, a helyi polgárok civil aktivitása alacsony. Ez jellemzi az energiaügyekben aktív civil szervezeteket is. A legsúlyosabb következménye a helyi polgárok által alapított civil szervezetek hiányának, hogy a helyi lakosságot a berettyóújfalui civilek nem nagyon érik el. A városban például nincs olyan szervezet, amely a lakosságot energiaügyi kérdésekben tájékoztatná (Csurgó et al., 2010).

5.3.2.2. Esetelemzés

Nagyon szoros az együttműködés az önkormányzat, a helyi piaci szektor és a civil szervezetek egy csoportja között Berettyóújfaluban. Egyrészt ez az együttműködés nagyon hatékony, másrészt azonban számos szereplő kimarad a helyi energiapolitikából. Ennek a sajátos együttműködésnek a léte akadályozza például a helyi polgárok által létrehozott civil szervezetek hatékony működését, ugyanakkor megkönnyíti a kommunikációt az önkormányzat és a lakosság között. Az önkormányzat létrehozott egy civil szervezetet, amely segíti a megújuló energiatermeléssel foglalkozó cégek működését. A Vállalkozói Szövetségen belül van egy csoport, amely terveket dolgozott ki a biomassza-erőmű létrehozására, amit azonban anyagi források hiányában nem valósítottak meg. Ebben a szervezetben azok a vállalkozók is részt vesznek, akiknek nincs önkormányzati kapcsolatuk. Az érdekellentétek és az együttműködés hiánya azonban a szervezet felszámolásához vezetett, jelenleg nem működik.

A város működésével kapcsolatosan a jelenlegi polgármester megjelenése változásokat hozott. 2006 óta a fejlesztések és beruházások száma nő, a vállalkozók és civil szervezetek szerepe szintén megújult az önkormányzatban. Ezzel összefüggésben a vállalkozóbarát környezet megteremtése volt a fő célja a városi kormányzatnak (pl. különböző bevételi lehetőségek és együttműködés biztosítása a vállalkozók számára).

A vállalkozók és civil szervezetek képviselői ott vannak a városi tanácsban is, így valódi befolyásuk van a kormányzati ügyekre. Ebben a folyamatban a gazdasági szempontok egyre erőteljesebbé válnak. Berettyóújfalun az egyik legsikeresebb pályázó a térségben. A fejlesztések és a beruházási lehetőségek állandó munkalehetőséget biztosítanak a vállalkozók és a lakosság egy része számára. A településen belüli kapcsolatrendszer sűrű, az együttműködés jó, ami tiszta hatalmi struktúrát és demokratikus döntéshozást eredményez (Csurgó et al., 2010).

Kutatási terület	Berettyóújfalu				
Érintett szereplők	Vezető	Tanács	Közigazgatás	Civil szervezetek	Vállalkozások
Legitimáció forrása	Választás, presztízs	Választás, párttagság	Adminisztratív szabályozás	Részbeágyazottság	Gazdasági hatalom
Döntéshozás	Közvetés az érdekek között	Formálisan demokratikus	Előkészítés és végrehajtás	Konzultáció és lobby	Konzultáció, lobby és kezdeményezés
Döntéshozás általános eszközei	Informális tárgyalások, lobbizás				
Hálózati pozíció	közepes	központi	közepes	közepes	közepes
Használt tőke	politikai	politikai	szakmai	Kapcsolati, politikai	Gazdasági, politikai
Érintettek közötti kapcsolat	fontos	Központi pozíció	A vezetővel	fontos	Fontos

7. táblázat Energiakormányzás Berettyóújfaluban

5.3.3 Formális demokratikus döntéshozás / helyi demokratikus modell

A legelterjedtebb kormányzási-döntéshozási modell a vizsgált területeken a helyi demokratikus döntéshozás modell. Jellemzője a központosított helyi tanács, amelyben a vezető a polgármesternek vagy a tanács vezetőjének egyértelmű a legitimációja, amely a direkt vagy indirekt választáson alapul, és ez a vezető határozza meg a legfontosabb kérdéseket, elősegíti a döntéseket és képviseli a helyi közigazgatás egészét. A GILDED esettanulmányok közül Aberdeen, Aberdeenshire és Berettyóújfalu helyi hatóságainak működése példázza ezt a modellt. A helyi tanács kormányzati modellje és az energiapolitika kormányzati modellje eltérő lehet.

A helyi demokratikus modellben a közigazgatási szervezet vezetőjét a lakosság választja. A vezető hatalma a közvetlen választás legitimitásából származik. A vezetőnek erős politikai hatalma van, amit kiegészíthet piaci és kapcsolati tőkéből származó hatalom is. Bár meglehetősen befolyásos, bizonyos erők, koalíciók vagy egyéb pártok megegyezésre kényszerítik a politikai döntések és egyéb kérdések esetében. A települések erős képviselete az Aberdeenshire-i tanácsban például egyeztetésre kényszeríti a vezetőt. Ezekben az esetekben az intézményi környezet is a helyi kormányzást segíti. Berettyóújfaluban a vállalkozók csoportja az az erő, ami a vezetőt tárgyalásra kényszeríti. S bár erre példát nem találtunk, de előfordulhat olyan eset is, ahol az erős civil szervezetek kényszerítik ki a tárgyalások megkezdését a helyi közigazgatással és politikusokkal. Egyes esetekben a különböző érintettek részvételének jól szervezett fóruma van. A választott vezető bevonja a helyi tanácsot a döntésekbe, és a helyi közigazgatáson keresztül befolyásolja a döntéseket. A vezető egyéb érintetteket csak akkor von be a döntésekbe, ha szükségesnek érzi. Az önkormányzat valamint a vállalkozók és a civilek együttműködése ebben a modellben nem szükséges a helyi szolgáltatások működtetéséhez (oktatás, egészségügy, szociális ügy), csak akkor történik meg, ha a helyi önkormányzat egyedül nem képes biztosítani ezeket a

szolgáltatásokat, vagy egyéb körülmények korlátozzák azt. Ezek segíthetnek azon intézmények megteremtésében, amelyek az alapját jelenthetik a partnerségi modell létrejöttének. Hosszútávon az együttműködés fórumainak intézményesülése a helyi partnerségi modell kialakulásához vezethet.

5.4. Domináns hatalmi pozíciók – helyi hierarchikus modell – Debrecen és Assen

5.4.1. Energiakormányzás Debrecenben

5.4.1.1. A helyi környezeti kormányzás szereplői

A városi képviselőtestületnek Debrecenben 12 bizottsága van, egészségügyi, etikai, kulturális, oktatási, pénzügyi, sport, szociális, tulajdonosi, ügyrendi, városfejlesztési, környezetvédelmi és európai integrációs. A bizottságok fő feladata, hogy kapcsolatot tartsanak és együttműködjenek különböző szervezetekkel. A képviselőtestület határozza meg, hogy a bizottságok milyen civil szervezetekkel tarthatnak fenn állandó kapcsolatot, és kikkel működhetnek együtt egy-egy pályázat keretein belül. Ez azt jelzi, hogy a politika kialakította saját állandó civil szféráját, ahová kívülről bekerülni szinte lehetetlen. A képviselőtestületnek és a bizottságoknak lehetőségük van munkacsoportok létrehozására. Az önkormányzat energiapolitikához kapcsolódó feladatai a településfejlesztés és az energiaszolgáltatás biztosítása. Azok a bizottságok, amelyek kapcsolódnak az energiatémához: az európai integrációs, a környezetvédelmi, a tulajdonosi és a városfejlesztési. Az Európai Integrációs Bizottság részt vesz Európai Uniós projektekben és felveheti a kapcsolatot a megyei önkormányzattal, a Debreceni Egyetemmel és azokkal a civil szervezetekkel, amelyek az európai integrációval foglalkoznak. A környezetvédelmi bizottság ellenőrzi a városi közlekedési rendszert, a helyi közlekedéshez kapcsolódó feladatokat és a környezeti nevelést az oktatási intézményekben. Kapcsolatba léphet érintett civil szervezetekkel, hatóságokkal és hivatalokkal, és közreműködik abban, hogy pályázatokat írjanak ki mezőgazdasági és környezeti vállalkozások számára. A tulajdonosi bizottság véleményt alkot a fejlesztési és beruházási koncepciókról. A városfejlesztési bizottság véleményt alkot a várostervezési beruházások koncepcióiról és javaslatairól, amik a távfűtéshez és a melegvíz szolgáltatáshoz kapcsolódnak és kapcsolatba léphetnek a hatóságokkal és a hivatalokkal is (Csurgó és társai, 2010).

Cégek, vállalkozások

A TIGÁZ, mint a legnagyobb magyarországi gázszolgáltató az olasz energia-nagyhatalom ENI Group leányvállalata, ami Észak-Magyarországon működik, nagyjából az ország egyharmadán. Több mint 1,1 millió egyéni fogyasztójuk és nagyjából 74 ezer közületi fogyasztójuk van. Az egyéni fogyasztók 57%-át használják a kereskedett mennyiségnek (1,6 billió m³). A vállalatnak nincsenek erőművei a térségben.

Ennek ellenére az EON Magyarország Zrt. (az EON csoport leányvállalata) működteti a Debreceni Kombinált Ciklusú Erőmű Kft-t, amit egy 17 milliárd forintos beruházásból hoztak létre 2000-ben. Közvetlenül az erőmű adja az energiát a területi áramszolgáltató EON Tiszántúli Áramszolgáltató Kft-nek (az E.ON Hungária Ltd. helyi leányvállalata) és más szereplőknek az energiapiacra. A teljesítmény 80% körül van, annak köszönhetően, hogy az erőmű fűtési energiát is biztosít.

A Debreceni Hőszolgáltató Zrt. tulajdonosa a helyi önkormányzat, Debrecen önszabályozó (ahogy azt a későbbiekben bemutatjuk, a helyi önkormányzatnak van egy cége, amely számos más cégnek a tulajdonosa,

amik a közszolgáltatásokat végzik). A cég, amit 1994-ben hoztak létre, biztosítja a központi fűtést és a meleg vizet 31 ezer háztartásban, 2176 hivatalban és más intézményben. Jelenleg a cég profitorientált vállalként működik a tulajdonos támogatása nélkül, önálló irányítással. Ennek két oka van: egyrészt a foglalkoztatottak száma a negyedére csökkent az elmúlt 20 évben, másrészt a gépesített rendszerek és az új beruházások az energiatermelésben segítettek a költségcsökkentést. A vállalat együttműködik az EON-nal és a TIGÁZ-zal is, mindkettővel hosszú távú szerződése van. A vállalat a lakások 20%-ban korszerűsítette a fűtési rendszert.

5.4.1.2. Esetelemzés

A debreceni Városháza magas szintű szervezettsége, professzionalizmusa és a folyamatos együttműködés és kommunikáció a különböző érintett szereplők között az energiakormányzást ugyanolyan hatékonyá teszi, mint más területek irányítását. A polgármester jelöli ki a város legfontosabb fejlesztési irányvonalait, és a megyei fejlesztésekben is döntő befolyása van. Ahogy már említettük, az önkormányzati hivatal rendszeresen konzultál más szereplőkkel, de ezek a konzultációk elsősorban a debreceni vezetők között vannak. A lokális hierarchikus új kormányzási modellben a döntések centralizáltak, jellemzően az önkormányzati vállalat által kikényszerítettek.

A kutatási terület	Debrecen				
Érintett szereplő	Polgármester	Képviselő testület	Önkormányzati hivatal	Civil szféra	Vállalati szféra
A legitimáció forrása	Választások, tekintély	Választások, politikai	Jog, szakmai tudás	Nem beágyazott	Nem fontos
Döntéshozás	Autokratikus	Formális demokratikus	szakmai	Nem előre jelezhető	szakmai, piacorientált
A döntéshozás legfőbb eszközei	rendeletek; informális megbeszélések; szabályozás	Szavazás, ülések	rendeletek, tárgyalások; szabályozás	Informális megbeszélések; Informális cselekvés	megbeszélések, tárgyalások; informális és formális találkozók
Hálózati pozíció	központi, szabályozó, tekintély és ellenőrző	Marginális	alárendelt, marginális	láthatatlan	fontos kapcsolatai vannak a a vezetőnek
Használt tőke	Politikai, tekintély	Politikai	Redisztributív, szakmai	Szociális, tekintély	gazdasági
Más szereplőkkel való kapcsolat	sűrű	ritka; csak a vezetőnek és a hivatalnak	választói, a vezetőnek	ritka; eseti, egyedi és individuális	néhány

8. táblázat Energiakormányzás Debrecenben

5.4.2 Energiakormányzás Assen városában

5.4.2.1. A helyi környezeti kormányzás szereplői

Az önkormányzat a pénzügyi támogatás és a kommunikáció útján befolyásolja az energiahasználatot Assenben. A képviselőtestület elhatározta, hogy minden középületben csökkentik az energiahasználatot. Azért, hogy meggyőzzék a háztartásokat, korlátozták a támogatásokat, és aktív kommunikációt folytattak. Az országos szintű kormányzat (az Építési, Tervezési és Környezetvédelmi Minisztérium) számos támogatása a háztartások energiahasználatához kapcsolódik (hőkollektor, szigetelés stb.), amelyek meglehetősen népszerűek. A kormányzat támogatja az önkormányzatokat és a tartományokat is. A helyi Klíma Kezdeményezések program keretében, ami segíti az önkormányzatokat abban, hogy csökkentsék az üvegházhatású gázok kibocsátását, 50%-ig visszafizetik a kiadásokat. Összességében 31,5 millió euró áll rendelkezésükre az önkormányzatoknak és 3,5 millió euró a tartományoknak erre, amiből Assen maximum 188 ezer eurót kaphat. A támogatásra egy példa a Drenthe Bespaart (Drenthe-i megtakarítások) kezdeményezés, a Drenthe-i Környezetvédelmi Szövetségtől, amelyben Drenthe tartomány és jó néhány Drenthe-i önkormányzat, többek között Assen is részt vett. A programnak van egy honlapja, ahol számtalan hasznos ötlet található az energia-megtakarításról, aminek célja, hogy segítse Drenthe lakóit az energiahasználat csökkentésében. Egy másik példa az energia-megtakarítás támogatására Kloosterveen energia-semleges körzete. Az Assen Senter Novem a Gazdasági Minisztérium egy intézménye, ami az innováció és fenntarthatóság kapcsán készít programokat és szabályzatokat. Assen önkormányzata elindított egy természet- és környezetvédelmi oktatási programot is, melynek középpontjában a fenntarthatóság áll. 2004-ben Groningen és Drenthe úgynevezett euro jegyeket vezetett be. Assen városában egy euróért szabadon utazhatnak a lakók a városban, és többé nem kell előre jegyet venniük. 4 év alatt tíz millió jegyet adtak el Assenben és Drenthe-ben. Assen önkormányzatának több intézkedése is a saját energia használatára vonatkozik és nem a háztartásokéra. Például az önkormányzatnak speciális tervei vannak a széndioxid-kibocsátás csökkentésére az épületekben és a közlekedésben. A háztartásoknak nincsenek ilyen elképzeléseik. Az önkormányzat azt tervezi, hogy növeli a fenntarthatósággal és környezetvédelemmel kapcsolatos tudatosságot aktív kommunikációval (Steig – Werff van der, 2011).

5.4.2.2. Esetelemzés

Assen önkormányzatának hierarchikus döntéshozó rendszere van, amelyben a polgármesternek és a négy városi főtitkárnak igen nagy a hatalma. A politikai pártok közvetlenül beavatkoznak a helyi politikákba a kinevezett főtitkárunkon keresztül. A hierarchikus döntéshozás haszna a hatékony energiapolitika és energia-megtakarítás, és ezt erősíti, hogy jól működnek a kommunikációs stratégiák is az energia témában. Mivel a hatalmi hálózat centralizált és kevésbé nyitott, ezért korlátozott lehetőségei vannak a civil szereplőknek zöld témájú események kezdeményezésére. A legnagyobb kérdés az, hogy a zárt hatalmi hálózatok képesek-e nagyobb nyilvánosságot teremteni a jövőbeni energia-megtakarítási tevékenységeknek.

Néhány kezdeményezés megpróbálta bevonni a helyieket is a döntéshozatalba. A lakosoknak lehetőségük volt részt venni a kezdeményezések kialakításában és témákat hozzáadni a képviselőtestület napirendjéhez. A lakossági részvétel egy másik lehetősége a levélírás, illetve kérelem benyújtása a képviselőtestületnek. A levélben tájékoztatják a képviselőtestületet a véleményükről vagy információt nyújtanak a lakosok.

Ezeket a lehetőségeket az energia- és környezeti ügyek kapcsán nem nagyon használják a civil szervezetek, a lakosság még kevésbé. A szervezetekkel a kormányzati szervek jellemzően a döntéshozás egy korábbi fázisában konzultálnak. Az önkormányzati hivatal dolgozói az adott ügy előkészítése során tartanak megbeszéléseket a fontosabb szervezetekkel. Például az energiahasználatról konzultálhatnak a Környezetvédelmi Szövetséggel. A későbbiekben, amikor a városi képviselőtestület elé kerül a tervezet, sokkal kevesebb kapcsolat van már a különféle szervezetekkel.

Drenthe tartomány Környezetvédelmi Szövetségét, amelyben a Drenthe-i természet- és környezetvédelmi szervezetek tevékenykednek, 1971-ben alapították, azzal a céllal, hogy a fenntartható fejlődés elveinek megvalósítását segítsék. Aktívan részt vesznek a jövőtervezésben, az energiapolitika fejlesztésében és a tanácsadásban a fontos természeti és környezeti kérdések kapcsán. Készítettek egy honlapot is Drenthe Saves néven, ami az önkormányzat és a tartomány energia-megtakarítási projektjeiről tudósít. Több szervezet is hozzájárult a honlap indításához: a Drenthe-i tartomány, több Drenthe-i önkormányzat, energiavállalatok és a természetvédelmi oktató intézet. A másik példa egy olyan projekt, amely azt célozza, hogy megvédjék a kulturális-történelmi tájképet Dél-Assenben (Steig-Werff van der 2010).

Kutatási terület	Assen				
Szereplő	Polgármester és a négy városi főtitkár	képviselőtestület	Adminisztráció, hivatal	Civil szféra	Vállalati, vállalkozói szféra
Hatalom forrása	Polgármester választása; Politikai pártok kinevezése (négy főtitkár)	választások	Törvény,	Helyben beágyazott	Gazdasági siker és hatékonyság
Döntéshozás	Formális demokratikus, hierarchikus, elsődleges	Formális demokratikus, másodlagos	Marginális	közvetett, másodlagos hatás, kezdeményező szerep	közvetett, másodlagos hatás, kezdeményező szerep
A döntéshozás eszközei	szabályozás, ellenőrzés, monopolizálás, rendelkezés	szavazás, informális tevékenységek	előkészítés	konzultáció, kezdeményezés, nyomásgyakorlás	konzultáció, kezdeményezés, lobby
Hálózati pozíció	központi, szabályozó, döntő és ellenőrző	külső	közvetítő	gyenge, egyirányú	gyenge, egyirányú
Használt tőke	Politikai, tekintélyi, redistributív, közvetetten gazdasági	Politikai hálózat	szakmai, tudás alapú	Társadalmi hálózat, tudás	gazdasági, közvetett politikai
Kapcsolat más szereplőkkel	alárendelő, domináns, szervezett, manipulatív	Közvetett választói, Formális ellenőrző	Alárendelt a vezetőnek, alárendelt más szereplőknek, szervezett, intézményi, adminisztratív, ellenőrző	eseti, egyedi és egyéni	Eseti, egyedi és egyéni

9. táblázat Energiakormányzás Assenben

5. 4.3. Energiapolitika a hajdúvárosokban

5.4.3.1. A helyi környezeti kormányzás szereplői

Az önkormányzás a hajdúvárosokban 400 évre tekint vissza, és a 40 év szocializmus ellenére, ami korlátozta a helyi autonómiát, a helyi szokások 1990 után gyorsan újjászülettek. A helyi képviselőtestületi ülések nyilvánosak, néhány speciális esetet kivéve. Külön a klímaváltozás témájával foglalkozó bizottság vagy osztály nincsen a polgármesteri hivatalokban. A környezeti kérdéseket a gazdasági ügyekkel, a turizmussal és a mezőgazdasági ügyekkel együtt kezelik. A hulladékgyűjtés és a vízkezelés kiemelt fejlesztési irányvonal, de a klímaváltozással kapcsolatos tevékenységeket nem említik a fejlesztési célok között. Az energiaügyek látszólag nem tartoznak az önkormányzatok hatáskörébe, mintha az önkormányzatok közvetlenül nem tudnák befolyásolni a háztartások energiafogyasztását. Nincsenek vonatkozó rendeletek, törvényi szabályozások az utóbbi pár évben. A fejlesztési tervek a hulladékgyűjtésre, a vízbiztonságra és a turizmusra vonatkoznak a környezeti témákon belül, tehát a klímaváltozás és az alternatív energiahasználat nem szerepel a helyi fejlesztési politikákban.

Az önkormányzatok függetlenek az igazságszolgáltatás és az adminisztráció tekintetében, de az állami és EU-s finanszírozású projektek és a közvetlen állami támogatások jelentős részét adják az önkormányzati költségvetésnek.

A legnagyobb hatalommal bíró szereplő a polgármester, neki van a legszélesebb kapcsolathálózata. A helyi politika függ az országos pártpolitikától és a helyi hálózatoktól is. Ezek a hálózatok nem hierarchikusak, nincs egy domináns szereplőjük. A hálózat elengedhetetlen a polgármesterek és a szereplők számára ahhoz, hogy hatékonyan működhessenek a helyi politikai arénában. A politikai hálózatok átszövik a formális intézményeket, amelyeket a helyi oligarchák irányítanak a helyi hatalmi kapcsolataikon keresztül, az intézményeken belül és kívül. Az oligarchák a szocializmus gazdasági vezetőiből, családjaikból, személyes és intézményes hálózataikból fejlődtek ki, nekik vannak gazdasági lehetőségeik és hálózati hatáskörük arra, hogy ellenőrizzék a helyi politikai teret. Bármilyen, ami kapcsolódhat az alternatív energiaforrások használatához vagy a klímaváltozáshoz, az általában a nyílt hatalmi harcok vagy az állami és a pártfüggetlenség terepe.

A hajdúvárosok képviselőtestületében a tárgyalások után történik a döntéshozatal, amely a formális demokratikus típusba sorolható. Egyik pártnak sem volt 2010 előtt stabil többsége a képviselőtestületben. A megkérdezett képviselők szerint a városoknak világos fejlesztési terveik vannak, növelni szeretnék a geotermikus energiahasználatot, ha az önkormányzatok találnak támogatásokat a beruházásra. A képviselőtestületek fejleszteni szándékoznak a geotermikus energián alapuló központi fűtést a középületekben. Jónéhány képviselő támogatja ezt a tervet, mert sokkal olcsóbb és környezetbarátabb ez a megoldás.

A Hajdúsági Többfunkciós Kistérségi Társulást 2004-ben alapította három hajdúsági város (Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás). 59566 ember él ezen a területen. A három város polgármestere tagja a Társulási Tanácsnak. Hat szakértő dolgozik a társulás irodájában, ahol a projekteket ténylegesen menedzselik. Ez az első olyan társulás, ahol három hajdúváros együttműködik. A kezdeti „történelmi” bizalmatlanságot felváltotta az együttműködés szükségessége. A hatalmi kapcsolatokra tekintettel, a korábbi bizalmatlanság és együttműködés hiányának következménye, hogy a Társulás egyik alapvető feladata, hogy fenntartsa a folyamatos és megfelelő viszonyt az önkormányzatok között. A Társulás irodája, szimbolikusan, a legkisebb városban van, ami a földrajzi középpontja a területnek. A hatalmi szerkezet egyik eleme, hogy a

döntések mindig tárgyalások eredményei, amelyekben mindegyik fél egyenrangú. A Társulás a kezdeményezője az energiafelhasználáshoz kapcsolódó fejlesztési terveknek is, melyek elsődleges célja, hogy csökkentsék az elektromos áram fogyasztását és fejlesszék a geotermikus energián alapuló fűtési rendszert. A marginalizált helyzetben lévő civil szervezetek néha foglalkoznak környezetvédelemmel, alternatív energiahasználatával vagy egészségmegőrző programokkal is, de a tevékenységük behatárolt és a politikai/állami támogatásoktól függ. A Társulásnak közvetítő szerepe van a kistérségek fejlesztési terveinek és projektjeinek a szervezésében, és a kapcsolattartásban a civil szervezetekkel, helyi és nem helyi szereplőkkel az új kormányzás hálózataiban (Csurgó et al., 2010).

5.4.2.2. Esetelemzés

A hatalmi szerkezet és az új kormányzás módja a három városban a helyi oligarchák által uralt, és a helyi és politikai elit együttműködésén és kapcsolatain alapszik. A képviselőtestületek és a gazdasági hatalommal bíró szereplők harcolnak a helyi hatalomért és a polgármesterek egyensúlyi szerepet játszanak ezekben a hatalmi hálózatokban. A döntéshozás általában, és az energia kapcsán különösen, hierarchikus. Az energiahasználattal kapcsolatos kérdések a gazdasági racionalitásoktól és a külső forrásoktól (állam, EU) függenek. Ez egy sokszereplős hálózat, ahol a polgármester személyes és hálózati ereje számtalan érdeklővel kapcsolódik össze. A sokszereplős érdekcsoport-hálózatok politikai tevékenysége egy kevésbé demokratikus és kevésbé decentralizált politizáláshoz vezet, ahol gyengébben ellenőrizhetőek a politikai és gazdasági folyamatok. A nem oligarchikus civil szervezetek tevékenysége elhanyagolható, de növekszik az energia és a zöld ügyekben. Például a hulladékégető elleni tiltakozás Hajdúböszörményben mutatja, milyen lehetséges eszközei vannak egy nem kormányzati szereplőnek arra, hogy befolyásolja a helyi energiapolitikát. 2008-ban a hajdúböszörményi önkormányzat tárgyalásokat kezdett egy hulladékégető építéséről a településen. A legrégebbi civil szervezet, a Zöld Kör, mely helyi környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozik, információkat szerzett a tervről, és elkezdett harcolni a beruházás megakadályozása ellen. Tiltakozó kampányt indítottak, információkat gyűjtöttek, és helyi fórumokat szerveztek a lakosságnak és az önkormányzati képviselőknek, ahova a befektetőt is meghívták, hogy megvitathassák a beruházási tervet. A tiltakozó mozgalom sikeres volt, a helyi lakosokkal egyetértésben megakadályozták a hulladékégető építését a városban. Az egyik oka ennek a civil szervezet helyi társadalomba való erős beágyazottsága volt. A lakosok bíznak a szervezetben, mely képes mobilizálni őket ilyen esetekben. Egy másik fontos elem volt a szervezet vezetőjének kapcsolata a helyi önkormányzattal, ami lehetőséget adott neki, hogy informális kapcsolati hálózatát használja lobbizásra.

A Többfunkciós Kistérségi Társulás egy olyan intézmény, amely átalakítja a hatalmi kapcsolatokat és a kormányzást. Elsődleges tevékenysége, hogy fejlesztéseket kezdeményezzen. A fiatal, képzett szakemberek olyan pozícióban vannak, hogy meg tudják győzni a polgármestereket a fejlesztések szükségességéről. A Kistérségi Társulás hatalmi szerkezetében a polgármestereknek formális döntéshozói pozíciójuk van, politikai és törvényi tőkével is rendelkeznek. Hatékonyan tudnak projekteket tervezni és menedzselni, és meggyőzik a szereplőket a csatlakozás előnyeiről. A projektek feltételei, a kötelező pályázati saját rész és a regionalizáció ellentmondásai gátolhatják az egyenletes fejlődést. A Társulás központi szerepet játszott 18-20 fejlesztési projekt elkészítésében és sikeres közmunka-programokat működtetnek a munkanélkülieknek. A speciális feladat köti össze a civil szervezeteket az önkormányzatokkal a projekt szereplők hálózati struktúrájában. Az önkormányzatok és az oligarchák irányítják a projekteket, a nem kormányzati szervezetek tehát nem lehetnek

partnerek a helyi fejlesztésekben. Az állam és az EU által támogatott fejlesztési projektek azonban csak a civil szervezetek (vállalkozók) bevonásával érhetőek el. A civil szervezetek speciális tőkét nyertek a projektesedés folyamatából (pl. LEADER), amit részvételi tőkének is nevezhetünk. Ezt bajosan lehetne becsatornázni a projektekbe a Kistérségi Társulás nélkül.

Az alternatív energiaforrások használata és a klímaváltozás nincsenek a helyi fejlesztési tervek középpontjában. Csak egy energiahasználati kérdés kapcsán folytattak megbeszéléseket: egy kezdetleges tervről a termálvíz használatáról a középületek fűtésében. A technológiai nehézségek és a finanszírozási hiányosságok miatt azonban leállt az ügy. A civil szervezetek gyakran környezeti témák népszerűsítésével, oktatásával és kiállítási programok szervezésével jelennek meg a nyilvánosságban, és így válhatnak a klímaváltozási projektek kulcsszereplőivé. A hatalmi szerkezet a Kistérségi Társulás körül egy sokszereplős hálózat, nem hierarchikus hatalmi kapcsolatokkal, és a résztvevő csoportok szövevényes rendszerével (Csurgó et al., 2010).

A kutatási terület	Hajdúság				
Érintett szereplő	Polgármester	Képviselő testület	Polgármesteri Hivatal	Civil szféra	Vállalati szféra
A legitimáció forrása	Választás	Választás	törvény, szabályozás	Helyileg beágyazott, kistérségi fejlesztés	Gazdasági siker és hatékonyság
Döntéshozás	Formális demokratikus, gyakorlatilag hierarchikus, elsődleges szerep	Formális demokratikus, konszenzus orientált	marginális	közvetett, másodlagos hatás, kezdeményező szerep, kapcsolati és híd szerep	Közvetett hatás, kezdeményező szerep, oligarchikus
A döntéshozás legfőbb eszközei	szabályozás, ellenőrzés, monopolizáció, rendelkezés, oligarchikus	szavazás, informális tevékenység	előkészítés	konzultáció, kezdeményezés, nyomásgyakorlás, egyeztetés	konzultáció, kezdeményezés, lobbizás, közvetett és közvetlen nyomásgyakorlás
Hálózati pozíció	központi, szabályozó, döntő és ellenőrző	külsődleges	Közvetítő	Gyenge és egyirányú; kapcsolati és híd szerep	
Használt tőke	Politikai, tekintélyi, Redisztributív, közvetetten gazdasági, oligarchikus	Politikai és oligarchikus hálózat	szakmai, tudás alapú	Társadalmi hálózatok, tudás, szakértelem	Közvetlen gazdasági, közvetett politikai
Más szereplőkkel való kapcsolat	Alárendelő, döntő, szervezett; manipulatív, a gazdasági hatalomba beágyazott	közvetett, választói; formális ellenőrző; közvetlen oligarchikus	A vezetőnek alárendelt; más szereplőknek alárendelt, szervezett; intézményi, adminisztratív, ellenőrző	Alkalmi, egyedi és egyéni	Stabil, gazdasági és befolyásos; hatalom alapú

10. táblázat Energiakormányzás a hajdúvárosokban

5.4.4 Domináns hatalmi pozíciók: a helyi hierarchikus modell

Három példát találtunk esettanulmányainkban a helyi hierarchikus modellre: Debrecen, Assent és a hajdúvárosokat. Két helyen közvetlenül választják az állampolgárok a vezetőt, aki a legszélesebb végrehajtó hatalommal rendelkezik és jöllehet ezt a képviselőtestületek vagy a tanácsok ellenőrzik, a politikai, gazdasági és hálózati hatalmukon keresztül a vezetők határozzák meg a fő kérdéseket és ellenőrzik az összes fontos döntést. Assenben a vezetőt a tanácsa választja, de annak hatalma hasonlóan nagy. Következésképpen a hatalmi kapcsolatok hierarchikusak a szervezeteken belül, a vezetők hatalma nagyon erős, és így a vezetői és a menedzsment modell autokratikus (mindig a vezető dönt). A vezető nagyon befolyásos, ebből következik, hogy a megbeszélések és egyeztetések nem tipikusak, jöllehet a cselekvési irányvonalak és utasítások kinyilatkoztatása nem az egyetlen módja a döntéshozásnak.

A három esettanulmány elemzését követően nyilvánvaló, hogyan különböznek az elméleti modell ideáltípusától, döntéshozók kis csoportjai működnek, de egyetlen ember az, aki meghatározza a célokat, és ellenőrzi az összes folyamatot. Hollandiában a polgármester mellett négy városi főtisztviselő van, mindegyik meghatározott illetékességi körrel. Hajdúságban a polgármesterek szorosan együttműködnek a hatalommal rendelkező vállalatokkal egyfajta oligarchikus kapcsolatrendszerben. Az egyetlen kivétel Debrecen, ahol a polgármester egy jól működő szervezetet épített ki, a polgármesteri hivatalt. Együttműködésük a helyi energiaszolgáltatókkal az egyenrangú felek együttműködésén alapul. Ezek az esetek azt mutatják, hogy a Városháza egy meghatározó szereplő maradt a piacorientált vállalatok számára, és a Városházán tudják, hogyan használják ezt, hogy váltsák át politikai tőkéjüket gazdasági tőkévé. A hajdúsági városok is egy hasonló mintát követnek, de itt egyrészt a helyi vállalatok nagyobb hatalommal rendelkeznek, másrészt együtt kell működniük egymással, így ebben a modellben az elemzés szerint az együttműködés fontos elem, ahogy azt fentebb már ismertettük.

A lokális hierarchikus modellben a hálózati pozíciók nagyon fontosak. A legtöbb szereplő marginális pozícióban van, míg az előbb felsorolt szereplők szűk rétege a hatalom birtokosa. Ez egy egyközpontú, csillag alakú modell. A kapcsolatok a különböző szereplők között nem átláthatóak, tipikusan sűrű kapcsolati háló van a központi szereplők körül, és a döntéseket központilag hozzák.

A hatalmi státuszt a hálózati pozíciók határozzák meg. A kapcsolatok minősége a központi szereplőktől függ. A hatalommal bíró vállalatokon kívül, melyek az oligarchia részei, a helyi és nem helyi vállalatokat és civil szervezeteket alig vonják be a döntéshozásba, és a döntéshozás átláthatósága nem mindig biztosított. A különböző szereplők szerepe és lehetősége a döntéshozásban egyenlőtlen.

A Hajdúságban három település szükségszerű együttműködéséről beszélhetünk, a domináns hatalmi pozíciók – helyi hierarchikus modell a tipikus az önkormányzaton belül, míg a Társulás sokkal inkább hasonlít az együttműködő modellre. Az intézményekben a központi szereplőnek kitüntetett szerepe van, ami sebezhetővé teszi a rendszert.

6. Az energiakormányzás összehasonlító elemzése

A korábban bemutatott elemzésekben bemutattuk azt a három kormányzati modellt, amelyek a legjellemzőbbnek bizonyultak. Az alábbiakban csak azokat a dimenziókat vizsgáljuk, amelyek alapján a három modell leginkább különbözik: a tipikus szereplők, a legitimitás forrása, a döntéshozatal módjai, eszközei, a leggyakrabban használt tőkefajták, és hálózat típusok.

A helyi hierarchikus modellben a polgármester a legbefolyásosabb szereplő. A helyi demokratikus modellben a helyi közigazgatás és a polgármester a legbefolyásosabb szereplők. A helyi partnerségi modellben az összes szereplő fontos szerepet játszik. A választások mindhárom esetben alapvetőek a vezetők legitimitásában, de míg a többi esetben nem kizárólag ezen alapszik a vezető testület legitimitása, addig a helyi hierarchikus modellben kizárólag a választások biztosítják a legitimitációt. A helyi demokratikus modellben kiemelendő a közigazgatás szakmai jellege, ezzel szemben a helyi partnerségi modellben annak beágyazottsága fontos. A helyi hierarchikus modellben a testület presztízse is fontos legitimációs forrás. A döntéseket a polgármesterek (vezetők) hozzák általában, akik általában egy szűkebb csapattal együttműködnek, egy (látható

vagy kevésbé látható) szereplőcsoporttal, de a legtöbb esetben a vezető egyedül hozza meg a döntéseket, amint ezt a példák is mutatják.

A helyi demokratikus modell hatalommal rendelkező szereplői a szakmai ismereteikre alapozva hoznak döntéseket: ebben az esetben a vezető (és annak csapata), a tanács és a helyi közigazgatás a jogi eljárásokat követve folytat le minden egyeztetést. Számos esetben láthattuk, hogy a helyi partnerség modellre jellemző tényezők megjelennek ebben a modellben is. A helyi partnerségi modellben az együttműködésen alapuló döntéshozatal a leggyakoribb forma: különböző részvételi módszereket használnak, mint például az állampolgári tanácsot, részvételi tervezés eszközeit, abból a célból, hogy bevonják az összes lehetséges érintett véleményét a politikai döntéshozatalba.

A modell neve	Helyi hierarchikus modellben	Formális-demokratikus, helyi hierarchikus modell	Helyi partnerségi modell
A legbefolyásosabb szereplő	Polgármester	Polgármester Hivatal	Polgármester – NGO-k hivatal, vállalkozók
A legitimáció forrása	Választások, szokások, szabályok	Törvények, szabályozók	Beágyazottság
Döntéshozatal	Központi döntések, utasítások, szabályok	Tárgyalások, egyeztetések	Részvétel Tárgyalás, konszenzus keresés
Döntéshozatal eszközei	Szavazás, Informális megbeszélések; akciók	Hivatalos konszenzus építés; egyenlő felek megegyezései	Részvételi technikák, megegyezések
Tőkeformák	Politikai, Presztízs, gazdasági	Politikai, Kulturális, szakértői tudás alapú,	Társadalmi Szakértői tudás, helyileg beágyazott
Kapcsolat más szereplőkkel	Alaklomszerű, egyéni, ritka	Hivatalos jellegű, gyenge	Sűrű, gyakori élő kapcsolatok a különböző szereplők között.
Hálózat típus	Egy-központú (csillag alakzat)	Központosított – centrális	Sökközpontú

11. táblázat Az energiakormányzás összehasonlító elemzése

A helyi hierarchikus modell egyközpontú, ellentétben a másik kettővel, ebben a hálózat jellemzően ritkább, a különböző érdekelt felek nem kapcsolódnak egymáshoz. A legfontosabb tőkefélék is különbözőek. A helyi partnerségi modellben a társadalmi tőke a legfontosabb, a gazdasági és kulturális tőke mellett. A helyi hierarchikus modellben a gazdasági és pénzügyi tőke egyaránt meghatározó szerepet tölt be a politikai tőkével együtt. A helyi demokratikus modell alapja a szakértelem, így itt a kulturális tőke a lényeges a politikai tőke mellett.

Mind az öt vizsgált országban a központi kormányzat határozza meg az energiaellátás alapvető kérdéseit. A három nyugat-európai országban világos és ambiciózus kötelezettségvállalást tettek a széndioxid-kibocsátás csökkentésére, míg a két poszt-szocialista országban nincs ilyen vállalás. Potsdam város célja, hogy elérje a nulla széndioxid kibocsátást 2020-ig. A döntést az önkormányzat mellett működő, vállalkozókból álló tanácsadó testület, megújuló energiával foglalkozó szakértők, és tanácsnokok együtt alakították ki. A stratégia az egész

megye (Potsdam-Mittelmark) regionális gazdasági fejlődését célozza, amelyben a megújuló energiaforrások domináns szerepet játszanak. A megújuló energiát elsősorban gazdaságélénkítő eszköznek tekintik, amely fokozni képes a helyi vállalkozások erejét. A kutatás szerint az éghajlatvédelmi kérdések kevésbé lényegesek a vidéki területeken, Potsdam-Mittelmark megyében; itt az általános gazdaságfejlesztés élvez prioritást.

Az öt esettanulmány alapján a döntéshozatali módszerek nagyon különbözőek. Potsdamban számos kormányzati és nem kormányzati szereplő vesz részt abban, még akkor is, ha nincsenek hatalmi pozíciókban. Az éghajlatváltozás ügye már 1995 óta napirenden van a városi politikában (amint Aberdeen-ben is). Assenben és a magyar kutatási területen az éghajlatváltozás kevésbé fontos téma, de Assen városának is célja a széndioxid-semlegesség elérése 2020-ig. A Potsdam-Mittelmark megyei tanácsa más stratégiát követ, amelyben a megújuló energiának kiemelt jelentősége van, akárcsak Berettyóújfalu, Hajdúböszörmény és České Budějovice esetében.

A skót és a német esettanulmányokban a szerzők jelzik, hogy a vállalt széndioxid-kibocsátás csökkentési célok talán túlonatambiciózusak, azokat nehezen lehet elérni. Az etikai vonatkozások is kérdésesek: *"Az egyik fő kérdés éppen az talán, hogy egy demokratikusan megválasztott kormány mennyiben korlátozhatja az egyéni viselkedést. Miközben a pénzügyi ösztönzők, például adókedvezmények segíthetnek megváltoztatni az egyének viselkedését, különös tekintettel például a közlekedési mód választására, ugyanakkor költséges lehet végrehajtani ezeket az intézkedéseket, és viszonylag kis mértékben képesek befolyásolni a társadalom nagy részét."*(Gotts és társai 2010).

Az új EU-tagállamok polgárainak energia-takarékosággal kapcsolatos attitűdjeit legkifejezöbben a cseh Nemzeti Jelentés mutatja be: *"Az energiatakarékos viselkedést leginkább a közömbösség, a tunyaság, a lustaság, a szokások, az állam ügyeivel szembeni érdektelenség és bizalmatlanság akadályozza; ezek a tényezők különösen csökkentik a hatóságok erőfeszítéseit."* (Vavra és társai 2010). A társadalmi akadályok mellett intézményi korlátok (bürokrácia, a támogatások és információk hiánya) is jelentős nehézségeket okoznak.

A decentralizációnak köszönhetően az önkormányzatoknak több felelősséget kell vállalniuk, mint korábban. Például az önkormányzatoknak kell dönteniük a támogatások elosztásáról, biztosítaniuk kell a lakhatási feltételeket, és a megfelelő tömegközlekedést. A helyi környezetvédelmi törvények révén az önkormányzat hatással van a környezet állapotára is.

Az önkormányzatok energia-takarékosággal kapcsolatos információkat és támogatásokat biztosíthatnak a háztartások részére, de pusztán az információközlésnek korlátozott hatása van. Mint írtuk, Assen célja a széndioxid-semlegesség elérése 2020-ig, e cél elérése érdekében a középületek szigetelését tervezik. A másik kiemelt terület az újrahasznosítás, amelynek nagy hagyománya van Hollandiában. A vállalatokkal való együttműködés szintén jellemző eszköz a nagyra törő széndioxid-csökkentési célok eléréséhez; ennek során a felek lakásépítő társaságokkal fognak össze.

A helyi önkormányzatoknak egyensúlyt kell tartania a különböző szereplők, és azok ellentétes érdekei között.

A helyi önkormányzatoknak ugyanakkor kicsi a szerepe az energiatakarékos magatartásformák terjedésének előmozdításában, mert ehhez hiányoznak a jogi és pénzügyi eszközeik. Így szerepük elsősorban a motiválásban vagy az információcserében lehet. A központi kormányzatok ezzel szemben rendelkeznek megfelelő forrásokkal ahhoz, hogy támogatási programokat indítsanak. A lakosság aktivizálását és a ráfordításokat tekintve a legnagyobb folyamatban lévő programok a kutatási területeken a Zöldek az Energia megtakarításért c. Csehországban zajló program, valamint a Panel Program Magyarországon.

Az önkormányzatoknak csak korlátozott lehetőségei vannak a háztartások energiafogyasztásának befolyásolására, mivel nemzeti kormányok határozzák meg a törvényi környezetet, a támogatási rendszert Magyarországon, Hollandiában és Csehországban. České Budějovice környezetvédelmi osztálya támogatja a városi környezetvédelmet. Ez a támogatás azonban nem közvetlenül a széndioxid-kibocsátás csökkentésére szolgál, de ehhez is fel lehet használni. Hollandiában a tartomány teremt kapcsolatot a nemzeti kormány és az önkormányzatok között. A tartományok feladatai közé tartozik a környezetvédelmi engedélyek kiadása, a környezetvédelmi jogszabályok betartatása, a fenntartható energiahasználat ösztönzése, így a szélmalmok helyének kijelölése is. A tömegközlekedés árát és a szolgáltatót is tartományi szinten határozzák meg. Hollandiában növekedett a települések önállósága az elmúlt években. Bizonyos feladatokat és hatásköröket a nemzeti kormány átadott a helyi önkormányzatoknak.

Egyes sikeres példák azt mutatják, hogy a helyi érdekeltekkel (magán és üzleti szférából egyaránt) való szoros együttműködést segíti a széndioxid-kibocsátás csökkentését. Különösen Potsdam városa van szerencsés helyzetben, mert számos ilyen fórumot működtet, így jók a klímavédelem lehetőségei. Bár Németországban belül Potsdam viszonylag későn ébredt annak tudatára, hogy a klímavédelem fontosságát a lakosság számára is meg kell mutatni, ez mára megváltozott. Egy sajtóközleményben 2009 szeptemberében a Potsdam-i főpolgármester pályázatot hirdetett egy integrált éghajlat-védelmi stratégia megalkotására, abban a reményben, hogy az lesz az első lépés a „poszt-fosszilis” város képének kialakításában. Továbbá ígéretet tett arra, hogy a városi közigazgatás maga is komolyan fogja venni modellszerepét és várakozással tekint a hivatali osztályok, valamint a nyilvánossággal való megbeszélésekre (Landeshauptstadt Potsdam 2009).

Egyértelmű bizonyítékok vannak arra, hogy az önkormányzati hivatalnokok elkötelezettek és környezet-tudatosak. És bár a hivatalnokok, akik a jogszabályokat alkotják és a támogatás politikát kialakítják, elkötelezettek, a tanácsosokat befolyásolhatják azok az érvek, amelyek szerint a gazdasági fejlődés, különösen a jelenlegi gazdasági recesszió idején, fontosabb, mint a környezetvédelem. Ugyanakkor egyre nagyobb jelentősége van a partnerségeknek, amelyeket segítenek bizonyos esetekben a finanszírozási igényeik kielégítésében is (pl. CCF); az ország jelentésekből kitűnik, hogy ez azokban az esetekben előnyös, amikor egyetlen intézmény képes arra, hogy vezető szerepet vállaljon.

Összehasonlító vizsgálatunk tehát az energiakormányzás szerkezetére, szereplőire és a szereplők közötti kapcsolatokra vonatkozott, arra keresve a választ, hogy ez milyen hatást képes gyakorolni a háztartások energiahasználattal kapcsolatos viselkedésére. Az összehasonlító elemzés során három energiakormányzási modellt azonosítottunk, amely jelentős különbségeket jelent, ugyanakkor vannak erőteljes hasonlóságok is a helyi energiapolitikában. A szennyezőanyag-kibocsátás csökkentését célzó fejlesztések és ezek végrehajtásának eszközei a kormányzati módszerek és intézmények diverzitását teszik szükségessé és indokolttá.

A felülről lefelé történő kormányzást mindenhol az új kormányzás elemeinek bizonyos mértékű megjelenése váltja fel, ami azt jelenti, hogy sokféle, eltérő kapcsolatokkal és érdekekkel rendelkező szereplő jelenik meg az energiakormányzásban.

Az új és sokféle szereplő megjelenése azt eredményezi, hogy az energiakormányzás számos feladatát kiszervezik időszakos intézményekhez, amelyek projektről projektre tartják fenn magukat. A projektek pedig megváltoztatják a szereplők közötti hatalmi struktúrákat. Az energiakormányzás megosztása a helyi kormányzat és az időszakos intézmények között azt eredményezi, hogy a kormányzatoknak meg kell találni azokat az

eszközöket és módszereket, amelyek kisebb, de jól szervezett tevékenységek segítségével hatékonyan képesek elérni eredményeket.

Egyik vizsgált kormányzási modelltől sem mondható el, hogy az egyetlen és abszolút hatékony módszere az energiatakarékosági politikának vagy a háztartások befolyásolásának. Minden modellnek vannak erősségei és gyengeségei, és egyikről sem állíthatjuk, hogy ideális típust jelent. Lényeges megjegyezni, hogy az eltérő földrajzi elhelyezkedés, történelmi múlt és hagyomány és a gazdasági fejlettség foka nem szükségképpen vezet különböző kormányzási módokhoz. A hierarchikus, autokratikus és demokratikus modellek jellegzetességei és azok kombinációi mindenhol jelen vannak Európában. Kutatási eredményeink pedig azt jelzik, hogy sikeres energiapolitika kapcsolódhat a többszereplős, de a hierarchikus, egyszereplős kormányzati modellhez is. Minden modellben az energiapolitika működésének alapfeltétele a különböző gazdasági, társadalmi és politikai érdekek közötti koordináció, amelyek képesek biztosítani a háztartások érdekeinek megjelenését az energiaügyi kérdésekben. Mindezek figyelembevételével azt mondhatjuk, hogy a civilek és vállalkozások növekvő részvétele a zöld ügyekben projektek formájában és egyéb rövidtávú akciókban a szükséges feltétele a klímaváltozás kezelésének minden kormányzati modellben.

Összefoglalás

Az öt kutatási terület megújuló energia-felhasználási szokásai között jelentős különbségek vannak. Skóciában, Hollandiában és Németországban jelenleg is jelentős a megújuló energiaforrások használata, míg Magyarországon vagy Csehországban alacsony ezeknek az aránya, annak ellenére, hogy ezekben az országokban is találhatóak alacsony széndioxid-kibocsátású energiaforrások, amelyekre érdemes lehet a jövőben építeni.

Általános tendencia ezekben az országokban, hogy megnövekedett a jelentősége a közvetítő szereplőknek, különösképpen a szakszerűséget kívánó projekt alapú fejlesztések során (Sjöblom et al., 2006; Kovách és Kristóf, 2009). A közvetítő szereplők nagy befolyással rendelkeznek, mivel a háztartások és a döntéshozók között közvetítenek, képesek befolyásolni a háztartások energiahasználatra vonatkozó döntéseit, és hosszútávon a lakosság energiahasználattal kapcsolatos értékeit. Ennek a közvetítő csoportnak az egyik sajátos típusa a projekt osztály.

A projekt, mint szervezeti és menedzsmenteszköz a fejlesztések fontos intézményévé vált, a projektifikáció az európai gazdaságokban és társadalmakban széles körben elterjedt (Sjöblom et al., 2006).

Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy nem létezik egy minden országra érvényes energiakormányzási modell. A kutatási területek összehasonlítása során három modellt találtunk, melyek alapvető célja az energiafogyasztás csökkentése. Sikeres és eredményes energiapolitika decentralizált, többszereplős, vagy akár hierarchikus, egyközpontú politikai hálózatban is megvalósítható.

A vizsgált területeken a központi kormányzatok megfelelő hatalommal és pénzügyi forrásokkal rendelkeznek ahhoz, hogy támogatási programokat indítsanak. Magyarországon, Hollandiában és Csehországban egyedül a központi kormányzat, az Egyesült Királyságban a központi és a skót kormány, Németországban a szövetségi államformából adódóan a tartományi kormányok és a központi kormány is képes energiatakarékosági programokat indítani.

Kormányzati modellek:

Erős hatalmi központok – helyi hierarchikus modell

Formálisan demokratikus döntéshozatali modell

Közös-döntéshozatal – helyi partnerségen alapuló modell

A helyi önkormányzatoknak korlátozott lehetőségei vannak az energiatakarékos magatartásformák népszerűsítésére, az energiatakarékos beruházások támogatására, mivel erre sem anyagi erőforrásaik, sem jogi lehetőségeik nincsenek. Ebből következően szerepük elsősorban az energiatakarékos magatartás népszerűsítésére és a tájékoztatásra korlátozódik.

A jó példák vizsgálata azt mutatja, hogy azokban az esetekben sikerült csökkenteni az energiafelhasználást, amelyek során szoros együttműködés alakult ki a köz-, és a (helyi) magánszféra között az alacsony széndioxid-kibocsátású társadalom megvalósítását célzó programok során.

Eredményeink azt igazolják, hogy különböző (helyi) kormányzati eszközöket alkalmazva lehet kialakítani azokat a terveket, amelyek segítenek megváltoztatni a háztartások energiafogyasztását, és ösztönzik a társadalom átalakulását.

A kormányzási módszereket áttekintve azt tapasztaltuk, hogy a központi kormányzat (government) mellett számos más szereplő is részt vesz a kormányzásban (governance), azaz mindegyik országban megjelentek az új típusú kormányzási módszerek. Új szereplők, hálózatok, és ezzel együtt új érdekek jelentek meg az energiapolitikában.

A politika sok feladatot átadott különböző ideiglenes intézményeknek, a projektek, pályázatok elterjedése pedig átalakította a hatalmi struktúrákat, a projekt diktálta logika szerint. Ez a hierarchikus modellre éppúgy igaz, mint a másik kettőre.

Ugyanakkor továbbra is az EU, valamint a nemzeti kormányok és a helyi önkormányzatok maradnak a kulcsszereplők az energiapolitikában, mivel ezek a szervezetek rendelkeznek a megfelelő hatalommal és legitimitációval, és képesek ellenőrzést gyakorolni a pénzügyi erőforrások felett.

Összességében a politikai szereplők és a nem kormányzati szervek közötti új koalíció segítheti Európát, hogy hatékonyan enyhítse, illetve kezelhesse a klímaváltozás következményeit, ami elősegíti a szereplők érdekeinek összehangolását, és az új, többszereplős kormányzati struktúrák kialakulását.

Az hogy a civil szervezetek és a vállalkozók egyre aktívabbá váljanak az úgynevezett „zöld kérdések”, az energiatakarékos, környezetvédelmi témák felvetésében, alapvetően fontos annak érdekében, hogy hatékonyan lehessen reagálni az éghajlatváltozás okozta kihívásokra.

Kutatásunk alapján az alábbi elveket javasoljuk előtérbe helyezni a szakpolitikák alakítása során:

- Törekedni kell a szakpolitikák közötti egyenlőség megőrzésére, és elkerülni azt, hogy egyes szereplők vagy szektorok előnybe kerüljenek a többivel szemben.
- Szükséges az érintettek bevonására, konszenzuskeresésre és részvételi technikákra építő sokszereplős kormányzási módszerek ösztönzése és erősítése. Szükség van továbbá olyan pénzügyi ösztönzők, szabályozók kialakítására, amelyek az adott helyi társadalmi, gazdasági környezethez illeszkedve képesek az egyének energiatudatosságát növelni, és így a háztartások energiafelhasználását csökkenteni.
- Támogatni kell a hálózatok kialakulását, a tudásátadást és információáramlást.
- Segíteni kell az energiafelhasználás csökkentését szolgáló helyi és laikus tudás kialakulását, elmélyülését.

- Egyszerre kell erősíteni a civil szervezetek tevékenységét és a helyi önkormányzatok tervezési, szabályozási és ellenőrzési képességét.
- Szükséges a tudatosságot növelő kampányok szervezése annak érdekében, hogy előmozdítsák a háztartások energiafogyasztásának csökkentését.
- Az érintett szereplők egyéni és intézményi érdekeit figyelembe véve, elfogadva kell tervezni.
- Egyrészt szükséges az erőteljes és azonnali beavatkozás, másrészt pedig a részvételi újraelosztás (participatív redisztribúció) bevezetése.
- A pénzügyi forrásokat közvetlenül a helyi szereplőknek kell juttatni, és azok felhasználását közvetlen EU Bizottsági ellenőrzés alá vonni.
- Az energiamegtakarítás ösztönzése érdekében is szükséges LEADER-típusú (alulról építkező) kezdeményezéseket létrehozni.
- Támogatni kell a kulcsszereplőket a helyi kibocsátás-csökkentést célzó kezdeményezések megvalósításában.

Irodalomjegyzék

- Andersson, K. (2006) Pursuing innovations through projects – the paradox of project management as a tool for regional development. In Sjöblom, S. – Andersson, K. – Ecklund, E. – Godenhjelm, S. (eds) *Project proliferation and governance*. Helsinki University Press, Helsinki, Arnold, London, p. 59–75.
- Arendt, H. (1970) *On Violence*. London, Penguin.
- Bache, I. – Flinders, M. (2005) *Multi-level Governance*. Oxford University Press.
- Backstrand, K., (2003) Civic science for sustainability: reframing the role of experts, policy-makers and citizens in environmental governance. In: *Global Environmental Politics* 3 (4), p. 24–41.
- Banerjee, S.B. and McKeage, K. (1994) How green is my value? Exploring the relationship between environmentalism and materialism. In Chris T. Allen and Deborah Roedder John (eds.) *Advances in Consumer Research*, 21.
- Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Bradshaw, Joel C. 2004. Who Will Vote For You and Why: Designing Campaign Strategy and Message. IN: James A. Thurber & Candice J. Nelson (eds.) *Campaigns and Elections American Style. Transforming American Politics*. Westview Press. 37-56, 260 o.
- Clegg, S. R. (1989) *Frameworks of Power*. London, Sage.
- Csurgó, B. – Kovách, I. – Kučerová, E. (2008) Knowledge, Power and Sustainability in Contemporary Rural Europe. In *Sociologia Ruralis*, 48/3, July 2008, p. 292–312.
- Dahl, R. (1989) *Democracy and Its Critics*. New Haven, Yale University Press.
- Denver, David – Gordon Hands. 1997. *Modern Constituency Electioneering. Local Campaigning in the 1992 General Election*. London: Frank Cass.
- Derzken, P. (2008) *The politics of rural governance. Case studies of rural partnership in the Netherland and Wales*. Wageningen University.
- Dunshire, (1993) 'Climate change and local, regional and devolved Government', (8th Report of Session 2007-2008). In: Eliassen K. – J. Kooiman (eds.): *Managing public organisation*, London, Sage.
- Eckersley, R., (1992) *Environmentalism and Political Theory*. State University of New York Press, Albany
- Eckersley, R., (2004) *The Green State – Rethinking Democracy and Sovereignty*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Entman, R. M. (1993) "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." In: *Journal of Communication* 43 (4).
- Evers, A. – Olk, T. (1996) *Wohlfahrtspluralismus. Vom Wohlfahrtsstaat zur Wohlfahrtsgesellschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Farrell, David – Paul Webb. 2002. Political Parties as Campaign Organizations. IN: Russel J. Dalton – Martin P. Wattenberg (eds). *Parties Without Partisans. Political Change in Advanced Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Faucheux, Ronald A. 1997. Strategies That Win. *Campaigns and Elections*. 18. évf.,10.sz.
- Foucault, M. (2000) *The Essential Works of Foucault 1954-1984: Vol. III: Power* NY: The New Press.
- Geddes, M. (2004) 'Norway: the Challenge of Creating Regional Partnerships' In : *New forms of governance for economic development*.
- Gerbner G. (2000) *Telling All the Stories (collected essays)* New York: Peter Lang Publishing.

- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press.
- Gillenwater, M. – Broekhoff, D. – Trexler, M. – Hyman, J. – Fowler, R. (2007) 'Policing the voluntary carbon market'. In: *Nature Reports Climate Change* 6 (0711), p. 85–87. Available online at: <http://www.nature.com/climate/2007/0711/full/climate.2007.58.html>.
- Goehler, G. (2000) Constitution and Use of Power. In: Goverde, Henri et al. (eds.): *Power in Contemporary Politics*. London, Sage.
- Goodwin, M. (1998) The governance of rural space. *Journal of Rural Studies*, 14 p. 5-12.
- Gosselin, T. (2003) Which defines the number of the local media? In: *Médiakutató*, 2003. spring
- Goverde, H. – Cerny, P. – Haugaard, M. – Lentner, H. (2000) (eds.) *Power in Contemporary Politics*. London, Sage.
- Goverde, H. – van Tatenhove, J. (2000) Power and Policy Networks, in: Henri Goverde, Philip G. Cerny, Mark Haugaard and Howard Lentner (eds.) *Power in Contemporary Politics*. Theories, Practices, Globalizations, London: SAGE, p. 96-111.
- Granovetter, M. (1973) "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*, Vol. 78, No. 6. 1360-1380. p.
- Greenwood, J (2003) *Interest Representation in the EU*, Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Greer A. (2005) *Agricultural policy in Europe*. Manchester, Manchester University Press.
- Heinelt, H. (2001) *European Union Environment Policy and New Forms of Governance*. Ashgate.
- Hyden, G. – Court, J. – Mease, K. (2004) *Making Sense of Governance: Empirical Evidence from Sixteen Developing Countries*. Boulder: Lynne Rienner.
- Kiss Balázs – Mihályffy Zsuzsanna – Szabó Gabriella. 2007. (szerk.) *Tükörjáték*. Budapest: L'Harmattan.
- Kiss Balázs 2006. (szerk.) *Távolabb a médiától!* Budapest: L'Harmattan.
- Klijn, E. H. (1997) Policy networks: an overview. In: Kickert, W – Klijn, E. H. – Koppenjan, J. (eds) *Managing complex networks: strategies for the public sector*. London, Sage.
- Knoke, D. (1990) *Political Networks. The Structural Perspective*, New York.
- Kooiman, J. – van Vliet, M (1993) Governance and public management In: Eliassen, K. – J. Kooiman (eds.): *Managing public organisation*, London, Sage.
- Kooiman, J. (1993) *Modern governance. New government – Society interactions*. London, Sage.
- Kotler, Philip. 2003. *Marketing Insights from A to Z*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Kovách, I. – Kučerová, E. (2006) The project class. The Hungarian and Czech cases. In: *Sociologia Ruralis*, 46/1, 3–22.
- Kovách, I. (1998) Leadership, Local Power and Restructuring in Hungary, In Halfacree K. – Kovách I. – Woodward R. (eds.): *Leadership and Local Power in European Rural Development*, Ashgate, Aldershot, Brlington, Singapore, Sydney.
- Kovách, I., Kristóf, L. (2009) The role of intermediate actors in transmitting rural goods and services in rural areas under urban pressure In: *Journal of Environmental Policy and Planning*, 2009/1 forthcoming.
- Laumann, E. O. – Knoke, D. – Kim, Y-H. (1985) An Organizational Approach to State Policy Formation: A Comparative Study of Energy and Health Domains. *American Sociological Review* 50: 1-19.
- Laumann, E. O. – Pappi, U. (1976) *Networks of Collective Actions*, New York.

- Lees-Marshment, Jennifer. 2001. *Political Marketing and British Political Parties. The Party's Just Begun*. Manchester: Manchester University Press.
- Lembecke, O. (2007) 'From Belief to Obedience: Max Weber on Legitimacy and Legality', Paper presented at the annual meeting of the Law and Society Association, TBA, Berlin, Germany.
- Maarek, Philippe J. 1995. *Political Marketing and Communication*. London: John Libbey.
- Marin, B. – Mayntz R. (1991) *Policy networks: empirical evidence and theoretical considerations*, Frankfurt am Main.
- Marsden, T. (2006) The road towards sustainable rural development: issues of theory, policy and practice in a European context. In Cloke, P. – Marsden, T. – Mooney, P. H. (eds.) *Handbook of Rural Studies*. Sage, London, p. 201-212.
- Murdoch, J. (2000) Networks a new paradigm of rural development? *Journal of Rural Studies* 16 p. 407-119.
- Murdoch, J. (2006) Networking rurality: emergent complexity in the countryside. In Marsden, T. – Cloke P. – Mooney, P. (eds.) *Handbook of Rural Studies*. Sage Publications, London, p. 171–185.
- Norris, Pippa. 2002. Campaign Communications. In: Lawrence LeDuc, Richard Niemi and Pippa Norris (eds). *Comparing Democracies 2. Elections and voting in global perspective*. Thousand Oaks: Sage.
- Parsons, T. (1986) On the concept of Political Power In: Steven Lukes (ed.): *Power*. York, New York, University Press.
- Peter, J. (2002) *Local Governance in Western Europe*, Sage Publications.
- Rein, M., Rainwater, L. (1986) Introduction. In: Rein, M., Rainwater, L. (eds.) *Public/Private Interplay in Social Protection* Armonk, New York.
- Rhodes, R. (1996) The new governance: governing without government. *Political Studies* 44. p. 652 -67.
- Rhodes, R. (1997) *Understanding governance: policy networks, governance reflexivity and accountability*. Open University Press, Maidenhead.
- Rhodes, R. (2000) Governance and public administration. In Pierre, J. (ed.) *Debating governance*. Oxford University Press, Oxford.
- Ringen, S. (2007) *What Democracy Is For: On Freedom and Moral Government*. Princeton University Press
- Rose, R. (1986) Common Goals but Different Roles: The State's Contribution to the Welfare Mix. In: Rose, R., Shiratori, R. (eds.) *The Welfare State East and West* Oxford University Press, New York.
- Salamon, L. – Sokolowski, S. W. – R. List (2003) *Global Civil Society An Overview*. Baltimore: John Hopkins University The John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project.
- Salamon, L. (1987) 'Of Market Failure, Voluntary Failure, and Third-Party Government', *Journal of Voluntary Action Research*, Vol. 16 (1)
- Semetko, H. A. – P. M. Valkenburg (2000) Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication* 50 (2).
- Sjöblom, S. (2006) Towards a projectified public sector – project proliferation as a phenomenon. In: Sjöblom, S. – Andersson, K. – Ecklund, E. – Godenhjelm, S. (eds) *Project proliferation and governance*. Helsinki University Press, Helsinki, p. 9–33.
- Smith, B. (2004) 'Local and national democracy: Lessons from the Third wave of democratization', in: I. M. Barlow, – Doris Wastl-Walter (eds.): *New challenges in local and regional administration*, Ashgate.
- Stewart, J. – Jones, G. (2003) *Renegotiating the Environment*. The Federation Press, Sydney.

- Stoker, G. (1997) Public –private partnership in urban governance in J. Pierre: *Public –private partnership in Europe and United States*. London Macmillan.
- Stoker, G. (1998) Governance as theory: five propositions, *International Social Science Journal*, Volume 50, Number 155, March 1998, p. 17-28.
- Sullivan, Sheffrin (2003) *Principles and Tools*. Prentice Hall Business Publishing Economics.
- Tankard, J. W. (2001) The Empirical Approach to the Study of Media Framing. In: Stephen, D. R. – Gandy O. H. – A. E. Grant – Mahwah (eds) *Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tovey, H (2008) Introduction: Rural Sustainable Development in the Knowledge Society Era. *Sociologia Ruralis* 48, p. 185-199.
- Viola, D. M. (2006) Interparliamentary Co-operation in the European Union: Towards a Multilevel Governance. In: G. P. E. Walzenbach (ed): *European Governance: Policy Making Between Politicisation and Control*, Ashgate.
- Weale A. – Pridham G. – Cini M. – Konstadakopulos D. – Porter, M. – B. Flynn (2003) *Environmental Governance in Europe, An Ever Closer Ecological Union?* Oxford University Press.
- Wenman, M (2003) What is politics? The approach of radical pluralism. *Politics* 23 (1), 57–65.
- Wring, Dominic 2001. Power as well as Persuasion: Political Communication and Party Development. IN: Bartle, John & Griffiths, Dylan (eds.) *Political Communication Transformed. From Morrisson to Mandelson*. Basingstoke: Macmillan-Palgrave
- Wring, Dominic. 1996. Political Marketing and Party Development in Britain: A „Secret“ History. *European Journal of Marketing*, 30. évf. 10-11. sz.
- Wring, Dominic. 1997. Reconciling Marketing with Political Science: Theories of Political Marketing. *Journal of Marketing Management*, Vol 13, No7, pp 651-663.

Energiaszükséglet, kormányzás és infrastruktúra – Hajdú-Bihar megye esete

Tanulmányunkban részletesen bemutatjuk a Hajdú-Bihar megyében készült kutatás eredményeit. Írásunk két részből áll.

Az infrastruktúrát leíró fejezetben a kutatási terület, Hajdú-Bihar megye történeti háttérét, infrastruktúráját és főbb szocio-demográfiai ismérveit elemezzük az energiaszükséglethez kapcsolódóan. Röviden leírjuk a vizsgált terület történelmi jellemzőit, tradícióit, a helyi emberek mentalitását, a települések struktúráját, közlekedési hálózatát és a háztartások fogyasztási szokásait.

A második részben ismertetjük a magyar kormányzati rendszer és a helyi önkormányzatok általános felépítését, elemezve a régi típusú önkormányzás és az új típusú kormányzás közötti átmenetet, vizsgálva, hogyan működik a kormányzati rendszer. Bemutatjuk a különböző kormányzati intézményeknek az energiapolitikában betöltött szerepüket, funkciójukat, kapcsolati hálójukat, céljaikat és teljesítményüket. Esettanulmányokon keresztül (Debrecen, a Hajdúsági kistérség, Berettyóújfalu, Komádi) vizsgáljuk a helyi önkormányzatok működését.

Tanulmányunk dokumentumelemzésen és a debreceni, hajdúsági és berettyóújfalui kistérségében végzett terepkutatáson alapul. Berettyóújfaluban 18 interjú készült helyi döntéshozókkal, vállalkozókkal és civil szervezetek tagjaival. Debrecenben hat interjút készítettünk a városi és a megyei önkormányzatnál, a központi hatóságok helyi képviselőinél és civil szervezeteknél. Hajdúságban öt interjú készült: helyi vállalkozókkal és városi önkormányzati képviselőkkel. A félig strukturált interjúkat kutatócsoportunk tagjai készítették. Az interjúk többségét rögzítettük és a leírást követően elemeztük.

I. Infrastruktúra

A vizsgált terület általános jellemzői

Hajdú-Bihar megye területe 6211 km², a negyedik legnagyobb megye Magyarországon. Több mint félmillió ember él a megyében, a lakosság 78%-a városban. A természetes szaporulat magasabb, mint az országos átlag, jóllehet a lakosok száma csökkenne a bevándorlás nélkül. Debrecen, Hajdú-Bihar megye székhelye, a második legnagyobb város Magyarországon.

A megye gazdasága a statisztika adatok alapján az országos helyzethez hasonlóan alakul. A foglalkoztatottak száma 2002-ben 119,000 fő, míg az aktív munkaképes korú lakosság száma 170,000 fő. Ez nagyjából megegyezik az országos átlaggal, bár a megyében alacsonyabbak az átlagkeresetek. A munkanélküliségi ráta az országban az egyik legmagasabb.

Jóllehet Hajdú-Bihar megye évszázadok óta döntően mezőgazdaságból élő terület, az élelmiszeripar, a gyógyszergyártás és még néhány más iparág is megtalálható a megyében. Az oktatás és a turizmus is folyamatosan fejlődik a térségben.

Hajdú-Bihar Magyarország egyik legvárosiasodottabb megyéje. A megye központja Debrecen, itt 200,000 fő lakik. A megye településeinek átlagnépessége 7000 fő, ami a magyarországi átlag duplája.

A megyei lakosság életkori mutatói kedvezőbbek, mint az országos átlag. A 100 felnőttre jutó gyermekek száma kicsit magasabb, mint az átlag (Hajdú-Bihar: 28, Magyarország: 25), míg a 100 felnőttre jutó idősök száma kicsit alacsonyabb (Hajdú-Bihar 30, Magyarország: 34).

A megye háztartásai többsége városban található (75,2%). A háztartásszerkezet legfőbb jellemzője a háztartásméret folyamatos csökkenése. 2005-ben Hajdú-Bihar megyében 100 háztartásra 255 ember jutott, ami a csökkenés ellenére is 8 fővel több volt, mint a magyarországi átlag. A háztartások többsége nukleáris családokból áll (2005-ben 149000). Az egyedülálló háztartások számának növekedése is fontos demográfiai jelenség: 2005-ben a háztartások 28%-a állt egy személyből Hajdú-Bihar megyében.

A megyében 158134 lakóingatlan található. Átlagos méretük 70 m². A városokban több lakóingatlan van, mint a falvakban, de az ingatlanok mérete a falvakban nagyobb. Az ingatlanméretek változását jól szemléltetik az új építésű ingatlanok. Míg az 1990-es években még az új építésű ingatlanok mérete 75-101m² között mozgott, 2005-re 7-35m²-el nőtt a méretük. A kisebb városokban és falvakban, ahol alacsonyabb a háztartások jövedelme, az új ingatlanok mérete kisebb az átlagosnál, átlagosan 90m². Az új építésű ingatlanok mérete a Debrecen agglomerációjában található kisvárosokban és falvakban a legnagyobb, itt a városból kiköltöző, jobb társadalmi helyzetű csoportokhoz tartozók élnek.

Az energiaszükséglethez kapcsolódó infrastrukturális jellemzők

A háztartások infrastruktúrája

Míg az 1990-es években a gázt csak az urbanizált, nagy lélekszámú településeken vezették be, 1995-re a megye minden városában és több faluban is bevezették a gázt. 2005-ben az átlagos városi gázfogyasztás 45-59m³ volt személyenként, a vidéki településeken azonban ennél lényegesen kevesebb. Ezt a különbséget város és vidék között a vidék alulfejlett infrastruktúrája és az alternatív energiaforrások (pl. fa) könnyű elérése eredményezte. A gázfogyasztás növekedése mutatja a települések infrastrukturális fejlesztéseit és a terület társadalmi szerkezetét. A háztartások helyzete jelentősen befolyásolja az energiaszükségletüket.⁹

A 2002-es régiós adatok a térségben jellemző fűtéstípusokról azt mutatják, hogy az Észak-alföldi régióban (melynek része Hajdú-Bihar megye) a távfűtés elterjedtsége viszonylag alacsony. Csak az ingatlanok 7,4%-ban van távfűtés, míg a magyarországi átlag 17,4%. A legelterjedtebb fűtési típus az Észak-alföldi régióban a gáz vagy elektromos fűtés (33,9%), a központi fűtés (30,9%), és a szén és fafűtés (a háztartások 19,1%-ban van szén vagy fafűtés, ami kicsit több mint a magyarországi átlag, 14,7%).

A térségi adatok alapján a hagyományos energiaforrások használatának az átlagosnál nagyobb jelentősége van az Észak-alföldi régióban, a szilárd tüzelőanyagok és a fűtőolaj felhasználása 122,7%-a az egész magyarországinak. A palackos gáz is az átlagosnál elterjedtebb a térségben (115,8%).¹⁰

Élelmiszerfogyasztás

⁹ Csákberényi-Nagy 2005. Available online at: http://www.alterweb.eu/docs/korompai_cikk.pdf

¹⁰ Berendi Horváth (2004) A háztartások lakásfenntartási kiadásai KSH.

A 2007-es adatok szerint az egy főre eső élelmiszerfogyasztásban a gabonafélék és a húsfogyasztás az országos átlag felett van a térségben. Az egy főre jutó gabonafogyasztás 92,4 kilogramm, míg az országos átlag 88 kilogramm. Az egy főre jutó húsfogyasztás 61,5 kilogramm, míg az országos átlag 57,3 kilogramm. Viszont az Észak-alföldi régióban lakók kevesebb gyümölcsöt (42,5 kg/fő) és zöldséget (83,9 kg/fő) fogyasztanak, mint a magyar átlag (gyümölcs 44,9kg/fő, zöldség 85,1 kg/fő).¹¹

Közlekedés

A megye fontos szerepet tölt be Magyarország kelet-nyugati közlekedésében. Ezt jelzi az úthálózat és a vasúti közlekedés fejlettsége, négy országúton és autópályán is elérhető a megye, és Debrecen a Budapest-Záhony fővasútvonal mentén található. Egy fő és nyolc vasúti mellékvonal található itt, aminek köszönhetően a megye nagyobb települései elérhetőek vonattal, a vasút összeköti a különböző településeket egymással és Debrecennel (valamint a határos országokkal) is. Ugyanakkor, ahogy arról interjúalanyaink többsége beszámolt, a közösségi közlekedés elérhetősége a kis falvakban alacsony, átlagosan csak napi két busz van, amivel Debrecenbe utazhatnak.

A Debreceni Reptér a Debreceni önkormányzat tulajdonában van, és az Airport Debrecen Kft. üzemelteti. A repülőtér fontos szerepet játszik a megye fejlődésében, különös tekintettel a turizmusra.

A járművek száma 2006-ban Hajdú-Bihar megyében 148975 volt, ami a Magyarországon található járművek 4,6%-a, 138156 személygépjármű, 773 busz, 6360 motorbicikli és 226 lakókocsi. A személyszállító járművek száma jelentősen nőtt az utóbbi években a megyében, 41%-os volt az emelkedés 2000-2007 között.

A kocsik átlagos életkora Magyarországon 10,34 év volt 2006-ban, ami Hajdú-Bihar megyében is hasonlóan alakult (10,57 év).¹²

A bicikli hagyományosan népszerű közlekedési forma a megyében, elsősorban a vidéki városokban és falvakban, de debreceni interjúalanyaink is említették, hogy folyamatosan nő a bicikkel közlekedők száma. A bicikli nemcsak a helyi lakosok mindennapi közlekedésében fontos eszköz, hanem számos utazási iroda kínálatában is találhatóak biciklis túrák a megyében. Talán ennek köszönhető, hogy egyre több bicikliút épül a megyében Európai uniós forrásokból.

Lehetséges alacsony széndioxid-kibocsátású energiaforrások

Több alacsony széndioxid-kibocsátású energiaforrás is található a megyében: szélenergia, napenergia, geotermikus energia, biomassza, és szalmaerőmű. Jóllehet új szélenergia létrehozására még csak tervek vannak, ez lehet az egyik legfontosabb alacsony széndioxid-kibocsátású energiaforrás a jövőben. Számos szakértő mutatott rá a szélenergia használatának lehetőségeire a térségben. Ráadásul hagyományai is vannak ennek, a szélenergiát már régóta ismerik és használják, a 19. század óta találhatóak szélmalomok a térségben. A magyarországi szélmalomok 95%-a az Alföldön van, amelynek egy része Hajdú-Bihar megyéhez tartozik.

Egy másik fontos alternatív energiaforrás a termálvíz, mely majdnem minden településen megtalálható, jelenleg azonban kizárólag a turizmusban használják. Ugyanakkor több tudományos és innovatív projekt is foglalkozik azzal, hogy feltárja a termálvíz energiaként való hasznosításának lehetőségeit a térségben. Számos település és kistérség készített megvalósíthatósági tanulmányt a termálvíz energiaforrásként való felhasználásáról, de ahogy

¹¹ KSH Statisztikai Tükör 2009/3., interneten: www.ksh.hu

¹² Fancsali (2007) A Nyugat-Dunántúl közúti gépjárműállomány KSH.

azt a későbbiekben bemutatjuk, elsősorban finanszírozási okok következtében ezek a tervek egyelőre nem valósultak meg.

A mezőgazdaság nagy jelentősége emellett jó lehetőséget biztosít a biomassza energiaként való használatára is a megyében. Debrecen város hőszolgáltatója például egy biogázerőmű létrehozását tervezi a panelházak fűtésére. Ez az erőmű a szalmát és mezőgazdasági hulladékot alakítaná át elektromos árammá.

A környezettudatosság fejlesztésének egyik alapja lehet helyi szinten, hogy a Hortobágyi Nemzeti Park (ami az első és legnagyobb nemzeti park Magyarországon) nagy része a megyéhez tartozik. Emellett sok környezetvédő civil szervezet van, ami hozzájárulhat az alacsony széndioxid-kibocsátású társadalom kialakításához a térségben.

II. Kormányzás, hatalmi viszonyok és energia politika

A Hajdú-Bihar megyei kormányzati szerkezet leírásakor a különböző kormányzati szintek és intézmények jellemzőit ismertetjük, majd meghatározott szempontok alapján elemezzük az energiapolitikában résztvevő főbb szereplőket.

Az elemzésben első lépésként meghatározzuk az intézmények és szervezetek feladatait, bemutatjuk szervezeti jellemzőiket, kapcsolati hálójukat és érdekkonfliktusaikat. Végül beazonosítjuk, hogy melyik kormányzási típus jellemző rájuk. Mivel a kutatás fő kérdése a háztartások energiafogyasztása, az általunk készített interjúkban arra próbáltunk meg választ kapni, hogy ezek az intézmények hogyan befolyásolják a háztartások energiahasználatát. Magyarországon jellemzően az önkormányzatok beruházási, fejlesztési tervei az állami illetve az uniós finanszírozások köré épülnek, sőt a vállalkozói szféra és a civil szervezetek is egyre nagyobb mértékben támaszkodnak ezekre a forrásokra. Fontos elemzési szempontunk tehát az energiakérdés kapcsán az önkormányzatok pályázati rendszerének vizsgálata, illetve a vállalkozások és a civil szervezetek finanszírozásának bemutatása.

Ezután megvizsgáljuk egyrészt az önkormányzatok energiához kapcsolódó feladatait (azaz hogyan és milyen módon vesznek részt az energiaügyben), másrészt az önkormányzatok energiával kapcsolatos terveit, koncepcióit, illetve a helyi energiával foglalkozó vállalkozók és civil szervezetek bevonását a döntéshozatalba és megvalósításba, s bemutatjuk azokat az országos és helyi programokat, amik kifejezetten a háztartások energiafogyasztásának csökkentését célozzák (pl. panelprogram).

A fentebb megállapított szempontok alapján áttekintjük a különböző szereplők energiafogyasztást befolyásoló tevékenységét az alábbi településeken: Debrecen, Hajdú városok, Berettyóújfalu és Komádi. Hogy jobban megértsük a helyi folyamatokat, esetleírások segítségével ismertetjük a helyi energiapolitikák jellegzetességeit.

A kormány

A Magyar Állam 2002-ben írta alá a Kiotói Egyezményt, és a parlament még abban az évben törvényben szabályozta az ezzel kapcsolatos célokat, teendőket. A kormány intézkedései a nemzetközi programok és megegyezések általános céljait tükrözik, ugyanakkor semmilyen speciális, egyedi, a helyi viszonyokra vonatkozó kormányzati projekt vagy intézkedés nem született azóta.

Az állam által működtetett Környezet és Energia Operatív Program célja az életminőség javulása a környezetszennyezés csökkentésével, a természeti értékek védelmével és megőrzésével, a társadalmi és környezeti fenntartható fejlődés harmonizációjával. Bár a kiemelt témák 5,2%-ot kapnak a pénzügyi keretből, a klímaváltozás kezelése nem, csak a megújuló energiaforrások használatának növelése került a kiemelt fontosságú kérdések közé.

Magyarország vállalt célkitűzése, hogy széndioxid-kibocsátását 2008-2012 között 25,4%-al csökkenti. 2008 márciusában a parlament elfogadta a Nemzeti Klímaváltozási Stratégiát, aminek lényege, hogy csökkentik a klímaváltozás környezeti, gazdasági és társadalmi hatásait és növelik a klímaváltozással kapcsolatos társadalmi ismereteket.

A Zöld Beruházási Rendszer létrehozása a magyarországi széndioxid-kibocsátás kereskedelmének szabályozását szolgálja. 2008-ban elfogadták az Energiahatékonysági Cselekvési Tervet is, melynek keretei között konkrét tevékenységeket határozhatnak meg az energiahasználat kapcsán. A Cselekvési Terv 1%-os energiamegtakarítást tervez 2008-2016 között.

Magyarország 2008-ban csatlakozott a nemzetközi Klíma és Energia programhoz is, melyben vállalta, hogy 10% alatt tartja az üvegházhatású gázok kibocsátását. 2009-ben a kormány 965000 eurót tervezett arra fordítani, hogy növelje a klímaváltozás negatív hatásairól való lakossági ismereteket. Ehhez kapcsolódóan a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium programokat hirdetett meg, filmeket, cikkeket, újsághirdetéseket készített, a környezettudatos életstílust reklámozva. A „kapcsold ki” kampány 2009 január elején kezdődött.

A környezetvédelemmel és klímaváltozással kapcsolatos kérdések kezelésében az állami hivatalok (Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, a Magyar Energia Hivatal és a Zöld Pont irodáinak országos hálózata) a központi intézményi szereplők. A környezetvédelemben résztvevő kormányzati szervek jellemzően hierarchikusan működnek, a Minisztérium a saját intézményi érdekeit képviseli. Bár a környezetvédelem, és különösen a klímaváltozás kezelése egyfajta együttműködést feltételez az állam és a civil szféra között, azonban a hierarchikus hatalmi struktúra sok esetben ellehetetleníti ezt az együttműködést. A kormányzati hivatalok és a civil szervezetek közötti együttműködések véletlenszerűek, hiszen sok esetben ellentétes céljaik és érdekeik vannak. Az alkalmi együttműködések azonban nem elég hatékonyak a háztartások energiacsökkentésének elősegítésére.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a környezetvédelmi témák, és a klímaváltozás továbbra is periférikusak a magyarországi politikai közéletben a nemzetközi intézmények és az európai uniós kezdeményezések iránymutatásai ellenére is.

Kormányzati struktúra Hajdú-Bihar megyében

A kormányzás fő szereplői Magyarországon az önkormányzatok. A megyei önkormányzat szerepe folyamatosan csökken ebben a struktúrában. Ezzel párhuzamosan a kisebb önkormányzatok törvényileg előírt társulásai egyre fontosabbá válnak a helyi politikai szintén. Ezek a szerveződések különböző szolgáltatásokat biztosítanak és helyi fejlesztési terveket készítenek. A helyi önkormányzatok mellett a központi hatóságok hivatalainak és a térségi fejlesztési tanácsnak van kiemelt szerepe a helyi kormányzati struktúrában. A központi kormányzat nem csak törvények révén, hanem más módon is befolyásolni tudja a helyi ügyeket (mint pl. a térségi tanácsstagok jelölése stb.).

A központi hatóság megjelenése helyi szinten

A központi hatóságokat helyi szinten a Környezetvédelmi Vízes Természetvédelmi Ügynökség képviseli. Az ügynökség hivatalainak vezetőit a Nemzeti Központi Ügynökség nevezi ki. Feladatuk a helyi ipari egységek (szennyezőanyag kibocsátás, vízszennyezés stb.) és az új építési tervek és beruházások környezetvédelmi szempontú ellenőrzése. Törvény szerint nem kell kapcsolatba lépniük a helyi szereplőkkel, az önkormányzatokkal és befektetőkkel, ennek ellenére a Hajdú-Bihar megyei ügynökség és Debrecen város önkormányzata között hivatalos együttműködés van, havonta találkoznak. A hivatal kapcsolatban áll más kisebb települések jegyzőivel is, különböző kérdésekben önkéntes alapon nyújtanak segítséget az önkormányzatoknak. Jóllehet az ügynökség széleskörű helyi hálózattal rendelkezik, kevés lehetősége van arra, hogy speciális helyi ügyekkel foglalkozzon, hiszen követnie kell a központi szabályokat. Ez a hivatal tipikus példája a független hatóságoknak.

Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Tanács

2000-ben hozták létre a tanácsot azzal a céllal, hogy kezelje az Európai Unió fejlesztési forrásokat a térségben. 19 tagja van: kilenc tagot a különböző minisztériumok delegálnak, hármat a kistérségek, hármat a megyék és három a térség legjelentősebb városainak polgármestere. A tanács működését a kormány ellenőrzi. Az intézmény koordinálja a térségi fejlesztési tervek készítését, a különböző minisztériumok fejlesztési politikáit, sőt néhány fejlesztést ő maga szervez. A szerepét elemezve hipotézisünk az volt, hogy az együttműködések a tanácsnak köszönhetően a kistérségi társulások, a megyék és a városok között zavartalanok. Valójában azonban a tanácsnak csak kis szerepe van a különböző intézményi és kormányzati szintek közötti közvetítésben, mivel a kormány által jelölt tagok és képviselők túlnyomó többségben vannak benne. Ezáltal a tanács csak egy újabb csatamezőként üzemel a politikai pártok számára.

A magyarországi önkormányzatok felépítése

Az önkormányzatok a helyi közszolgáltatások biztosításában, a közügyek ellátásában törvényben meghatározott, illetve saját maguk részére megállapított feladat- és hatáskörökkel, és önálló döntési jogkörrel rendelkeznek. Az önkormányzati jogok a helyi választópolgárok közösségét illetik meg, az önkormányzatok a lakosság által választott képviselőkkel működnek. Az önkormányzat a szervezetét, működését a törvény keretei között maga határozza meg, költségvetését önállóan állapítja meg, működéséhez saját tulajdonában álló vagyonnal rendelkezik, nincs felettes szerve. Működése felett a törvényességi ellenőrzést az államigazgatás gyakorolja. Az önkormányzatoknak két típusa van Magyarországon: a települési önkormányzatok (főváros, főváros kerületei, városi, községi önkormányzatok) és a területi önkormányzatok: (megyei önkormányzatok).

A Megyei Önkormányzat Hivatala

A megyei önkormányzatok feladatait és hatásköreit a lakosság által választott megyei közgyűlés látja el. A közgyűlés elnökét maga a közgyűlés választja. Szervezeti felépítése (bizottságok, megyei önkormányzati hivatal, megyei főjegyző stb.) és az általuk ellátott feladatok típusa (kötelező, önként választott) megegyezik a települési önkormányzatokéval. A fontosabb testületi döntések meghozatala előtt a döntés által érintettek részére lakossági fórumot rendeznek.

A képviselő-testület közmeghallgatást tart az állampolgárok és a társadalmi szervezetek számára. Az önkormányzat a helyi sajtó és a hivatali hirdetőtábla segítségével tájékoztatja a lakosságot a helyi ügyek alakulásáról.

A megyei önkormányzat kötelező feladatai közé tartoznak azok, amelyekre a települési önkormányzatok nem kötelezhetőek és nem végzik el őket: jellemzően a megye egészére vagy nagy részére kiterjedő szolgáltatások biztosítása (pl. körzeti közszolgáltatás: középiskolai ellátás). A szervezetnek nagyon kevés saját bevétele van, bevételeinek többsége a központi költségvetésből származik, mint normatív támogatás, a fentebb említett feladatok ellátására. A szervezet négy részből áll, amelyből az egyik kizárólag projektmenedzseléssel foglalkozik.

A hivatalnak szoros kapcsolata van Debrecen Város önkormányzatával. A megyei önkormányzat elnöke minden hónapban találkozik Debrecen polgármesterével, hogy egyeztessék a fejlesztési elképzeléseket és terveket, és a két szervezet hivatalnokai folyamatosan konzultálnak egymással a folyó ügyekről. Jelenleg stabil jobboldali többség van (Debrecenhez hasonlóan) a megyei önkormányzatnál is, így az együttműködés Debrecennel zavartalan.

A szervezetnek nincs közvetlen befolyása a helyi energiafogyasztásra, jóllehet az általuk működtetett intézmények révén érintettek a témában. Az energiafogyasztás és -kibocsátás csökkentését azért tartják fontosnak, mert energiamegtakarítást jelent.

Az intézményre jellemző kormányzati modell a lokális hierarchikus és a demokratikus döntéshozatali modell között van, hiszen az önkormányzat elnökének együtt kell működnie más, intézményen kívüli szereplőkkel is.

Debrecen

Debrecenben a képviselőtestület tagjainak száma a polgármesterrel együtt 50 fő. A polgármester (az egyik vezető alakja, alelnöke a FIDESZ-nek 1998 óta) és a 3 alpolgármestere is jobboldali, és a képviselőtestületben is jobboldali többség van. Emellett 3 különböző civil szervezet képviselője is tagja a testületnek. A Képviselőtestület ülései nyilvánosak, a napirendi pontokhoz az állampolgároknak is lehetőségük van hozzászólni. A testület a képviselők közül tanácsnokokat választhat. A tanácsnok felügyeli a képviselő-testület által meghatározott önkormányzati feladatkörök ellátását.

Debrecen települési önkormányzat, de emellett ellát bizonyos megyei önkormányzati feladat- és hatásköröket is. A megyei önkormányzattal közös feladatokban való együttműködés előkészítésére és összehangolására a képviselőtestület egyeztető bizottságot hoz létre. A bizottságba civil szervezet képviselőit, illetve helyi állampolgárokat is választ a képviselőtestület.

A képviselőtestületnek 12 állandó bizottsága van. A bizottságok működésére jellemző a kapcsolattartás és az együttműködés a különböző szervezetekkel, ez feladataik fontos eleme. A bizottságok számára a testület határozza meg, hogy milyen civil szervezetekkel tarthatnak fenn állandó kapcsolatot, és kikkel működhetnek együtt egy-egy pályázat keretein belül. Ez azt jelzi, hogy a politika a városban kialakította saját állandó civil szféráját, ahova kívülről bekerülni szinte lehetetlen.

Az önkormányzat feladata az energiakérdéshez kapcsolódóan a településfejlesztés és közreműködés a helyi energiaszolgáltatásban. Az energiakérdésében érintett bizottságok az Európai Integrációs, a Környezetvédelmi, a Tulajdonosi és a Városfejlesztési Bizottság. Az Európai Integrációs Bizottság az Európai Unió projektjeiben vesz részt (melyek egy része az energiára irányul) és kapcsolatot tarthat fenn a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat szakbizottságával, a Debreceni Egyetemmel és más európai integrációs feladatokkal foglalkozó

civil szervezetekkel. A Környezetvédelmi Bizottság ellenőrzi a település forgalmi rendjét, a helyi közlekedés és a közlekedéssel összefüggő környezeti terhelés alakulását, a környezeti oktatás, nevelés formáit és módszereit az oktatási intézményekben. Kapcsolatot tarthat a bizottság feladatkörét érintő területen működő önszerveződő közösségekkel, és meghatározott szervezetekkel, hatóságokkal és hivatalokkal, emellett közreműködik a mezőgazdasági és környezetvédelmi vállalkozásokat érintő pályázatok kiírásában. A Tulajdonosi Bizottság véleményezi a fejlesztési és beruházási terveket. A Városfejlesztési Bizottság véleményezi a településfejlesztési koncepció és módosításai tervezetét, a lakossági távfűtés és melegvíz szolgáltatás hatósági díjának megállapítására, módosítására vonatkozó előterjesztést, kapcsolatot tarthat meghatározott hivatalokkal és hatóságokkal.

Debrecenben van az egyik legnagyobb létszámú polgármesteri hivatal Magyarországon, a dolgozók létszáma: 616 fő, ebből vezető 6 fő (Polgármester, 3 alpolgármester, 1 jegyző, 1 aljegyző). A Polgármesteri Hivatalban az energiakérdéshez valamilyen formában kapcsolódó osztályok és csoportok a Gazdaságfejlesztési Csoport, a Várostervezési Osztály, a Városfejlesztési Főosztály, a Városüzemeltetési Csoport, a Pénzügyi Osztály és a Közlekedési Csoport. A Gazdaságfejlesztési Csoport pályázatokkal kapcsolatos feladatokat lát el. A Várostervezési Osztály feladata javaslatok készítése a városrendezésről, az infrastruktúra, településhálózat és a közlekedési hálózat fejlesztéséről. A Pénzügyi Osztály a pályázatok pénzügyi részével foglalkozik. A Városfejlesztési Főosztály pályázatokkal kapcsolatos feladatokat lát el, együttműködik a szakminisztériumokkal, települési önkormányzatokkal és a szakmai szervezetekkel, emellett lakossági fórumokat szervez. A Városépítési Osztály beruházási, felújítási és környezetvédelmi feladatokat is ellát, emellett kapcsolatban van a városban működő közmű üzemeltető szervekkel. A Városüzemeltetési Csoport közvilágítással kapcsolatos és energiaügyi feladatokat is ellát. Az energiagazdálkodás fejlesztésére vonatkozó önkormányzati javaslatok előkészítését, a város energiafelhasználásának figyelemmel kísérését és a felhasználás racionalizálására vonatkozó elképzelések, koncepciók kidolgozását végzi. A Közlekedési Csoport feladatai közlekedésfejlesztési tervek és koncepciók előkészítése, végrehajtása, közlekedési beruházásokban való közreműködés, beruházások indítása, pályáztatása és bonyolítása, tömegközlekedéssel összefüggő feladatok ellátása.

Vállalatok Debrecenben

Terepkutatásunk alatt kevés lehetőségünk nyílt arra, hogy alaposan felmérjük a debreceni piaci szférát, ezért csak a témánk szempontjából fontos vállalatot, a Debreceni Vagyonkezelő Zrt.-t vizsgáltuk, melynek tulajdonosa az önkormányzat. Ez a vállalat a közszolgáltatásokat nyújtó cégek többségének tulajdonosa, a vízszolgáltatás, a távfűtés, a helyi tömegközlekedés és a közvilágítás is hozzá tartozik.

A kapcsolat az önkormányzat és a Debreceni Vagyonkezelő Zrt. között hierarchikus, sok esetben úgy működik a vállalat, mintha a városháza egyik osztálya lenne. A cégnek nincsenek kapcsolatai más politikai szereplőkkel és nem konzultálnak más ügynökségekkel, kizárólag a tulajdonos, vagyis az önkormányzat utasításait követik.

Esetleírások

Alternatív energiahasználat a város fűtési rendszerében

A vállalatok lehetséges szerepét mutatja az energiahasználatban a Debreceni Vagyonkezelő Zrt. tulajdonában lévő Távfűtési Zrt. projektje. Egy biomassza erőmű építését tervezik a gázerőmű helyett. Céljuk, hogy függetlenné váljanak az importált energiaellátástól. A beruházás pozitív környezeti hatásainak és a hosszú távú

ökológiai fenntarthatóságnak azonban nem volt szerepe a döntéshozatalnál, kizárólag gazdasági, anyagi megfontolásokat vettek figyelembe.

Panelprogram

Az állam, az önkormányzat, a háztartások és a lakóközösségek együttműködését szemlélteti a panelprogram. Az állam minden évben pályázatot hirdet panelházakban lakók számára épületkorszerűsítésre (szigetelés, fűtéskorszerűsítés). A pályázatra önkormányzatok és házközösségek is jelentkezhetnek. A házfelújítások költségének egy részét az állam, egy részét az önkormányzat, míg egy részét maguk a háztartások, lakóközösségek vállalják. Az önkormányzatok saját hatáskörön belül dönthetnek arról, hogy a költségvetésükből mekkora összeget különítenek el a programra. Az önkormányzati támogatás határozza meg, hogy hány ház vehet részt az adott településen a programban. Ez a program évek óta sikeresen működik a városban, ami elősegíti, hogy a panelházakban lakók felújíthassák a fűtési rendszert és a szigetelést. 2010-ben azonban csökkent az önkormányzat önrésze, így kevesebb lakóház vehetett részt a programban.

A helyi közlekedés

Debrecen fenntartható városi közlekedés-fejlesztési terve a nem kormányzati résztvevők szerepét mutatja az energiapolitikában. Az EU-s támogatású (2005-2008) projekt célja volt, hogy fokozatosan biogázzal üzemelő buszokat állítsanak forgalomba Debrecen tömegközlekedésében, s a biogáz használatának további lehetőségeit is feltérképezzék. A projektet a debreceni képviselőtestület koordinálta, a formális és informális kapcsolatrendszerét használva különböző partnereket hívott meg a projektbe a szakmai, tudományos szférából illetve a gazdasági életből. A legfőbb közreműködők a Hajdú Volán Közlekedési Vállalat és a Debreceni Egyetem volt. Ahogy az egyik résztvevő szakértő nyilatkozott: „Bevonásom a projektbe természetes volt, hiszen köztudott, hogy a megújuló energiaforrásokkal foglalkozom. Az önkormányzat meghívására a projekt résztvevőjévé váltam. Természetesen már ezt megelőzően is kapcsolatban álltam az önkormányzattal.” A projekt eredményeként a Hajdú Volán több energiabarát buszt is üzembe helyezett Debrecenben, és a bevont szakértők megvalósíthatósági tanulmányokat készítettek a biogáz további hasznosításáról a városi tömegközlekedésben. Azonban 2009 nyarán a város nem hosszabbította meg a szerződést a Hajdú Volánnal, és egy új szolgáltatót, saját vállalatát, a Debreceni Vagyonkezelő Zrt-t bízta meg a tömegközlekedés üzemeltetésével. A dokumentumelemzés alapján azt találtuk, hogy ennek két oka volt: egyrészt az új szolgáltató olcsóbb volt, mint az előző, másrészt még hatékonyabbá tudta tenni a környezetbarát tömegközlekedést a városban, mivel az általa beszerzett új buszok kibocsátásai még alacsonyabbak voltak.

Ez az eset jól szemlélteti, hogy az önkormányzatnak kulcsszerepe van az energiatémában, önkormányzati szándék, támogatás és kapcsolati rendszer nélkül ez a projekt ebben a formában nem valósulhatott volna meg.

Úgy tűnik, hogy a debreceni önkormányzatnál a már kialakult rendszer fenntartása, működtetése rendkívül hatékonyan történik. Az önkormányzat működésére jellemző (közgyűlési bizottságok, Polgármesteri Hivatal), hogy a feladatokat részfeladatokra bontják és szétosztják a különböző osztályok és csoportok között. Ez a szervezethez és a profizmus nagy fokát igényli, illetve a különböző részek közötti folyamatos együttműködést, kommunikációt. A város polgármestere határozza meg az alapvető fejlesztési irányokat a városban és az egész megyében is. Ahogy már fentebb említettük, ennek kapcsán a Polgármesteri Hivatal munkatársai rendszeresen konzultálnak más hivatalokkal. Ezek az egyeztetéseken a debreceni vezetők elképzelései dominálnak interjúalanyaink állítása szerint.

Debrecen város és a megye legfőbb irányítói a képviselőtestület és a polgármester. A kormányzás nagyszámú és fejlett hivatali rendszeren alapul, ami a helyi önkormányzat szerteágazó intézményrendszeréből, vállalataiból és civil szférájából áll. Azok a civil szervezetek és vállalatok, melyek nem tartoznak közvetlenül az önkormányzat hálózatába, valószínűleg nem képesek hatékonyan befolyásolni a helyi gazdaságot. A városházának nem csak perefertált civil szervezetei vannak, de egyre inkább saját vállalatait foglalkoztatja a város működtetésénél, ami egyfajta zárt, hierarchikus városi vezetést sejtet. A nem kormányzati szereplők bevonása a helyi energiapolitikába is az informális kapcsolati hálón, az ismeretségeken alapul.

A kormányzati modell Debrecenben lokális-hierarchikus. A polgármesteri hivatal szervezete hierarchikus, jóllehet folyamatosan konzultálnak a hivatalon belüli és kívüli szereplőkkel, és nyitottak az új elképzelésekre, ami a rendszert rugalmasabbá teszi. Az önkormányzat saját tulajdonú cége üzemelteti a helyi szolgáltatásokat, kórházakat és a távhőszolgáltatást is. Interjúink alapján a városházán az energiamegtakarítás és a széndioxid kibocsátás legfőbb pozitívumának a pénzmegtakarítást tartják.

Érintett szereplők	Debrecen Önkormányzata
Érdekek a széndioxid-kibocsátás csökkentésében	Energiafogyasztás csökkenése, pénzmegtakarítás
Kapcsolatok típusa	együttműködés, folyamatos konzultáció a megyével és nemzeti szinten is
Szereplők közötti konfliktusok	Mivel az egyik legbefolyásosabb szereplő Debrecen önkormányzata, ezért a többi szereplő próbálja elkerülni a vele való konfliktusokat
Tárgyalási mód, kommunikáció	hierarchikus – erős hivatali struktúra
Hatalmi kapcsolatok	A hatalmi kapcsolatok dominálnak, felülről lefelé irányulnak; hierarchikus hatalmi kapcsolatok
Kormányzás típusa (ideáltípus)	Lokális hierarchikus kormányzás

Hajdúság

A hajdúvárosokban az önkormányzás 400 éves múlttra tekint vissza, és a 40 év szocializmus, a helyi autonómia hosszú ideig tartó korlátozása ellenére, a helyi szokások gyorsan újjáéledtek a rendszerváltást követően. Az önkormányzás legfőbb szerve a választott képviselőtestület (a testületi tagok száma 17-21 között változik a település népességének nagysága szerint). 50-90 hivatalnok dolgozik a polgármesteri hivatalokban.

A környezeti témák kezelése a gazdaság, turizmus és a mezőgazdaság kapcsán jelenik meg a szervezeti működésben. A hulladékgyűjtés és a vízminőség kezelés a városok fejlesztési terveiben szerepelnek. Az energiakérdés nem tartozik közvetlenül a helyi önkormányzatok feladatkörébe, nem képesek közvetlenül befolyásolni a háztartások energiafogyasztását. Ezt jelzi, hogy nincsen semmilyen helyi rendelet sem az energiahasználatra vonatkozóan az utóbbi évek helyi törvényhozásában és hogy a klímaváltozás kapcsán semmilyen téma, feladat sincs nevesítve a polgármesteri hivatal szervezeteiben, ez a probléma nincs az önkormányzatok kiemelt céljai között.

A legfontosabb szereplő a városokban a polgármester, aki igen széles kapcsolati hálával rendelkezik. A hajdúvárosok költségvetésének nagy részét az államilag és uniósan finanszírozott projektek és a közvetlen állami támogatások adják. A helyi politika tehát függ az országos politikától, ugyanakkor a helyi hálózatoktól is. Ezek a hálózatok nem hierarchikusak, nincsen egy domináns, központi szereplőjük. A hálózat minden közéleti szereplő számára elengedhetetlen ahhoz, hogy hatékonyvá váljon a helyi politikai mezőben. A politikai hálózatok

összefonódnak a formális intézményekkel. A lokális oligarchák irányítják a helyi hatalmi kapcsolatokat mind a formális intézményeken belül mind azon kívül. Az oligarchák a szocialista időszak gazdasági vezetőiből, holdudvarukból személyes és intézményi hálózataikból fejlődtek ki. Ők rendelkeznek olyan gazdasági potenciállal és kapcsolati hálóval, aminek segítségével irányítani tudják a helyi politikai teret. A jelenlegi politikai élet legfőbb kérdése, hogy vajon meg tudják-e tartani hatalmukat ezek az oligarchák. Ebben a mezőben az alternatív energiaforrások használatához vagy a klímaváltozás kezeléséhez kapcsolódó projektek jellemzően a nyílt hatalmi harcok terepe, vagy állam/pártfüggő. Az ellenzéki pártok és a marginalizált civil szervezetek alkalmanként foglalkoznak csak környezetvédelmi kérdésekkel, tevékenységük behatárolt és a politikai/kormányzati támogatásoktól függ.

A Hajdúsági Többfunkciós Kistérségi Társulást 2004-ben alapították, három település együttműködésén alapul (Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás). Ez az első olyan társulás, ahol három hajdúváros kifejezte együttműködési szándékát. A régről megmaradt történelmi eredetű bizalmatlanságot felváltotta az együttműködés szükségessége. 59566 ember él ezen a területen. A társulás tanácsának a három résztvevő város polgármestere a tagja és hat szakértő dolgozik a társulás projekt-kezelő irodájában. Az együttműködés eddigi hiánya azt eredményezte, hogy a társulás egyik alapvető feladatává vált, hogy biztosítsa a folyamatos harmóniát a társult önkormányzatok között. A társulásban a döntések tárgyalások eredményei, ahol minden fél egyenlő partnerként vesz részt. Tapasztalataink alapján a hajdúvárosokban és a kistérségi társulásban is erős az elkötelezettség bizonyos témákban az együttműködésre. A társulás elsődleges tevékenysége a fejlesztési tervezési folyamat menedzselése.

A társulás központja, irodája szimbolikus okok miatt a legkisebb városban található, a három város földrajzi középpontjában. Az iroda személyzete fiatal, tanult szakértőkből áll, akik olyan pozícióban vannak, hogy képesek meggyőzni akár a polgármestereket is a tervek és fejlesztések szükségességéről. A polgármesterek hivatalosan a döntéshozók a Kistérségi Társulás hatalmi struktúrájában, ők birtokolják a politikai és a legitimációs tőkét. A szakértő munkatársak a projektek tervezésében és kezelésében jártasak. A projektek megvalósíthatóságának legfontosabb feltétele a kötelező önrész, míg legnagyobb akadálya a regionalizálódás ellentmondásai, ami hátráltatja a valódi projekttesedést. A Kistérségi Társulás hatalmi struktúrája egy sokszereplős hálózatból áll nem hierarchikus hatalmi kapcsolatokkal, és a résztvevők komplex csoportjaival.

Jelenleg a Társulás központi szerepet játszik 18-20 fejlesztési terv készítésében, és sikeresen működteti a közmunkaprogramot a munkanélküliek számára. Különleges feladata a kapcsolattartás a civil szervezetek és a helyi önkormányzatok között a projekt szereplők hálózati struktúrájában.

A helyi önkormányzatok és a helyi oligarchiák jellemzően nem veszik figyelembe a nem kormányzati társulásokat, mint lehetséges partnereket a helyi fejlesztésekben. Mivel azonban az egyik következménye az állam/EU finanszírozta fejlesztési projekteknek, hogy ezek a támogatások nem elérhetőek kormányzaton kívüli szervezetek (civil illetve piaci szféra) bevonása nélkül, ezért sok esetben rá vannak kényszerítve a civil szervezetekkel való együttműködésre. A civil szervezetek sokat profitálhatnak ebből a speciális tőkéből a projekttesedési folyamatban, amit „részvételi” tőkének is nevezhetünk. Ezt a fajta tőkét nehezen lehetne a projektekben érvényesíteni a Kistérségi Társulások koordinálása nélkül.

A helyi fejlesztési tervekben az alternatív energiahasználat és a klímaváltozás kezelése alig-alig jelenik meg. Jelenleg egy tervről tárgyalnak: a termálvíz használatáról a közintézmények fűtésére. A technológiai nehézségek

és a pénzügyi háttér hiánya miatt azonban leálltak ennek megvalósításával is. A civil szervezetek viszont gyakran környezetvédelmi témákkal legitimálják magukat, működésüket, környezetvédelmi elképzeléseket; „zöld” oktatási és kiállítási programokat szerveznek és népszerűsítnek, s hosszabb távon a klímaváltozással kapcsolatos projektek kulcsszereplőivé válhatnak.

Egy hajdúváros önkormányzatának működése

Hajdúböszörmény

Mind a polgármester, mind a képviselőtestület többsége kicserélődött a 2006-os választásokkor. Jóllehet a jobboldali pártok népszerűek a városban, a Fidesz csak 2006-ot követően erősödött meg, de egyik pártnak sincsen stabil többsége a képviselőtestületben, a Fidesz előretörése nem eredményezte új szereplők megjelenését a városi közéletben. Azok szerint a képviselőtestületi tagok szerint, akikkel beszélünk, a város egyértelmű fejlesztési tervvel rendelkezik, s célkitűzéseik között van, hogy növeljék a termálvízen alapuló energiahasználatot, többek között kialakítsák a termálhőn alapuló központi fűtést a városházán és a közintézményekben. Ezt a tervet azonban központi támogatás nélkül nem tudják megvalósítani, bár a képviselőtestület többsége támogatja, mert olcsóbb és környezetbarátabb, mint a mostani rendszer. Interjúink alapján a beruházások mellett szóló legfontosabb indok a hosszú távú anyagi megtakarítás.

Az önkormányzat működésére a demokratikus döntéshozatali modell jellemző.

Esetleírás

Hajdúböszörményi szalmaerőmű

A Hajdúböszörményi szalmaerőmű elleni tiltakozás szemlélteti azt, hogy milyen eszközei vannak a nem kormányzati szereplőknek arra, hogy a helyi energiapolitikát befolyásolják. 2008-ban a hajdúböszörményi önkormányzat tárgyalásokat kezdett egy befektetővel szalmaerőmű építéséről Hajdúböszörményben. A Zöld Kör, a legrégebb óta működő helyi környezetvédelmi civil szervezet tiltakozó akciókat szervezett a beruházás ellen. Tájékoztató füzeteket nyomtattak és helyi fórumokat rendeztek a lakóknak és a helyi önkormányzat tagjainak, ahova a befektetőt is meghívták, hogy megvitassák az erőmű tervét és hatásait a városra. A tiltakozó megmozdulások sikeresek voltak, a helyi lakosok végül megvétőzték a szalmaerőmű létesítését a városban. A Zöld Kör hatékonyságának elsődleges oka volt, hogy erősen beágyazott a helyi társadalomba. Képesek voltak mobilizálni a helyieket, hogy részt vegyenek a tiltakozásban, s a lakosok bíztak bennük. Az eredményes tiltakozás másik fontos eleme a szervezet vezetőinek kapcsolatai voltak, akik informális kapcsolataikat használva eredményesen lobbiztak a helyi önkormányzatnál.

Szereplők	Hajdúsági Kistérségi Társulás	Hajdúvárosok
Érdekek a széndioxid-kibocsátás csökkentésében	Kezdetleges tervek	Energiafogyasztás csökkentése; pénzmegtakarítás
Kapcsolatok típusa	együttműködő és versenyző a városok között	Kompromisszum kereső a városházán belül; együttműködő a kistérségben; kevés hivatalos kapcsolat más településekkel a megyében
Szereplők közötti konfliktusok	Jelentéktelen konfliktusok a városok között	jelentéktelen
Tárgyalási mód (kommunikáció)		
Hatalmi kapcsolatok	Nem-hierarchikus hatalmi kapcsolatok	Szereplő központú hatalmi struktúra; felülről lefelé irányuló
Kormányzás típusa	Helyi partnerségi modell	Helyi demokratikus modell

Berettyóújfalu kistérsége

A berettyóújfalu önkormányzat felépítése és működése

A képviselőtestület 18 főből áll. Bár a polgármester és az alpolgármester is jobboldali, a testületben kiegyensúlyozott a jobboldal (8) és az ellenzék (7) aránya, és van egy független jelölt is. A jobboldali képviselők egy része egyúttal egy helyi civil szervezet képviselője is. A képviselőtestületnek hét bizottsága van. A bizottságok tagjai képviselők és az adott téma szakemberei is egyben. A bizottsági ülések jellemzően nyilvánosak, az állampolgárok is részt vehetnek rajtuk és állampolgári beadványokkal élhetnek.

Az önkormányzat kötelező feladatai közé tartozik az energiához kötődően a közvilágítás biztosítása (az E-ON Tiszántúli Áramszolgáltató Zrt-vel megkötött megállapodás szerint). Az önkormányzat által vállalt nem kötelező feladatok közé tartozik a fűtécélú hőszolgáltatás (Herpály-Team Kft. – Berettyóújfalu Város Önkormányzata tulajdonában lévő kft.), a helyi tömegközlekedés biztosítása és a településfejlesztés.

Az önkormányzat energiával kapcsolatos feladatainak ellátása a Településfejlesztési Bizottság hatáskörébe tartozik. Itt azonban elsősorban csak véleményezik a képviselő-testület döntése előtt az előterjesztéseket. A Polgármesteri Hivatalban a Műszaki Iroda foglalkozik az energiával kapcsolatos ügyekkel. Az iroda többek között ellátja a település környezetvédelmi feladatait, felügyeli a távfűtést, elektromos rendszerekkel kapcsolatos feladatokat, másrészt beruházási és fejlesztési teendőket is ellát.

A Polgármesteri Hivatalnál 74 fő dolgozik. A hivatalban hét iroda működik. A pályázatokkal, fejlesztési tervekkel kapcsolatos feladatokkal külön ember foglalkozik. A szervezési menedzser önkormányzati regionális fejlesztési elképzeléseket dolgoz ki, illetve közreműködik ezek elkészítésében, pályázatokban vesz részt, és koordinálja az önkormányzat és a helyi ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi vállalkozások kapcsolatát.

Berettyóújfalu Város Önkormányzata 9 önkormányzati társulásban vesz részt. Ez azt jelzi, hogy szoros kapcsolata van a környező falvakkal és településekkel. Ezekben a társulásokban Berettyóújfalu domináns szereppel bír, mint a legnagyobb és infrastrukturálisan legfejlettebb település. Egyetlen olyan társulás van csak, ahol megjelenik az energia kérdése is: a Bihari Önkormányzatok Többcélú Kistérségi Társulása feladatai között említi a helyi közlekedést, a kommunális szolgáltatásokat, az energiaellátást valamint a környezet- és természetvédelmet is.

Berettyóújfalu polgármestere a rendszerváltás óta vezeti a város önkormányzatát, személye által biztosítva van a folyamatosság az önkormányzat működésében. Ő több jobboldali párt színeiben is volt már polgármester, jelenleg, bár egy jobboldali párt színeiben nyerte el újra a tisztséget, az önkormányzat hivatalos honlapján függetlenként tünteti fel magát. A polgármesternek szoros kapcsolata van országos politikusokkal is, és erős befolyással bír a helyi ügyekre, ahogy azt az esettanulmányaink is mutatják. Úgy tűnik, hogy számára a legfontosabb cél pozíciója megőrzése, ezért elsődlegesen együttműködésre és a status quo fenntartására törekszik. Magatartása nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy a képviselő-testület az ellenzéki pártok magas aránya ellenére is jól működik, a főbb célok, feladatok terén egyetértés van közöttük. Berettyóújfalu működésébe a 2006-ban megválasztott alpolgármester megjelenése hozott jelentős változásokat. A városban megnőtt a beruházások és fejlesztések száma, és ezzel párhuzamosan megerősödött a vállalkozók és a civilek súlya és szerepe az önkormányzatban, melynek egyik kiemelt céljává vált a vállalkozóbarát környezet kialakítása (pl.

különböző kedvezmények a vállalkozók számára). A civilek és a vállalkozók már képviselőkként is megjelentek a városházán, így tényleges befolyásuk van az önkormányzat működésére. Ennek köszönhetően a vállalkozó szemlélet egyre erősebb az önkormányzatnál, s a fejlesztések és a beruházások száma folyamatosan nőtt az utóbbi években, ami állandó munkát ad a vállalkozók és a helyi lakosok egy részének is. Berettyóújfalun a megyében egyike a legtöbb sikeres pályázatot elnyert településeknek.

A településen belüli kapcsolati hálózatok sűrűek, az együttműködések jók, világos hatalmi struktúrák vannak, ami demokratikus döntéshozást eredményez.

Energiapolitika Berettyóújfaluban

Valószínűleg nagy szerepe volt a vállalkozók és a civilek önkormányzati súlyának megerősödésében, hogy az energia kiemelt témává vált Berettyóújfalun városában (a helyi média szerint). Az önkormányzat növekvő érdeklődését jelzi, hogy szoros együttműködésben a helyi vállalkozók egy csoportjával (akiknek egy része önkormányzati képviselő is) civil szervezetet hoztak létre, melynek célja, hogy a megújuló energiaforrásokat előállító és használó cégek működését segítse. Másrészt az energia témában kiírt uniós és állami pályázatok is ráirányították a figyelmet az energia témára. A városnak több sikeres pályázata is volt (pl. közvilágításban használt izzók kicserélése energiatakarékos izzókra, helyi buszjáratok útvonalának módosítása, bicikliút építése). Az önkormányzat elsősorban anyagi megfontolásokkal indokolta azt a döntését, hogy a jövőben megújuló energiaforrásokat használnak a fosszilis energiák helyett. Két elképzelés volt a megújuló energiaforrások használatára, vagy pelletüzelésű bioerőművet vagy geotermikus energiát akartak használni. Végül a geotermikus energia mellett döntöttek, a hivatalos álláspont szerint azért, mert a bioerőműveknél a támogatási rendszer, a pályázati lehetőségek kevésbé biztosítottak (a befektetés jelentős részét természetesen pályázatokból finanszíroznák). Emellett a képviselői lobbija, a személyes érdekek is erősen befolyásolhatták a geotermikus energia választását. Az egyik önkormányzati képviselő egyik vállalkozásában az önkormányzati döntéssel párhuzamosan szintén geotermikus energiát használó szállodája üzemeltetésére. A geotermikus erőművet az önkormányzat cége kezelné, s míg eleinte csak a közintézmények üzemeltetésére szolgálna, a későbbiekben lakossági felhasználásra is bevezetnék.

Berettyóújfalun jellemzője a vállalkozók és a civilek erős jelenléte az önkormányzat működésében, és ennek hatására beruházások, befektetések, innovatív módszerek megjelenése és használata. Mindez kedvez a megújuló energiaforrások elterjedésének, de akadály lehet az anyagi források hiánya, illetve a szereplők közötti érdekellentétek.

A polgármester elmondása szerint az önkormányzatnak nincsenek lehetőségei arra, hogy befolyásolja a háztartások energiafogyasztását. Szerinte ezt állami szinten kellene kezelni, országos stratégiával. Bár komplex energiapolitikája nincs a városnak, ugyanakkor az energiával kapcsolatos feladataik, elképzeléseik, aktivitásuk azt mutatja, hogy mégis csak jelentős hatással vannak a helyi energiafogyasztás alakulására.

Civil szervezetek

Berettyóújfaluban jellemzően politikai vagy vállalkozói háttérrel alapított és működő civil szervezetek vannak, kevés az alulról jövő civil kezdeményezés, a lakosság egészének állampolgári aktivitása alacsony. Ez jellemzi a környezetvédelmi és az energia témával foglalkozó civil szerveződések is. Ennek egyik következménye, hogy

a szervezetek tevékenysége nem kifejezetten a lakosságra irányul, nincs olyan civil szervezet a városban, amely például az energia témáról tájékoztatná a lakosságot.

Az energia témában működő berettyóújfalui Bihari Agrárenergetikai Egyesületet helyi vállalkozók és politikusok alapították, azzal a céllal, hogy összehangolják, koordinálják és segítsék a térségben a megújuló energiaforrások használatának elterjesztésével foglalkozó cégek működését. Tagjai többsége helyi vállalkozó, de az önkormányzat is részt vesz benne. Az egyesület keretein belül helyi vállalkozóknak több tervezete és elképzelése is volt bioerőművek létrehozására, de ezek egyike sem valósult meg finanszírozási problémák miatt. Ebben a szervezetben olyan helyi vállalkozók is megjelentek, akik nem tartoztak az önkormányzat érdekkörébe. A különböző egymással szembenálló érdekek vezethettek ahhoz, hogy jelenleg aktív tevékenységet nem végez az egyesület.

Vállalkozók

A piaci szféra lehetne a megújuló energiaforrások hasznosításának és elterjesztésének leghatékonyabb eleme. Az energia téma a helyi vállalkozók körében pár évvel ezelőtt rendkívül népszerűvé vált, sokféle elképzelés, próbálkozás volt a megújuló energiaforrások hasznosítására, amikor megjelentek a témában az uniós és állami pályázatok. Mostanra ezek a vállalkozások a pénzihiány miatt nagyrészt ellehetetlenültek. Ezzel párhuzamosan azonban kialakult a helyi vállalkozóknak egy olyan csoportja, mely az önkormányzatban is komoly szerephez jutott, egyes tagjaik önkormányzati képviselőkként is tevékenykednek, s megalapították saját érdekvédelmi testületüket, a Berettyóújfalui Vállalkozók Egyesületét. A tagok támogatják és segítik egymást, s így sokkal hatékonyabbak a különböző munkák, pályázatok elnyerésében. Ez a csoport a megújuló energiaforrások kapcsán is igen aktív tevékenységet folytat. Valószínűsíthető, hogy ezeknek a vállalkozóknak a lobbitevékenysége jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az önkormányzat úgy döntött, hogy a megújuló energiaforrások közül a geotermikus energiát használják a városban.

Bihari Leader

A Leader program azzal a céllal indult az Európai Unió tagállamaiban, hogy az elszegényedő vidéki térségek további leszakadását megállítsa. Célja a mezőgazdaság korszerűsítése, a versenyképesség javítása, az agrár-környezetvédelmi fejlesztések támogatása. A Magyarországon működő Leader csoportok elsődleges feladata az állami vidékfejlesztési pályázati rendszer működtetése, a vidékfejlesztési források elosztása.

A Bihar-Sárrét Összefogás Vidékfejlesztési Nonprofit Kft két kistérség bevonásával jött létre. 116 tagja van, önkormányzatok (40 település), civil szervezetek és vállalkozók, ami a 19 fős választott képviselőtestület irányít. A helyi szereplők bevonását fórumok tartásával illetve a helyi rendezvényeken való megjelenésekkel érik el, de újságot és hírlevelet is adnak ki.

Az országos és a helyi politika azonban jelentősen befolyásolja működését. A térség legnagyobb városa, Berettyóújfalu – ahol egyébként az egyik iroda is működik – nem tagja a Leader-nek, mert a város vezetése szerint a kormányzó párt érdekei (2009-ben, terepmunkánk idején ez az MSZP volt, tehát akkor még a városnak ellenzéki vezetése volt) érvényesülnek a pályázati pénzek elosztásában. A két kistérség együttműködése sem felhőtlen, 10 bihari és 9 sárréti képviselő tagja a képviselőtestületnek, ami azt eredményezi, hogy többnyire a bihari érdekek érvényesülnek.

A kialakított pályázati struktúra nem a kisvállalkozókat támogatja, hanem azoknak a nagyobb cégeknek kedvez, akik sok költséges vállalat tudnak tenni.

A kiírt pályázatokban az energia kérdése is hangsúlyos szerepet kap, a megújuló energiaforrások használata a pályázatok értékét jelentősen növeli. Ugyanakkor nagyon kevesen pályáznak energiatémában. Ennek egyik oka, hogy jellemzően a nagyobb cégek vannak kedvező helyzetben az energia pályázatnál, hiszen ezek nagy, pénzigényes beruházások, amire a kisvállalkozásoknak nincs megfelelő kapacitásuk. Azonban kevés a nagy, stabil anyagi helyzetű vállalkozás a térségben. A másik oka az energiatéma háttérbe szorulásának, hogy az emberek nem informáltak, nem tudnak a megújuló energiaforrásokról.

Esetleírások

Vállalkozások

A Morotva Egyesület vezetője, aki a város önkormányzati képviselője is egyben, és részt vett a Bihari Agrárenergetikai Egyesület és a vállalkozókat tömörítő szervezet alapításában is, mostani vállalkozásában szállodát és sportlétesítményt akar építeni egy Európai Unió pályázat segítségével, amelyet geotermikus energiával fűtne. Ekbeszélésük szerint a geotermikus energia mellett a költséghatékonyság miatt döntöttek. Hatalmas épületkomplexumot terveznek a város szélén, és a gáz nagyon drága lett volna, új gázvezetéket kellett volna kiépíteni, ezért inkább saját termál kutat fűrnak. Beadott pályázatuk elbírálás alatt van.

Egy másik helyi vállalkozónak nincs kapcsolata az önkormányzattal, nincs benne a helyi vállalkozók egyesületében, csak a Bihari Agrárenergetikai Egyesületnek tagja, s van egy mezőgazdasági cége, Berettyóújfalutól pár kilométerre lévő teleppel, ahol 100 környékbeli embert foglalkoztat. A vállalkozás fő profilja a marhatartás és a tejtermelés (külföldre értékesítik, ezért több pénzt kapnak). Elhatározták, hogy a létrejövő trágyát is megpróbálják hasznosítani, hogy plusz bevételhez jussanak. A legideálisabb megoldásnak a biogázermű építése tűnt számukra, ami egy megtérülő, profitorientált magánvállalkozás lett volna. Az EON törvényileg köteles lett volna átvenni tőlük garantált fix áron 2012-ig az általuk termelt energiát. Így 5-6 év alatt megtérült volna a beruházás költsége. Több külföldi céggel is felvették a kapcsolatot, akik ezzel foglalkoztak, hogy tapasztalatokat gyűjtsenek tőlük. Elnyertek egy uniós pályázatot is az ermű finanszírozására. Az önerőt hitelből akarták finanszírozni, de a gazdasági válság hatására visszavonták a már megítélt hitelüket.

Mindkét eset piaci alapon működő vállalkozásokat mutat be, beruházásaikban ugyanakkor fontos szempont a profitorientáltság mellett a környezettudatosság is. Az első esetben a vállalkozás vezetője mélyen beágyazódott a helyi gazdaságba és politikai életbe és a helyi fejlesztési tervek alakítására is hatással volt. A második esettanulmányban bemutatott vállalkozó nem rendelkezett kiterjedt kapcsolati hálóval, önállóan próbálta meg hatékonyan működtetni vállalkozását.

Panelprogram

Berettyóújfalú lakosságának tíz százaléka él panelházban, a panelprogram azonban, amellyel hatékonyan lehetne csökkenteni a város panelházaiban lakók energiafogyasztását, szinte egyáltalán nem működik a városban. A programról az energiatéma meghatározó szereplői (energiával foglalkozó civil szervezetek, építési vállalkozók, a Leader csoport képviselői, és helyi lakók) sem hallottak, az önkormányzat és a helyi médiumok sem foglalkoznak vele. A képviselő-testület évek óta folyamatosan elutasítja a programban való részvételt. A mostani képviselőtestületben két képviselő is van, akik panelházakban laknak, ők szorgalmazták a panelprogramban való

résztvett. Ennek eredményeként 2009-ben, a pénzügyi bizottság által a panelprogramra javasolt szerény összeget tovább csökkentve, a polgármester javaslatára a képviselőtestület elfogadott egy minimális összeget a panelprogram finanszírozására. A hivatalos indoklás szerint azért nem támogatják a panelprogramot, mert igazságtalannak tartják a lakosság 10%-nak támogatását a 90%-kal szemben, ugyanakkor a polgármester saját bevallása szerint a panelházakban lakók érdekeit az önkormányzatban idáig nem képviselte senki (nem lakott senki sem panelházban). Emellett a panelprogram szinte teljes mellőzésének oka lehet, hogy az önkormányzat saját tulajdonában levő cég biztosítja a távhőt a panelházakban lakóknak, ami jelentős összegektől eshetne el az esetleges felújítások hatására. A panelprogram működése Berettyóújfaluban jelzi, hogy az érdekellentétek jelentős gátjai lehetnek a háztartások energiafogyasztásának csökkentésében önkormányzati szinten is.

Érintett szereplők Berettyóújfaluban	Berettyóújfalui önkormányzata	Piaci szféra	Civil szféra
Érdekek a széndioxid- kibocsátás csökkentésében	Részletes, de aránytalan tervek: energiafogyasztás csökkentése; pénzmegetakarítás; kétsávos bicikliút, kényelmesebb járművek használata a tömegközlekedésben, de pl. panelprogram nem működött 2009-ig.	Energiafogyasztás csökkentése; olcsóbb energiaforrások; profit-orientált energia használat	Energiafogyasztás csökkentése; értékvezérelt (?)
Kapcsolatok típusa	Kooperatív, konszenzus orientált; szoros kapcsolat a szomszédos településekkel, kevés megyei szinten; erős hálózati kapcsolatokkal az országos politikával	kooperatív; konszenzus- orientált	Konszenzus-orientált; kooperatív
Szereplők közötti konfliktusok	---	---	----
Tárgyalási mód (kommunikáció)			
Hatalmi viszonyok	Nem hierarchikus hatalmi kapcsolatok, együttműködő modell;		
Kormányzati típus (ideáltípus)	Helyi partnerségi együttműködő-modell / demokratikus döntéshozási modell	Helyi partnerségi modell	Helyi partnerségi modell

Komádi

Komádi képviselőtestülete 14 főből áll és 5 állandó bizottsága van. Valamennyi bizottság általános feladata az önkormányzat költségvetésének és zárszámadásának véleményezése, az önkormányzati rendeletek tervezetei kidolgozásában való közreműködés és véleménynyilvánítás a bizottság működési területét illetően. A településellátási és fejlesztési bizottságban jelenhetnek meg az energiával kapcsolatos feladatok. A bizottság közreműködik az önkormányzati társulások létrehozásában, javaslatot tesz a társuláshoz, érdekképviselőhöz való csatlakozásra, előzetesen megtárgyalja és véleményezi a településfejlesztési és rendezési terveket, vizsgálja és ellenőrzi a kommunális feladatok megvalósítását, és előzetesen véleményezi a tervezett beruházásokat, felújításokat. Emellett közreműködik az épített és természeti környezet védelmével összefüggő feladatok meghatározásában, a végrehajtás ellenőrzésében. A polgármester, aki 2002 óta vezeti az önkormányzatot, baloldali, de a képviselőtestület többsége független.

A Polgármesteri Hivatal 7 szervből áll. Az energiával kapcsolatos feladatokat ellátó részei a Településselátási és Fejlesztési Iroda és a Műszaki Iroda. A Településselátási és Fejlesztési Irodában dolgozik a pályázatkészítő és közbeszerzési referens, aki a pályázatokkal kapcsolatos feladatokat végzi. A Műszaki Iroda építési és infrastrukturális, kommunális feladatokat lát el. Hozzá tartozik a közterület fenntartása és a közműfejlesztéssel kapcsolatos feladatok, ellátja a települési környezetvédelmi és beruházási, fejlesztési feladatokat, közreműködik az önkormányzati tulajdonban levő ingatlanok fenntartásával, felújításával kapcsolatos feladatok ellátásában, és a pályázatokkal is foglalkozik.

Komádi kis város, ennek megfelelően az önkormányzata is kisebb, kevesebb bizottság működik itt és egy-egy bizottságnak sokkal több témával kell foglalkoznia, kevésbé specifikus a feladatoszlás, mint a nagyobb önkormányzatoknál.

A képviselőtestületben egyre erőteljesebben jelennek meg a politikai szembenállások, ami megnehezíti az önkormányzat hatékony működését. Ugyanakkor alapvetően a polgármester tervei, elképzelései alapján működik a város. A polgármesternek van egy külön tanácsadói csoportja, akikkel megvitatja a város ügyeit, és ez a csoport választja ki azokat a pályázatokat is, amelyek meghatározzák a város fejlődési vonalát. Csak a tanácsadói csoport döntését követően kerül az adott kérdés a képviselőtestület elé. A pályázat előkészítését is a polgármester és kis csapata végzi. Sikeres pályázó a város, sok pályázatot elnyertek már a jelenlegi polgármester regnálása óta.

A civil szervezetek nem egyenrangú partnerei az önkormányzatnak, nem túl erősek, de gyakran a fejlesztések legfőbb ellenségei. Az önkormányzat a civil szervezetek egy részét anyagilag is támogatja, úgy tűnik, megpróbálja kiépíteni saját támogatói körét. A civil szervezetek politikailag is megosztottak.

A vállalkozói réteg alig van jelen a városban és meglehetősen szerény anyagi háttérrel rendelkezi. Jellemzően nem képesek az együttműködésre, mindenki a saját érdekeit, túlélési lehetőségeit nézi.

Komádi a közigazgatási feladatok ellátása céljából vesz részt önkormányzati társulásokban. A város kitüntetett szerepben van ezekben a társulásokban, hiszen a környező települések közül a legnagyobb, a költségvetési helyzete a legpozitívabb, és megfelelő szakembergárdával is rendelkezik.

A város működése az Európai Unió és az állami források felhasználása köré épül. A legfőbb cél, hogy minél több pályázatot elnyerjenek. Pályázati stratégiájuk, hogy mindig arra pályáznak, amire a központi költségvetés pénzt biztosít. Így gyakran nem az valósul meg, amire a leginkább vagy ténylegesen szüksége lenne a városnak, ugyanakkor a kis és hátrányos helyzetű települések számára ez szinte az egyetlen lehetőség településük működtetésére. Ennek eredményeként felülről vezérelt, erősen centralizált fejlesztési elképzelések szerint tudják csak a fejlesztéseket és beruházásokat végrehajtani a városban, és nem a helyi adottságoknak, igényeknek megfelelően. Komádiban nagyrészt ennek a rendszernek köszönhető, hogy az energiatéma központi kérdéssé vált, hiszen több sikeres, az energiafogyasztás csökkentésére irányuló pályázatuk is volt (nyílászárócsere, intézményi világításkorszerűsítés, fűtéskorszerűsítés, közvilágítás lecserélése).

Az energiakérdés az energiaárak emelkedése kapcsán egyre nagyobb problémává válik a városban, s ennek hatására tervezik a megújuló energiaforrások használatát is. Több alternatíva is felmerült: hőszivattyús termálvízrendszer kiépítése, mezőgazdasági melléktermékekből működő erőmű vagy napelemek használata. A képviselőtestület abban egységes, hogy szükség van a megújuló energiaforrásokra, ugyanakkor jelentősen megosztja őket, hogy melyik alternatívát válasszák, illetve milyen vállalkozókkal, cégekkel működjenek együtt. Különböző érdekek állnak egymással szemben. Ha a mezőgazdasági melléktermékekkel működő erőművet

választanak, az a kistérség többi települését is el tudná látni energiával, de a települések közötti együttműködés nehézkes, ezért csak a város számára próbálnak megoldást találni. A polgármester a termálvizes megoldást preferálja, ami szerinte hosszú távú megoldást jelenthetne. Először az önkormányzati intézmények csatlakoznának a rendszerre, majd második ütemben a lakosság is. A lakosság rendszerhez való csatlakozása azonban a háztartások számára is költséget jelentene. Az önkormányzat a háztartásokat tájékoztatás (szórolap, lakossági fórum, civil szervezeteken keresztül), személyes megkeresés és meggyőzés illetve végső esetben kényszer (büntetés) segítségével venné rá az új rendszerhez való csatlakozáshoz. A polgármester szerint akkor lehetne őket meggyőzni a megújuló energiaforrások használatáról, ha látnák, hogy működik a rendszer, és kényelmesebb és olcsóbb lenne, mint a mostani.

Összefoglaló

Hajdú-Bihar megye az egyik leginkább városiasodott megye Magyarországon. A hajdúsági részt jellemzően kis és közepeméretű városok alkotják, jól működő és független adminisztratív funkciókkal. Ezzel ellentétben, a megye keleti részében (főleg a bihari részen) jellemző a sűrű településhálózat kisebb és kevésbé lakott településekkel.

A térségben sok megújuló energiaforrás található. A legfontosabbak: a szélenergia, a termálvíz és a biomassza. A kedvező feltételek ellenére azonban a legelterjedtebb energia a gáz.

A legbefolyásosabb és legfontosabb szereplők a helyi kormányzásban a polgármesterek, de számos esetben a piaci szféra egy befolyásos csoportja irányítja a háttérből a fejlesztéseket. A civil szervezeteknek kis szerepük van a döntéshozatalban. A hierarchikus hatalmi kapcsolatokat meghatározza a település mérete és adminisztratív struktúrája.

Magyarországon a helyi önkormányzatok közvetlenül részt vesznek az energiaügyben a közigazgatási intézmények, a közutak, a helyi közösségi közlekedés fenntartóiként, és a távfűtési rendszer tulajdonosaiként. A független energiaszolgáltatók megjelenése nem jellemző az általunk vizsgált területeken.

Az önkormányzatok önálló elképzelésekkel rendelkeznek energiacsökkentési programok kezdeményezésére. A települések közötti együttműködés ritka, s az érdeklentékek miatt nehézkes, pedig az alternatív energiaforrások elterjedésében és a széndioxid-kibocsátás csökkentésében jelentős szerepe lehetne a térségi összefogásnak.

A terepkutatás alapján megállapíthatjuk, hogy a kormányzati rendszer összetett a megyében, mind strukturálisan, mind a hatalmi kapcsolatokat tekintve. Interjúalanyaink nem számoltak be nagyobb konfliktusokról a különböző szereplők között. A helyi kormányzatoknak szoros kapcsolatuk van a szomszédos önkormányzatokkal, és Debrecen központi pozíciója a megyében azt eredményezi, hogy a helyi szereplőknek együtt kell működniük a várossal. Bár elméletileg az önkormányzatok többfunkciós társulásai ideális intézményei lehetnének a helyi partnerségnek és az önszabályozó együttműködésnek, több esetben azonban azt találtuk, hogy ezeket a társulásokat a központi település (legnagyobb legjobb anyagi helyzetű) önkormányzat irányítja, az ő érdekeik érvényesülnek, vagy a nagyjából hasonló méretű települések társulásai esetén a köztük folyó versengések

akadályozzák az együttműködést. A strukturális erők és kötések képesek csökkenteni ezt a versenyt, ahogy azt a Hajdúsági kistérségben tapasztaltuk.

Energiapolitika

Egyre több önkormányzat ismeri fel, hogy a sikeres önkormányzás egyik alapvető feltételévé vált Magyarországon a pályázatok által történő beruházások és fejlesztések beindítása.

Az önkormányzatok kétféle stratégiát követhetnek a pályázati rendszerben, ami hatással van az önkormányzatok energiapolitikájára is. Egy részük a kiírt pályázatokhoz igazítja a fejlesztési tervét és koncepcióját, azt a területet fejleszti, amire van pályázat, és addig, amíg vannak pályázati források rá. Ez jellemzően a kisebb, rosszabb anyagi helyzetű önkormányzatokra jellemző, amelyek sokkal inkább kiszolgáltatottak a pályázati rendszernek (ld. pl. Komádi). Ez azonban egy az államtól függő, bizonytalan, koncepciótlan energiapolitikát eredményezhet, mely állami források, pályázatok nélkül működésképtelenné válik. Ezzel szemben a nagyobb, gazdagabb önkormányzatok a saját kidolgozott fejlesztési koncepciójukhoz keresnek pályázatokat (ld. pl. Berettyóújfalu). Ez a típus hosszútávon jobban kedvez a háztartások energiafogyasztásának befolyásolására, hiszen ez egy kidolgozott, komplex energiapolitikát sejtet.

Jellemzően az energiakérdés kapcsán megjelenő szereplők többsége (önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozások) azt állította, hogy nincsenek megfelelő eszközeik arra, hogy befolyásolni tudják a háztartások energiafogyasztását, ezt egységesen az állam feladatának tartják. Szerintük az állam pénzügyi támogatása nélkül nem megvalósíthatóak azok a befektetések, amelyekkel csökkenteni lehetne a háztartások energiafogyasztását.

Ugyanakkor kutatási területünkön a kisebb önkormányzatok nyitottabbak voltak a megújuló energiaforrások használatára, aminek oka a pályázati rendszer sajátossága, illetve egyéb helyi jellemzők lehetnek. Az egyik legfőbb akadálya a megújuló energiaforrások elterjedésének ezeken a településeken a finanszírozás (önerő megoldása). Megoldás a kisebb települések összefogása lehetne. Az önkormányzati társulások keretei között a megújuló energiaforrások használata sokkal hatékonyabban működhetne, azonban az önkormányzati társulások többsége megalakulása óta képtelen alapfeladatainak ellátására is.

A kisebb önkormányzatokban jellemzőbben nagyobb hatalma, befolyása van a polgármesternek vagy egy karizmatikus személynek, jobban érvényesülhetnek a személyes érdekek. A nagy önkormányzatoknál a döntési folyamatokban sok szereplő vesz részt, ami elősegítheti a szakmai szempontok hatékonyabb érvényesülését az egyéni érdekekkel szemben. A fennálló rendszer üzemeltetése gördülékenyen, jól működhet ilyen keretek között, ugyanakkor a változás, az újdonság, az innováció nehezen jelenhet, valósulhat meg. Ez a szervezeti háttér hátrányt jelenthet a megújuló energiaforrások megjelenésénél és elterjedésénél is. Ennek eredménye lehet, hogy míg a kisebb települések (pl. Komádi, Berettyóújfalu, hajdúvárosok) önkormányzatainál vannak tervek és elképzelések a megújuló energiaforrások hasznosítására, ennek lehetősége például a debreceni önkormányzatnál egyáltalán nem jelent meg. Ez annak ellenére így van, hogy egy nagyobb város hatékonyabban tudná megvalósítani a megújuló energiaforrások használatát.

Össességében megállapíthatjuk, hogy az önkormányzatok tervei a megújuló energiaforrások, illetve az energiafogyasztás csökkentése kapcsán meglehetősen kialakulatlanok Hajdú-Bihar megyében, és elsősorban az állami és Európai Unió források függvényei.

Felhasznált irodalom

- Analysis Techniques. In: *Public Management Review*, Vol. 6 Issue 1 2004 21–53.
- Andersson, K. (2006) Pursuing innovations through projects – the paradox of project management as a tool for regional development. In Sjöblom, S. – Andersson, K. – Ecklund, E. – Godenhjelm, S. (eds) *Project proliferation and governance*. Helsinki University Press, Helsinki, Arnold, London, p. 59–75.
- Bryson, John (2004): What to do when stakeholders matter - Stakeholder Identification and
- Csurgó, B. – Kovách, I. – Kučerová, E. (2008) Knowledge, Power and Sustainability in Contemporary Rural Europe. In *Sociologia Ruralis*, 48/3, July 2008, p. 292–312.
- Dunshire, (1993) ‘Climate change and local, regional and devolved Government’, (8th Report of Session 2007-2008). In: Eliassen K. – J. Kooiman (eds.): *Managing public organisation*, London, Sage.
- Energie Forum Potsdam (2008): Klimaschutz in den Städten – Potsdamer Antworten zu einem Fragenkatalog des Deutschen Städtetages. September 2008.
- Geddes, M. (2004) ‘Norway: the Challenge of Creating Regional Partnerships’ In : *New forms of governance for economic development*.
- Gosselin, T. (2003) Which defines the number of the local media? In: *Médiakutató*, 2003. spring
- Goverde, H. – Cerny, P. – Haugaard, M. – Lentner, H. (2000) (eds.) *Power in Contemporary Politics*. London, Sage.
- Goverde, H. – van Tatenhove, J. (2000) *Power and Policy Networks*, in: Henri Goverde, Philip G. Cerny, Mark Haugaard and Howard Lentner (eds.) *Power in Contemporary Politics. Theories, Practices, Globalizations*, London: SAGE, p. 96-111.
- Granovetter, M. (1973) "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*, Vol. 78, No. 6. 1360-1380. p.
- Greenwood, J (2003) *Interest Representation in the EU*, Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Greer A. (2005) *Agricultural policy in Europe*. Manchester, Manchester University Press.
- Heinelt, 2001
- Heinelt, H. (2001) *European Union Environment Policy and New Forms of Governance*. Ashgate.
- Kooiman, J. – van Vliet, M (1993) *Governance and public management* In: Eliassen, K. – J. Kooiman (eds.): *Managing public organisation*, London, Sage.
- Kooiman, J. (1993) *Modern governance. New government – Society interactions*. London, Sage.
- Kováč, I. – Kučerová, E. (2006) The project class. The Hungarian and Czech cases. In: *Sociologia Ruralis*, 46/1, 3–22.
- Kováč, I. (1998) Leadership, Local Power and Restructuring in Hungary, In Halfacree K. – Kovách I. – Woodward R. (eds.): *Leadership and Local Power in European Rural Development*, Ashgate, Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney.
- Kováč, I., Kristóf, L. (2009) The role of intermediate actors in transmitting rural goods and services in rural areas under urban pressure In: *Journal of Environmental Policy and Planning*, 2009/1 forthcoming.
- Laumann, E. O. – Pappi, U. (1976) *Networks of Collective Actions*, New York.
- Lorenz, Wolfgang (2009): *Energieeffizienzmaßnahmen in PM - Informationsveranstaltung Energetische Gebäudesanierung des Ministeriums für Wirtschaft am 13.07.2009*, online available: <http://eti->

brandenburg.de/fileadmin/eti_upload/vortraege-2009/Konjunkturpaket_II_13.07.2009/EnergetischeGeb%C3%A4udesanierung_W.Lorenz.pdf

- Marshall K: – Sutherland L (2010) Scotland, Energy demand, Governance and Infrastructure in Aberdeen and Aberdeenshire, In: Gotts Nick - Kovách I, (eds.) Climate Change and Local Governance: Alternative approaches to influencing household energy consumption - a comparative study of five European regions, Studies in Political Science – Politikatudományi Tanulmányok
- Marsden, T. (2006) The road towards sustainable rural development: issues of theory, policy and practice in a European context. In Cloke, P. – Marsden, T. – Mooney, P. H. (eds.) Handbook of Rural Studies. Sage, London, p. 201-212.
- Murdoch, J. (2000) Networks a new paradigm of rural development? Journal of Rural Studies 16 p. 407-119.
- Murdoch, J. (2006) Networking rurality: emergent complexity in the countryside. In Marsden, T. – Cloke P. – Mooney, P. (eds.) Handbook of Rural Studies. Sage Publications, London, p. 171–185.
- Peter, J. (2002) Local Governance in Western Europe, Sage Publications.
- Rein, M., Rainwater, L. (1986) Introduction. In.: Rein, M., Rainwater, L. (eds.) Public/Private Interplay in Social Protection Armonk, New York.
- Reusswig et al: WP 2 Country Report Germany, Energy demand, Governance and Infrastructure in Potsdam and Potsdam-Mittelmark, 2010, Manuscript
- Rhodes, R. (1996) The new governance: governing without government. Political Studies 44. p. 652 -67.
- Rhodes, R. (1997) Understanding governance: policy networks, governance reflexivity and accountability. Open University Press, Maidenhead.
- Rhodes, R. (2000) Governance and public administration. In Pierre, J. (ed.) Debating governance. Oxford Universtiy Press, Oxford.
- Ringen, S. (2007) What Democracy Is For: On Freedom and Moral Government. Princeton University Press
- Steg L. _ van der Werff E. (2010), Energy demand, Governance and Infrastructure in Assen, 2010, Manuscript, In: Gotts Nick - Kovách I, (eds.) Climate Change and Local Governance: Alternative approaches to influencing household energy consumption - a comparative study of five European regions, Studies in Political Science – Politikatudományi Tanulmányok
- Stewart, J. – Jones, G. (2003) Renegotiating the Environment. The Federation Press, Sydney.
- Stoker, G. (1998) Governance as theory: five propositions, International Social Science Journal, Volume 50, Number 155, March 1998, p. 17-28.
- Tovey, H (2008) Introduction: Rural Sustainable Development in the Knowledge Society Era. Sociologia Ruralis 48, p. 185-199.
- Vavra és társai (2010) WP 2 Country Report the Czech Republic, In: Gotts Nick - Kovách I, (eds.) Climate Change and Local Governance: Alternative approaches to influencing household energy consumption - a comparative study of five European regions, Studies in Political Science – Politikatudományi Tanulmányok
- Viola, D. M. (2006) Interparliamentary Co-operation in the European Union: Towards a Multilevel Governance. In: G. P. E. Walzenbach (ed): European Governance: Policy Making Between Politicization and Control, Ashgate.
- Weale A. – Pridham G. – Cini M. – Konstadakopoulos D. – Porter, M. – B. Flynn (2003) Environmental Governance in Europe, An Ever Closer Ecological Union? Oxford University Press.

Felhasznált adatbázisok:

Online database Czech Regulation Office <http://www.eru.cz/>

Czech Office for Surveying, Mapping and Cadastre <http://www.cuzk.cz/>

LAG Association Růže Annual report 2008

Czech biogas association <http://www.czba.cz/>

Ekowatt <http://www.ekowatt.cz/>

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (2007): Familienatlas 2007. Standortbestimmung, Potentiale, Handlungsfelder, in:

<http://www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Familienatlas-2007,property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf> (29.09.2009).

Climate Alliance (2006): 2006 Activity Report and 2007 Planning. Online available:

<http://www.klimabuendnis.org/fileadmin/inhalte/dokumente/activity-report-planning2007-en.pdf>